

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

CA'FER B. EBÎ TÂLİB
HAYATI VE ŞAHSİYETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR

Hazırlayan
Arif OKUMUŞ

Konya – 2006

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
İÇİNDEKİLER	2
KISALTMALAR	4
AÇIKLAMALAR	5
ÖNSÖZ	6
GİRİŞ	7
I-Araştırmanın Kaynakları	7
II-Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan'a Hicrete Kadar Hayatı	9
A- Ailesi, Doğumu ve Nesebi	9
B- Yetiştirilmesi, Evliliği ve Çocukları	11
C- Müslüman Olması	14

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE CA'FER B. EBÎ TALİB

I-Habeşistan'a Hicreti	15
A- Birinci Hicret	20
B- İkinci Hicret	22
C- Kureş'in Habeşistan'daki Müslümanları Talebi	
Karşısında Ca'fer b. Ebî Tâlib	25
D- Habeşistan'da Geçen Yıllar	32
E- Medine'ye Dönüş	41
II-Katıldığı Savaşlar	46
Mu'te Savaşı.....	46
III-Yaptığı Görevler	56

İKİNCİ BÖLÜM
ŞAHSİYETİ VE VEFATI

I- Fizikî Özellikleri	60
II- İdarî ve Askerî Yönü	60
III- İlmî Yönü	62
IV- Ahlâkî Özellikleri	62
V- Vefatı	66
SONUÇ	72
BİBLİYOGRAFYA	74

KISALTMALAR

b.	: İbn
bint.	: Binti
bkz.	: bakınız
D.İ.A.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
H.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
İ. A.	: İslâm Ansiklopedisi
kıs.	: Kısım
m.ö.	: milattan önce
r.a.	: Radiyallâhu Anh
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahü Aleyhi Vesellem
t.siz	: Tarihsiz
Ter.	: Tercüme eden
Thk.	: Tahkik

AÇIKLAMALAR

1. Araştırmada Diyanet İşleri Başkanlığı yayını olan 2000 baskı tarihli Kur'ân-ı Kerim ve Meâli esas alınmıştır. Âyetlere atıfta bulunurken önce sûre ismi, sonra sûre numarası ve âyet numarası verilmiştir.

2. Hadislere yapılan atıflarda ise, el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Hadîsi'n-Nebevî usulü esas alınmıştır.

3. Dipnotlarda İslâm Tarihi kaynaklarından olan; İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Sa'd gibi müelliflerin eserlerinden istifade ederken sadece müellifin ismi verilmiş, eseri zikredilmemiştir.

4. Eğer bir müellifin iki eserinden birden istifade edilmiş ise, iki eserinin de ismi ayrı ayrı belirtilmiştir.

5. Dipnotlarda müellif ve eserleri ilk defa tam künyesi ile verilmiş, daha sonra ise isimlerden harf-i tarifler kaldırılmıştır.

6. Dipnotlarda müellifler soyadlarına göre verilmiştir. Bazı müellifler asıl isimleri ile meşhur olduklarından önce isimleri verilmiştir. Mahmûd Şâkir, Hasan İbrahim Hasan gibi.

7. Şahıs isimlerinden sonra parantez içinde verilen rakamlar hicrî ve miladî olarak o kişinin vefat tarihini göstermektedir. Şayet parantez içinde tek tarih var ise bu tarih o kişinin sadece miladi olarak vefat tarihini gösterir.

8. Dipnotta müelliflerin eserinin baskı tarihi hicrî olarak verilmişse, hicrî tarihten önce “ H ” harfi konularak bu tarihin hicri olduğu belirtilmiştir.

ÖNSÖZ

Tarihte topluma mal olmuş ve davranışlarıyla insanlara rehberlik etmiş pek çok şahsiyet vardır. Bu kişilerin hayatlarının her yönü toplum için bir değer teşkil eder. Hz. Peygamberi hayattayken gören ve onunla birlikte olan her bir sahabi de Müslümanlar için ayrı ayrı birer örnek teşkil etmektedir. Bu şahsiyetleri örnek alabilmek ise onları yakından tanımayı gerektirir. Bu düşünceden hareketle, bu araştırmada Hz. Peygamber döneminde yaşamış ve İslâm tarihinde önemli bir yeri olan Ca'fer b. Ebî Tâlib'in hayatı ve şahsiyeti incelenmiştir. Araştırmada ayrıca Hz. Ca'fer'in askerî, idarî, ilmî, ahlâkî yönleri ayrı ayrı ele alınmıştır.

Bu araştırma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; araştırmanın kaynaklarıyla birlikte Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Müslüman olmadan önceki hayatı, birinci bölümde Hz. Peygamber dönemindeki hayatı incelenmiştir. İkinci bölümde ise Ca'fer b. Ebî Tâlib'in şahsiyeti ve vefatı ele alınmıştır.

Ca'fer b. Ebî Tâlib, inancı uğruna yıllarca kendi memleketinden uzaklarda yaşamayı göze almış ve yine inancı uğruna kanının son damlasına kadar savaşarak şehit olmuş bir şahsiyettir. Hz. Peygamberin diliyle ‘‘Ca'fer-i Tayyâr’’ olarak lâkaplandırılan bu sahabi, tarih boyunca yine bu lâkabıyla tanınmıştır. Bu şekilde isimlendirilmesi onun aynı zamanda faziletini de ortaya koymaktadır. Bir tez sınırları içerisinde incelenecek olan Ca'fer b. Ebî Talib'in hayatının ve şahsiyetinin birtakım gerçeklere ışık tutup, yeni çalışmalara rehberlik etmesi ise en büyük dileğimizdir.

Çalışmamız esnasında hiçbir konuda yardımlarını esirgemeyip araştırmaya rehberlik eden danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR'a ve diğer hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Arif OKUMUŞ
KONYA, 2006

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim'de: “(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhâcirler ve ensâr ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.”¹ buyrulmaktadır. Allah'ın bu âyette belirtmiş olduğu İslâm'a girme hususunda önde gelen sahâbilerin her biri fazilet açısından diğer insanlardan üstün olan şahsiyetlerdir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim'de de Yüce Allah'ın övmüş olduğu bu şahsiyetlerin hayatlarının ayrı ayrı ve dikkatle irdelenmesi ve incelenmesi gerekmektedir. Bununla beraber onların da birer insan olduğu gerçeği unutulmadan hataları varsa bu hataları da görmezden gelinmeden objektif bir şekilde ortaya konulmalıdır.

İnsanoğlu genellikle aşırılığa meyyaldir. İnsan karakterinde mevcut olan bu aşırılık, övgüde ve yergide de karşımıza çıkmaktadır. Kendisine değer verilen kişilerin kusurları görmezden gelinip kusurları te'vil edilerek savunulabilmekte, görüş, düşünce ve yaşayışı tasvip edilmeyen kimseler ise haddinden fazla tenkit edilebilmektedir.² Bütün meselelerde olduğu gibi sahabenin hayatları da incelenirken araştırmacıya düşen övgüde ve yergide aşırıya gitmeden mutedil olabilmektir. Mutedil olacağı derken meseleleri gizlemekten de uzak durulmalıdır. Araştırmacı her şart ve zeminde tarafsızlığını koruyabilmelidir.

Dile getirilen bu prensipler çerçevesinde araştırma konusu olan Ca'fer b. Ebî Tâlib'in hayatı ve şahsiyeti incelenmiştir.

I- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmaya başlamadan önce Ca'fer b. Ebî Tâlib ile ilgili hazırlanmış bir tezin veya yazılmış bir eserin olup olmadığı araştırılmış, konuyla ilgili önceden çalışılmış her hangi bir yüksek lisans veya doktora tezine rastlanmamıştır. Sadece konu ile ilgili olarak Muharrem Ergül tarafından hazırlanmış “Ca'fer-i Tayyar” isminde ortalama yetmiş sayfalık bir kitabın olduğu tespit edilmiştir.³ Kitap Hz. Ca'fer'in hayatını bir roman havasında genel hatlarıyla ele almıştır. Ayrıca kitapta herhangi bir dipnot

¹ Tevbe 9:100, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

² Önkâl, Ahmet, “İslâm Tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi”, İslâmî Araştırmalar Dergisi, c.6, sayı:3, Ankara, 1992, s.189.

³ Ergül, Muharrem, Ca'fer-i Tayyar, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998.

bilgisi veya genel olarak bir bibliyografya bölümü bulunmadığı için kitabın akademik olarak yol gösterebilecek bir nitelikte olmadığı görülmüştür.

Çalışma sırasında İslâm tarihi kaynakları, müelliflerinin vefat tarihi sırasına göre taranmıştır. Referans olarak kullanılmasa da, bibliyografyada belirtilmiş olan kaynakların dışında bir o kadar daha İslâm tarihi eseri incelenmiş ancak birbirlerinin tekrarı niteliğinde bilgiler verdikleri için çalışma içerisinde kullanılmamıştır. Konuyla ilgili bilgiler tespit edilirken tarihi olarak önce gelenin dipnot bilgileri verilmiş, gerekli olan yerlerde de bir dipnot içerisinde birden fazla kaynak referans olarak gösterilmiştir.

Konuyla ilgili tarihi bilgiler verilirken daha çok; İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd gibi ilk dönem İslâm tarihi kaynaklarından, Hz. Ca'fer'in şahsiyeti ile ilgili bilgiler verilirken tabakât ve ensâb kitaplarından, mekân isimleri için mu'cemlerden bazı kelime ve kavramların açıklaması için ise lügatlerden ve ansiklopedik eserlerden faydalanılmıştır. Konuyla ilgili farklı bakış açıları veya yorumlarda ise daha çok muâsır İslâm tarihi eserleri kaynak olarak gösterilmiştir. Hakkında farklı rivâyetler bulunan bazı meselelerin açıklığa kavuşturulmasında ise rivâyetlere kapsamlı bir şekilde yer verip rivâyetler üzerinde değerlendirmelerde bulunan İbn Kesîr'in el-Bidâye'sinden istifade edilmiştir. Referans olarak faydalanılan eserin dili Arapça veya başka bir dil ise - birkaç muâsır eser hariç - eserin orijinal diliyle yazılmış nüshasından istifade edilmeye çalışılmıştır.

Hz. Ca'fer'in hayatı ve şahsiyeti incelenirken Şia kaynaklı eserlerden de istifade edilmek istenmiştir. Ancak Şia'nın bazı deliller öne sürerek Ehl-i Beyt'in sadece Rasûlüllah, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile Hz. Hüseyin'in soyundan gelen imamlar olduğunu savunması⁴ ve dolayısıyla Hz. Ca'fer'in, Rasûlüllah'ın amcasının oğlu ve Hz. Ali'nin kardeşi olmasına rağmen Ehl-i Beyt'in içerisinde görülmemesi, onun Şîi kaynaklar içerisinde yer almasını engellemiştir.

⁴ Varol, Bahaüddin, Ehl-i Beyt Gerçeği, İstanbul, t.siz, s.64.

II- CA'FER B. EBÎ TÂLIB'İN HABEŞİSTAN'A HİCRETE KADAR HAYATI

A-Ailesi, Doğumu ve Nesebi

İsmi, Ca'fer b. Ebî Tâlib Abdimenâf b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusay'dır. Hz. Ca'fer'in Abdullah isminde bir oğlu olduğu için Ebû Abdullah diye künyelenmiştir.⁵ Hz. Peygamberin amcasının oğlu olduğu gibi Hz. Ali'nin de kardeşidir.⁶

Ca'fer b. Ebî Tâlib, Hz. Peygamberin amcası Ebû Tâlib'in oğludur.⁷ Ebû Tâlib Hz. Peygamberin babası Abdullah ile amcası Zübeyr'in öz kardeşidir.⁸ Ebû Tâlib'in gerçek ismi ise Abdümenâf'tır.⁹ Ebû Tâlib kavminin dini üzerine olmasına rağmen yeğenine yardım etmekten geri durmamıştır. İbn Sa'd, Ebû Tâlib'in ahlakî özellikleri hususunda şu bilgileri verir; "O, kavminin dini üzerine olmasına rağmen kişilik açısından kavminin en faziletlisi, ahlakî açıdan en güzeli, dostluk bakımından kavminin kıymetlisi, komşuluk bakımından en iyisi, hoşgörü ve güvenilirlikte de kavminin en büyüğü, en doğru sözlüsü, kötülük ve çirkinliklerden en uzağıdır. Kimse ile tartıştığı ve kimseye hakaret ettiği görülmemiştir. Bütün bunlardan dolayı kavmi onu "emin" olarak isimlendirmiştir. Yüce Allah'ın bütün güzel işleri kendisinde toplamasından dolayı Mekke'de güvenilirlik açısından ona üstün gelebilecek bir kimse yoktur. Ebû Tâlib ölünceye kadar Hz. Peygamber'i koruyup gözetmiş, yardım edip desteklemiştir."¹⁰ Akla bu kadar güzel ahlaklı bir kimsenin neden müslüman olmadığı sorusu gelebilir. Hz. Peygamber'i ve Müslümanları himaye hususunda son derece cesur davranan Ebû Tâlib, Rasûlullah'ın İslâmiyet'i kabul etmesi yolundaki ısrarlı tekliflerini hep cevapsız bırakmıştır.¹¹ Hz. Peygamber amcasını ölmeden önce son bir defa daha İslâm'a çağırmıştır. Ebû Tâlib ölüm döşegindeyken, Hz. Peygamber amcasına gelerek kelime-i şehâdet getirmesini isteyerek bunu Allah'ın huzurunda delil olarak kullanacağını söylemiştir. O sırada orada bulunan Ebû Cehil ve Abdullah b. Ebî Ümeyye, Ebû Tâlib'e Abdülmuttalib'in dininden vaz mı

⁵ İbn Sa'd, Muhammed, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrût, 1957, IV/34.

⁶ İbn Hacer, el-Askalânî, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali, el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe, Beyrût, H.1328, I/237.

⁷ İbn Sa'd, I/121.

⁸ Fığlalı, Ethem Ruhi, "Ebû Tâlib", D.İ.A. , İstanbul, 1992, X/237.

⁹ en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn, Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Luğa, Beyrût, t.siz, I/148.

¹⁰ İbn Sa'd, I/121.

¹¹ Fığlalı, Ethem Ruhi, "Ebû Tâlib", D.İ.A., X/237.

gececeksin? diye sorduklarında, Hz. Peygamber teklifini yenilemiş müşrikler de aynı sözlerini tekrarlamışlardır. En sonunda Ebû Tâlib ben Abdülmuttalib'in dini üzereyim demiş ve sonra da vefat etmiştir.¹² Hz. Peygamber de: “Yasaklanmadığım sürece ben de senin için istiğfar edeceğim.”¹³ demiş ve bunun üzerine şu âyet-i kerîme nâzil olmuştur: “(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara.”¹⁴

Ebû Tâlib'in Kureyş'in önde geleni konumunda olduğu ve bundan dolayı atalarının dinini terk etmesi durumunda kınanacağı korkusu gözden uzak tutulmamalıdır. Zira Ebû Tâlib Hz. Peygamber'e Kureyş'in, ölüm korkusundan dolayı Müslüman olduğunu ileri sürerek kendisini ayıplamasından korktuğunu, böyle olmasaydı Hz. Peygamber'in söylediğini yapacağını ifade etmiştir.¹⁵ Ayrıca o günün Mekke'sinde akrabalık duygularının ne kadar ön planda olduğu da unutulmamalıdır. Ebû Tâlib yeğeninini dinini kabul etmese de kendi soyundan olduğu için O'nu korumuştur.

Hz. Peygamberin amcası Ebû Tâlib'in dört oğlu vardır. Bunlardan en büyük oğlunun adı Tâlib'dir. Ona atfen Ebû Tâlib diye lakaplandırılmıştır. Müşrikler diğer Hâşim oğullarını olduğu gibi Tâlib'i de zorla Bedir savaşına çıkarmışlardır. Ancak Tâlib, müşriklerin yenilgisiyle biten savaştan sonra ne esirlerin arasında ne de ölümlerin arasında bulunamamıştır. Halinin ve akıbetinin ise ne olduğu bilinmemektedir.¹⁶

Ca'fer b. Ebû Tâlib'in diğer bir kardeşi de Akîl'dir. Akîl ile Tâlib arasında on yaş vardır. Akîl, Kureyş nesebini çok iyi bilen bir şahıstır. Akîl Ca'fer'den on yaş büyüktür.¹⁷ Bedir savaşında esir alınmış, amcası Abbas onu dört bin dirhem fideye karşılığı kurtarmıştır. Müslüman olan ve kardeşi Ali'yi bırakıp Muâviye saflarına katılan Akîl, yine Muâviye'nin halifeliği zamanında vefat etmiştir.¹⁸

¹² İbn Sa'd, I/122.

¹³ İbn Sa'd, I/122.

¹⁴ Tevbe 9: 113.

¹⁵ İbn Sa'd, I/122-123.

¹⁶ İbn Sa'd, I/121.

¹⁷ İbn Sa'd, I/121.

¹⁸ İbn Kuteybe, ed-Dîneverî, el-Maârif, Beyrût, 1970, s.88.

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in diğeri bir kardeşi de Hz. Ali'dir. Hz. Ali Ca'fer'den on yaş küçüktür.¹⁹ Hz. Peygamber'e ilk iman edenler arasındadır. Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere hemen hemen bütün gazve ve seriyyelere katılmış, bu savaşlarda Hz. Peygamber'in sancaktarlığını yapmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir.²⁰

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in aynı anneden dört de kız kardeşi vardır. Bunlar; Ümmühânî olarak bilinen Hind, Cümâne bint. Ebî Tâlib, Raytâ bint. Ebî Tâlib ve Esmâ bint. Ebî Tâlib'tir. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in ve burada adı geçen bütün kardeşlerinin annesi, Fâtıma bint. Esed b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusay'dır.²¹ Hz. Ca'fer'in annesi Fâtıma, İslâmiyet'i kabul etmiş ve Medine'ye hicret etmiştir. Hz. Peygamber hayattayken vefat etmiş, Hz. Peygamber onun cenaze namazını kılmış ve kabrine inerek ona olan saygı ve muhabbetini göstermiştir.²²

Hz. Ca'fer'in, Ebû Tâlib'in diğeri eşlerinden olan kardeşlerine konuyla ilgisi olmadığı için yer verilmemiştir.

B- Yetişmesi, Evliliği ve Çocukları

Hz. Peygamber otuz altı yaşındayken, Mekke'de şiddetli bir kuraklık ve kıtlık bař göstermiştir.²³ Kureyř kabilesi bu kıtlık zamanında yiyecek bulmakta çok sıkıntıya dūřmüřtür. Çođu aile geçim sıkıntısı içerisinde zor günler geçirmektedir. Bu ailelerden biri de Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in ailesidir. Ebû Tâlib kalabalık bir aileye sahiptir. Çocukluđundan beri şefkat ve merhamet gördüğu amcasına bu defa aynı muamelede bulunma sırası Hz. Peygamber'dedir. Hemen harekete geçen Hz. Peygamber, Hâşim oğullarının en zenginlerinden biri olan amcası Abbas'a koşar ve durumu ona anlatır. Hz. Abbas, Hz. Peygamber'in bu davetini memnuniyetle karşılar ve birlikte Ebû Tâlib'e giderler. Amaçları Ebû Tâlib'in evindeki kalabalığu azaltarak yükünü biraz hafifletmektir.²⁴ Ebû Tâlib'in yanına gelen Hz. Peygamber ve amcası Abbas: “ řu halkın başına çökmüş olan sıkıntı

¹⁹ İbn Sa'd, I/122.

²⁰ Fığlalı, Ethem Ruhi, “Ali b. Ebî Tâlib”, D.İ.A. , İstanbul, 1992, II/371.

²¹ İbn Sa'd, I/122.

²² Nevevî, I/149.

²³ Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, İstanbul, 1986, I/183.

²⁴ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, es-Sıratü'n-Nebeviyye, Kâhire, t.siz, I/263.

geçinceye kadar kalabalığını azaltmak istiyoruz.”²⁵ demişlerdir. Ebû Tâlib bu teklifi kabul etmiş ve kendisine Akîl’i bırakmaları şartıyla istediklerini yapabileceklerini söylemiştir. İbn Hişâm’ın ifade ettiği başka bir rivâyette de Ebû Tâlib kendisine Akîl ile beraber Tâlib’in de bırakılmasını istemiştir.²⁶ Bunun üzerine Hz. Peygamber Ali’yi, Abbas da Ca’fer’i kendi yanına almıştır. Böylece Hz. Ali Peygamberin, Hz. Ca’fer de amcası Abbas’ın himayesine girmişlerdir. Hz. Peygamber’e nübüvvet görevi verilmeye kadar Ali O’nun yanında kalmış ve peygamber olunca da O’na iman etmiştir.²⁷ Ca’fer ise müslüman olup ona ihtiyacı kalmayınca kadar amcası Abbas’ın yanında kalmıştır.²⁸

Hz. Ca’fer, Esmâ bint. Umeys ile evlenmiştir. Ancak bu hususta kaynaklarda detaylı bir bilgi yoktur. Esmâ’nın nesebi; Esmâ bint. Umeys b. Mâbed b. Teym b. Mâlik b. Kuhâfe b. Âmir b. Rabâa b. Âmir b. Muâviye b. Zeyd b. Mâlik b. Mesir b. Vehbillah b. Şehranî b. Ifris b. Eftel el-Haşamî’dir.²⁹ Esmâ Mekke’de müslüman olmuştur. Kocası Ca’fer b. Ebî Tâlib ile birlikte Habeşistan’a hicret etmiş, yine onunla beraber Hayber’e gitmiştir. Kocası Ca’fer ile evli iken Abdullah, Muhammed ve Avn adında üç erkek çocuk dünyaya getiren Esmâ, Ca’fer Mu’tede şehit olunca Hz. Ebûbekir ile evlenmiş ve bu evlilikten de ileride Mısır valiliği yapacak olan Muhammed isimli bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Esmâ, Hz. Ebûbekir vefat edince Hz. Ali ile evlenmiş ve bu evlilikten Yahyâ ve Avn adında iki erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Esmâ’nın ana bir dokuz kız kardeşi vardır. Meymûne bint. Hâris, Hz. Abbas’ın zevcesi Ümmü Fadl ve Selmâ bint. Umeys, Esmâ’nın kız kardeşleri arasındadır.³⁰ Gemiye binerek Necâşi’nin beldesi olan Habeşistan’a hicret ettiği için “Bahriyye” lakabını almıştır.³¹ Esmâ bint. Umeys rüya tabirlerinde yetenekli ve günlük işlerde marifetli bir kadındır.³² Hz. Fâtıma’nın cenazesini Hz.

²⁵ İbn Hişâm, I/263.

²⁶ İbn Hişâm, I/263.

²⁷ İbn Hişâm, I/263.

²⁸ İbn Hişâm, I/263; İbnü’l-Esîr, İzzuddîn Ebü’l Hasan Ali b. Muhammed, el-Kâmil fi’t-Târîh, Beyrût, 1399/1979, II/58.

²⁹ İbn Sa’d, IV/34.

³⁰ İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail, el-Bidâye ve’n-Nihâye, Beyrût, 1966, VII/319–320.

³¹ İbn Manzûr, Ebü’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, Lisânü’l-Arab, Dâru Sâdır, Beyrût, t.siz, IV/46.

³² Kandemir, M. Yaşar, “Esmâ bint. Umeys”, D.İ.A., İstanbul, 1992, XI/422.

Ali ile birlikte yıkamıştır.³³ Hz. Fâtîma'nın –ki kendisi için tabut yapılan ilk kadındır- tabutunu da o yapmıştır. Esmâ tabut yapmasını Habeşistan'da öğrenmiştir.³⁴ Ayrıca Esmâ bint. Umeys, deri tabaklama hususunda da yetenekli bir kadındır. Vâkıdî onun Hz. Peygamber'in, kendisine Ca'fer'in ölüm haberini getirdiği esnada, kırk rıtlı deri tabaklamış olduğunu belirtmektedir.³⁵ Esmâ bint. Umeys'den rivayet edilen altmış hadisten biri Sahîh-i Buhârî'de yer almıştır. Sünen ve Müsned'de bulunan diğer dört rivâyetini kendisinden oğulları Abdullah ve Avn b. Ca'fer, torunu Kâsım b. Muhammed b. Ebûbekir, kız kardeşlerinin oğulları Abdullah b. Abbas ile Abdullah b. Şeddâd, ayrıca Urve b. Zübeyr, Said b. Müseyyeb ve Şa'bî gibi alimler nakletmişlerdir.³⁶

Hz. Ca'fer'in üç oğlu vardır ve hepsi de Habeşistan'da dünyaya gelmiştir.³⁷ Hz. Ca'fer'in çocuklarının en büyüğü Abdullah'tır. Abdullah Habeşistan'da dünyaya gelen ilk muhâcir çocuğudur.³⁸ Abdullah, Hz. Peygamber'den işittiği hadisleri ezberlemiş ve bunları rivâyet etmiştir. Ayrıca Abdullah'ın; anne babasından, amcası Ali, Hz. Ebûbekir, Hz. Osman ve Umâre b. Yâsir'den de hadis rivâyetleri vardır. Oğullarının da Abdullah'tan rivâyetleri olmuştur. Yaklaşık olarak hicrî seksen dört veya seksen beş yılında seksen yaşında iken vefat etmiştir.³⁹ Abdullah Arapların en cömertlerinden biridir. Medine'de vefat etmiştir. Rasûlullah vefat ettiğinde on yaşlarında olduğu söylenir. Cenaze namazını Süleyman b. Abdülmelik kıldırmıştır.⁴⁰

İbn Sa'd, Hz. Ca'fer'in diğer iki oğlu Muhammed ve Avn'ın akıbetlerinin belli olmadığını söylemiştir.⁴¹ Ancak İbn Hacer el-Askalânî, İbn Abbas'tan yaptığı nakilde, Muhammed ve Avn'ın babaları ile birlikte Medine'ye döndüğünü belirtmektedir.⁴² Ayrıca Belâzürî'nin ifade ettiği bir rivâyette Avn ve Muhammed'in, Hz. Ömer'in hilafeti sırasında şehit edildiği belirtilirken yine Belâzürî'nin ifade ettiği

³³ el-Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir b. Muhammed, et-Terâtibü'l-İdâriyye (Hazreti Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar) , ter. Ahmet Özel, İstanbul, İz Yayıncılık, 1990, II/339.

³⁴ Kettânî, II/380.

³⁵ el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, Kitâbu'l Megâzî, Beyrût, 1984, II/ 766.

³⁶ Kandemir, M. Yaşar, "Esmâ bint. Umeys", D.İ.A., XI/422-423.

³⁷ İbn Sa'd, IV/34.

³⁸ İbn Hacer, İsâbe, II/289.

³⁹ İbn Hacer, İsâbe, II/289.

⁴⁰ İbn Kuteybe, s. 89.

⁴¹ İbn Sa'd, IV/34.

⁴² İbn Hacer, İsâbe, II/289

başka bir rivâyette de Sıffin'de öldürüldükleri ifade edilmiştir.⁴³ İbn Hazm ise Avn'ın, Harre günü öldürüldüğünü belirtmektedir.⁴⁴ Muhammed'in nesli, oğlu Kasım'dan sonra giderek tükenmiştir.⁴⁵

C- Müslüman olması

Ca'fer b. Ebî Tâlib, İslâm'a ilk girenlerdendir. Yirmi altıncı müslümandır ancak otuz ikinci olduğu da söylenir.⁴⁶ Kardeşi Ali'nin İslâm'ı kabul etmesinden kısa bir süre sonra müslüman olmuştur.⁴⁷ Onun müslüman olması da şu şekilde gerçekleşmiştir: Hz. Ca'fer, kardeşi Ali'nin putlara ibadeti eleştirdiğini duymuş ve putların eleştirilmesi dikkatini çekmiştir. Rasûlüllah onu çağırmadan önce Ali ile birlikte Hz. Peygamber'e gelerek; Allah'tan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna, öldükten sonra dirilişin gerçek olduğuna şahadet ederek İslâmiyet'i kabul etmiştir.⁴⁸ İbn Sa'd; Hz. Ca'fer'in, Hz. Peygamberin Erkam'ın evine girip İslâmiyet'i yaymaya başlamasından önce müslüman olduğunu belirtir.⁴⁹ Buradan da anlaşıldığı üzere Hz. Ca'fer, İslâmiyet'i ilk kabul eden müslümanlar arasındadır.

⁴³ el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, Ensâbu'l-Eşrâf, thk. Süheyl Zekkâr, Beyrût, 1996/1417, II/299.

⁴⁴ İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said ez-Zâhirî, Cemheretu Ensâbi'l-Arab, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun, Dârü'l-Maârif, Kâhire, 1982, s.69.

⁴⁵ İbn Hazm, s.68.

⁴⁶ İbn Hacer, İsâbe, I/237.

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, Kâhire, 1285/1859, I/287.

⁴⁸ Belâzürî, II/297.

⁴⁹ İbn Sa'd, IV/34: ez-Ziriklî, Hayreddin, el-Â'lâm (Kâmûs-u Terâcim), Beyrût, 1389/1969, II/118.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE CA'FER B. EBÎ TÂLİB

I- HABEŞİSTAN'A HİCRETİ

Hiz. Peygamber ve ashâbının Medine'ye yaptıkları hicretten yıllar önce iki defa olmak üzere Habeşistan'a hicret gerçekleşmiştir. Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete katılan muhâcirler arasında Rasûlüllah'ın amcasının oğlu olan Ca'fer b. Ebî Tâlib de bulunmaktadır. Hiz. Ca'fer, Habeşistan'a yapılan ve birincisine göre daha geniş katılımlı olarak gerçekleşen ikinci hicrete emir olarak katılmıştır. Hiz. Ca'fer'in bu hicrette emîr olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur. İslâm tarihi kaynakları onun hicrette muhâcirlerin emîri olduğu konusunda birleşirler.⁵⁰ Ancak Ca'fer b. Ebî Tâlib'in, akraba ve diğerlerinden gördüğü baskı ve işkence sonucu mu hicret ettiği, yoksa Rasûlüllah'ın O'nu hicret edenlerin emîri olarak özellikle mi tayin ettiği konusu açıklığa kavuşturulması gereken önemli bir konudur.⁵¹ Hiz. Peygamber'in ailesi olan Benû Hâşim, çoğunluğu dinlerini muhafaza etseler de Rasûlüllah'a yardım etmekte ve O'nun yanında yer almaktaydı. Onların bu tutumlarına bakarak, Hiz. Ca'fer'e işkence ettiler demek hayli zordur. Ayrıca Hiz. Ca'fer, atalarının dininden dönüp İslâmiyet'i kabul etmese de akrabalık bağlarından dolayı Rasûlüllah'a yardım eden ve O'nu koruyan Ebû Tâlib'in oğluydu. Ebû Tâlib'in yeğeni Muhammed'i (s.a.s.) korurken kendi oğlunu bu korumanın dışında bırakması oldukça uzak bir ihtimaldir.⁵² Bunun yanında ilk İslâm tarihi kaynakları arasında yer alan İbn İshâk ve İbn Hişâm gibi tarihçilerin nakillerinde Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan kralının meclisinde muhacirlerin temsilcisi olarak konuştuğu belirtilir. Bu durum da Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan'a zulüm ve işkenceden kurtulmak için değil de bir elçi olarak gittiği tezini güçlendirir.⁵³ Aynı şey Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Ebû Seleme el-Mahzûmî ve Osman b. Affân gibi nüfuz sahibi Kureyşli sahabiler için de geçerlidir. Kendilerini işkence ve eziyetten koruyabilecek güce sahip olan bu sahabilerin de hicret etmesi, yapılan hicretin bir kaçıştan çok İslâm davetine yeni ve

⁵⁰ Bkz.: İbn Sa'd, IV/34, Nevevî, I/148.

⁵¹ İzzet Derzeze, Siretu'r-Rasûl, ter. Mehmet Yolcu, İstanbul, 1995, III/284.

⁵² İzzet Derzeze, III/284.

⁵³ İzzet Derzeze, III/284.

güvenli bir ortam arayışı olduğu tezini güçlendirmektedir.⁵⁴ Muâsır İslâm tarihçilerinden Saîd Ramazan el-Bûtî, Ca'fer ve bir grup müslümanın Habeşistan'a hicret etmesinin gerçekte işkence ve eziyetten kaçmak değil de zafer ve kurtuluşa kadar çekilen çilenin şeklini değiştirmek olarak yorumlamaktadır. Yeri geldiği zaman, inanç uğruna vatanı terk etmek gerekebilir. Zaten din ortadan kalkarsa yerin-yurdun, malın, canın bir önemi kalmayacaktır.⁵⁵ Zirâ Kur'ân-ı Kerim'de Allah, inancın bir Müslüman için her şeyden önce gelmesi gerektiğini şu âyet-i kerime'de belirtmiştir:

“De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, mallar, kesâda uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Rasûlünden ve Allah yolunda cihâd etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.”⁵⁶

Muâsır İslâm tarihçisi İzzet Derveze, bazı oryantalistlerin, Hz. Peygamberin ashâbının Habeşistan'a hicretini, kendilerini kurtarıp Rasûlüllah'ı yalnız bırakma olarak yorumladıklarını belirtir. Bu iddiaya karşılık olarak müellif; oryantalistlerin bu yaklaşımlarının bu günün ölçülerinde dahi tutarlı bir yaklaşım olmadığını, bu yanılığın Hz. Peygamber'in ve muhâcirlerin çevre şartlarını tanımamaktan kaynaklandığını belirtmektedir. Çünkü hicret eden Müslümanlar, kendilerine yapılan işkenceler karşısında dinlerini rahatça yaşayamadıkları gibi bu işkencelere sabretmeleri durumunda dahi hayati tehlikeler ile karşı karşıya bulunmaktaydılar. Böyle bir ortamda hicret, eleştiri konusu olamayacağı gibi dinlerine bağlılık uğruna vatanlarını, ailelerini ve mallarını feda etmelerinin, saygı gösterilecek ve takdir edilecek bir davranış olduğu yorum gerektirmeyen tarihi bir gerçektir.⁵⁷

Bazı tarihçilerin umumiyetle fakir ve kimsesiz Müslümanların Habeşistan'a hicret ettiklerini belirtmelerine rağmen muhâcirler arasında zengin fakir her sınıftan insan bulunmaktadır.⁵⁸ Osman b. Affân, Zübeyr b. Avvâm, Mus'ab b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf gibi şöhret ve mevki sahibi kişilerin bu hicrete katıldıkları görülmektedir. Hâlbuki asıl hicret etmesi gereken Bilâl-i Habeşî, Ammâr b. Yâsir

⁵⁴ Gadbân, Münir Muhammed, Nebvî Hareket Metodu, ter. Tarık Akarsu, İstanbul, 1998, I/91.

⁵⁵ el-Bûtî, M.Said Ramazan, Fikhu's-Sîre, ter. Ali Nar, Orhan Aktepe, İstanbul, 1992, s.135.

⁵⁶ Tevbe 9:24.

⁵⁷ İzzet Derveze, II/287.

⁵⁸ Berki, Ali Himmet; Keskiöğlü, Osman, Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı, Ankara, 1998, s.92.

gibi en insafsız işkencelere maruz kalan kimsesiz Müslümanlar bu hicrete katılmamışlardır.⁵⁹

Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar inançlarının ne kadar sağlam olduğunu, inançları uğruna neleri feda edebileceklerini göstermekle kalmamışlar, hiçbir destekleri olmadığı halde Kral Necâşi'nin ve önceden rüşvet alarak, muhâcirleri teslim etmeye hazırlanan görevlilerinin önünde, Hz. İsa ile ilgili İslâm'ın gerçek akidesini açıklamaktan da geri durmamışlardır.⁶⁰ Böylesine hassas bir anda Hıristiyanlığın temel inançlarını oluşturan konularda İslâm'ın gerçek talimatlarının açıklanması, Necâşi'yi sinirlendirip Müslümanları Kureyşli elçilere teslim etme ihtimalini kuvvetlendirebilirdi.⁶¹ Buna rağmen muhacirlerin doğru bildiklerini söylemekten çekinmemeleri, onların kendilerini kurtarıp Hz. Peygamber'i yalnız bıraktıkları iddialarının doğru olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Bu konuyla ilgili olarak muâsır İslâm âlimi Mevdûdî, Kur'ân-ı Kerim'de cihaddan sonra ifade edilen en önemli şeyin hicret olduğunu belirtmektedir. Çünkü bir Müslüman için dünyadaki en önemli şey vatanı, milleti ve kazanç yolları değil imânıdır. Eğer Müslüman, imanının şartlarına göre yaşayamıyorsa, onun için özgürlük şöyle dursun hayatın bile bir anlamı yoktur. Hz. Peygamber'in ashâbı bu sebepten dolayı Mekke'den Habeşistan'a hicret etmişlerdir.⁶² Zira Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyette hicrete işaret edilmiştir: "Ey İman eden kullarım! Şüphesiz benim arzım geniştir. O halde (nerede güven içinde olacaksınız orada) yalnız bana kulluk edin."⁶³ şeklindeki âyetler, eğer bir yerde Allah'a kulluk etmek zorlaşmışsa, O'nun dünyası geniştir, iman sahipleri başka bir yere gidebilir anlamına gelmektedir.⁶⁴

Şurası da bir gerçektir ki, müşrik Kureyş kabilesine karşı güçlü bir devletin himayesine giren mülteci Müslümanlar hem barış ve huzur içinde yaşama imkânı bulmuşlar hem de Kureyş'in işkence ve zulmünden korunmuşlardır. Ayrıca, İslâm'ın Afrika kıtasında yayılmasında da önemli bir katkıda bulunmuşlardır.⁶⁵

⁵⁹ Berki, Ali Himmet; Keskiöğlü, Osman, s.92.

⁶⁰ el-Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, Târih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, ter: Ahmed Asrar, İstanbul, 1992, I/270.

⁶¹ Mevdûdî, I/270.

⁶² Mevdûdî, I/241.

⁶³ Ankebut 29: 56: Ayrıca bkz. Zümer 39: 10.

⁶⁴ Mevdûdî, I/243.

⁶⁵ Hizmetli, Sabri, Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslâm Tarihi, Ankara, 1995, s.166.

“Habeş” kelimesi Arapçada Etiyopyalı (Abyssin), “Habeşe” kelimesi ise Etiyopya (Abyssinie) manasında kullanılır. Bu kelime Arapçaya, daha önceleri Mekke ile ilişkileri başlatan Yemen vasıtası ile girmiştir.⁶⁶ Dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biri olan ve bugün Etiyopya olarak bilinen Habeşistan’ın tarihi m.ö. VII. Yüzyıl dolaylarına kadar uzanmaktadır. Coğrafi konumundan dolayı İlkçağ’dan itibaren kitleler halinde gerçekleştirilen Sâmi göç dalgalarını üzerine çekmiş olan Habeşistan, ilk olarak Hz. Nuh’un torunları tarafından yerleşim yeri haline getirilmiştir.⁶⁷ Habeşistan’ın pek çok şehri vardı ve bu şehirlerde büyük binalar mevcuttu. Ayrıca sahil üzerinde de birçok şehir bulunuyordu.⁶⁸

Milâdî 320 yılından bu yana Hıristiyanlığın tesiri altında bulunan Habeşistan’ın İslâmiyet’le tanışması milâdî VII. Yüzyılın başlarında Mekkeli Müslümanların hicreti sonucu gerçekleşmiştir.⁶⁹ Muhacirlerin Habeşistan’a hicret etmelerinden önce de Kureyş’in Habeşistan ile münasebetleri mevcuttu. Rasûlüllah’ın dedesi Abdülmuttalib’in babası Hâşim, kardeşi Abdüşems’i Necâşi’nin huzuruna çıkmakla görevlendirerek, Kureyş kervanlarının Mekke ile Habeşistan arasında gidip gelişi hususunda müsaade almıştır. O günden itibaren iki komşu ülke arasındaki münasebetler giderek artmıştır.⁷⁰

Muâsır İslâm Târihi müellifi Muhammed Hamîdullah, kaynaklarda belirtilmemesine rağmen Hz. Peygamberin, Necâşi’yi muhâcirlerin hicretinden önce de tanıma ihtimalinin olduğunu ve Hz. Peygamberin daha önce Habeşistan’a seyahat etmiş olabileceğini ifade etmektedir. Müellif, bazı olaylara bakarak bunun mümkün olabileceğini ifade eder.⁷¹ Hz. Peygamberin Ca’fer b. Ebî Tâlib ile beraber Necâşi’ye göndermiş olduğu mektupta samimi ve yakınlık ifade eden kelimelerin yer aldığını, Hz. Peygamberin Habeşistanlılarla ve bu dili konuşan diğer insanlarla görüşürken Habeşe kelimeler kullandığını ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamberin, Bahreyn, Uman, Yemen ve Suriye gibi pek çok yere seyahatlerde bulunduğunu, Mekkeli tüccarların da Necâşi’nin ülkesini sık sık ziyaret ettiklerini belirtmektedir.⁷²

⁶⁶ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, ter. Salih Tuğ, İstanbul, 1993, I/284.

⁶⁷ Öztürk, Levent, “Etiyopya”, D.İ.A, İstanbul, 1992, XI/491.

⁶⁸ el-Mes’ûdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali, Murûcû'z-Zeheb ve Maâdinü'l-Cevher, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, el-Mektebetü't-Ticâreti'l-Kübrâ, 1964, II/18.

⁶⁹ Öztürk, Levent, “Etiyopya”, D.İ.A, XI/492.

⁷⁰ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/292.

⁷¹ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/293.

⁷² Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/293.

Habeşistan'ın hicret yurdu olarak seçilmesi konusuna gelince; bu hususta İbn İshâk, Hz. Peygamberin eziyet gören ashâbına Habeş ülkesinde, yanında hiçbir kimsenin zulüm görmediği bir hükümdarın olduğunu ve Allah'ın kendilerini içinde buldukları durumdan kurtaracak bir çıkış yolu gösterene kadar orada kalmalarını söylediğini nakleder.⁷³ Rasûlüllah'ın bu hadisine ilaveten Habeşistan'ın hicret yurdu olarak seçilmesinde oraya deniz yolu ile kolaylıkla geçilebilmesi ve mevsim rüzgârlarının bu deniz seferinin şartlarına uygun olması da ilave edilebilir. Ayrıca İslâm çağrısı ile ehli kitabın -özellikle de Hıristiyanların- aynı kaynaklı olmasının etkisi de gözden kaçırılmamalıdır.⁷⁴

Her şeyden evvel o günün şartlarında bir yere iltica edebilmek için sığınılan yerin ilticaya izin vermesi gerekiyordu. Yani iltica sığınanın bir hakkı niteliğinde değildi. Bir ülkenin, sadece erkeklerden değil, aynı zamanda kadınlar ve çocuklardan oluşan topluluklara iltica izni vermesi de yeterli değildi. Aynı zamanda o ülkenin, mültecileri o bölgeye has iktisadî şartlara kaynaştırabilecek maddi kaynaklara da sahip olması gerekiyordu. Arap Yarımadası'nda kendisine sığınan mültecilere bu imkânı sağlayabilecek çok sayıda bölge mevcut değildi. Bunların yanında Mekkelilere karşı durabilme açısından bir devlet bir kabileye göre daha güvenli bir sığınma yeriydi.⁷⁵

Hz. Peygamber, muhacirlerin Arap kabilelerinden birinin yurduna hicret etmelerini düşünmemiştir. Çünkü bu kabileler, hem Kureyş'e iyi görünmek hem de dinleri putperestliğe bağlılıklarını göstermek istemeleri sebebiyle, Hz. Peygamber'in hac mevsiminde kendilerine yaptığı daveti reddetmekteydiler.⁷⁶ Aynı şekilde Hz. Peygamber, Arabistan içersindeki diğer bölgelerde yaşayan Yahudi ve Hıristiyanların oturduğu bölgelere de hicreti düşünmemiştir. Bu Yahudi ve Hıristiyanlar birbirlerini çekemedikleri gibi üçüncü bir gücü de kabul edemezlerdi.⁷⁷ Hz. Peygamber Suriye, Yemen ve Hîre gibi bölgeleri de hicret için güvenli bulmamıştır. Yemen, İran'a bağlı olan bir bölgeydi. Suriye ve Hîre'de ise büyük çalkantılar vardı. Ayrıca bu üç bölgenin Kureyş ile önemli ticari ilişkileri bulunmaktaydı. Bu sebeple muhâcirleri

⁷³ İbn İshâk, Muhammed, Sîretü İbn İshak, thk. Muhammed Hamîdullah, Konya, 1981, s.194.

⁷⁴ İzzet Derveze, III/285.

⁷⁵ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/295.

⁷⁶ Hasan İbrahim, Hasan, Târihu'l-İslâm, Kâhire, 1964, I/87.

⁷⁷ Hasan İbrahim Hasan, I/87.

Kureyş'e teslim etme olasılıkları yüksekti.⁷⁸ Komşu ülkeler arasında yalnızca Habeşistan bu milletler arası karışıklık ve çatışmaların dışında bulunuyordu.⁷⁹ Taberî, Habeşistan'ın Kureyş için ticaret yeri olduğunu, Kureyş'in orada güvenli ve kârlı bir şekilde mallarını sattığını belirtmektedir.⁸⁰ Kureyş'in bu ilişkiler sebebiyle Habeşistan'ı iyi tanınması, Hz. Peygamber'in Habeşistan'ı hicret yurdu olarak seçme sebeplerinden biri olarak gösterilebilir.

A- Birinci Hicret

Habeşistan'a yapılan ilk hicret nübüvvetin beşinci yılı Recep ayında gerçekleşmiştir.⁸¹ Bu, aynı zamanda İslâm'daki ilk hicret olma özelliğini taşımaktadır.⁸² On biri erkek, dördü kadın olmak üzere on beş sahâbi Habeşistan'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Yaya ve binitli olarak Şu'aybe limanına ulaşan muhâcirler, iki ticaret gemisiyle yarım dinar karşılığında Habeşistan'a geçmişlerdir. Kureyşliler, muhâcirlerin gemiye bindikleri limana kadar arkalarından takip ettilerse de onlara yetişememişlerdir. Habeşistan'a yapılan bu ilk hicrette Osman b. Affân, eşi ve Hz. Peygamberin kızı Rukayye, Zübeyr b. Avvâm, Mus'ab b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Maz'ûn gibi önde gelen sahâbiler hicret etmiştir.⁸³ Kafilenin emirsiz hareket etmesi uygun değildir. Bu nedenle Osman b. Maz'ûn bu hicrette Müslümanların emîri olmuştur.⁸⁴

Muhâcirler, Şaban ve Ramazan ayı boyunca Habeşistan'da kalmışlardır. Daha sonra Şevval ayında bir kısmı orada kalmaya devam etmiş bir kısmı da geri dönmüştür.⁸⁵ Muhâcirlerin geri dönmelerinin sebebi, Hz. Peygamber'in Necm suresinden bazı âyetleri okuması üzerine müşriklerin secde ettiklerini ve Kureyş'in Müslüman olduğu söylentisini duymaları olmuştur. Muhâcirler Mekke'ye yaklaştıklarında duydukları haberin asılsız olduğunu öğrenmişlerdir. Bunun üzerine

⁷⁸ Hasan İbrahim Hasan, I/88.

⁷⁹ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/295.

⁸⁰ et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, Kâhire, 1357/1939, II/68.

⁸¹ Taberî, II/69; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, II/77.

⁸² Taberî, II/70.

⁸³ Taberî, II/69.

⁸⁴ Mahmud Şâkir, et-Târîhu'l İslâmî, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût, 1411/1991, I/101.

⁸⁵ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, II/77.

bir kısmı gizli olarak bir kısmı da bir başkasının himayesinde Mekke'ye girebilmiştir.⁸⁶

Bu olay İslâm tarihi literatüründe Garânik hadisesi olarak da bilinmektedir ve aslı olmayan bir söylentiden ibarettir. Muhacirlerin bu yalan haber üzerine Mekke'ye dönmeleri ancak haberin asılsız olduğunu öğrenip Habeşistan'a geri hicret etmeleri bu yalan haberin doğrulanması anlamına gelmemektedir.⁸⁷ Muhacirlerin bu olayın asılsız olduğunu görüp ikinci kez Habeşistan'a hicret etmeleri, böyle bir hadisenin meydana gelmediğini göstermesi açısından yeterlidir. Zirâ muâsır müfessirlerden Muhammed Hamdi Yazır, Necm suresini tefsir ederken, Hz. Peygamber'in vahyi tebliği esnasında şeytanın herhangi bir müdahalesinin mümkün olamayacağına asla şüphe olmadığını belirterek bu kıssanın uydurma olduğu sonucuna varmıştır.⁸⁸ Ayrıca Hamdi Yazır, Taberî ve Zemaşerî gibi müfessirlerin kendilerine yakışmayacak şekilde tefsirlerinde bu hikâyeye yer verdiklerini de ifade etmektedir.⁸⁹ Müsteşrikler bu mesele üzerinde uzun boylu durmuşlar ve Hz. Peygambere hücum edecek noktalar aramışlardır. Ancak bu kıssayı rivayet edenler arasında bir birlik yoktur. Birçok noktada birbirlerinden ayrılmaktadırlar.⁹⁰ Kısa bir inceleme bu hikâyenin asılsız olduğunu anlamak için yeterlidir. Bu hikâye tüm peygamberlerin risâletlerini tebliğleri hususundaki masumiyetlerine de aykırıdır.⁹¹ Zirâ Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah, Hz. Peygamber'in vahye kendisinden bir ekleme yapamayacağını şu ayetle belirtmektedir:

“Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıkrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık). Hiçbiriniz buna mâni de olamazdınız.”⁹²

Gerek tefsir kitapları, gerekse sahih hadis kitaplarında, Necm sûresiyle ilgili olarak bir takım bilgiler ve açıklamalar mevcuttur ki, Necm suresinin Kâbe'de vahyedildiği, Hz. Peygamber'in onu burada okuduğu ve onunla Müslümanlara namaz kıldırıldığı ve secdede uzun süre kaldığı ibarelerinden ibarettir.⁹³

⁸⁶ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, II/77.

⁸⁷ Hizmetli, Sabri, s.168.

⁸⁸ Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 1979, VII/4597.

⁸⁹ Muhammed Hamdi Yazır, VII/4597.

⁹⁰ Berki, Ali Himmet; Keskiöğlü, Osman, s.115.

⁹¹ Berki, Ali Himmet; Keskiöğlü, Osman, s.115.

⁹² Hâkka 69: 44-47.

⁹³ Hizmetli, Sabri, s.175.

B- İkinci Hicret

Hiz. Peygamber'in ashâbı birinci hicretten döndükten sonra Kureys'in baskıları daha da artmıştır. Dönenlerin çoğu şiddetli bir eziyetle karşılaşınca, Rasûlüllah onların ikinci kez Habeşistan'a hicret etmelerine izin vermiştir.⁹⁴ Beyhakî'nin ifade ettiği bir rivayette, Habeşistan'a yapılan bu ikinci hicretin nübüvvetin beşinci yılında gerçekleştiği⁹⁵ belirtilmesine rağmen İslâm tarihi kaynakları bu hicretin nübüvvetin altıncı yılında gerçekleştiğini belirtmektedirler. Bu hicrete seksen iki erkek katılmıştır.⁹⁶ Bazı muhâcirler aileleri ile birlikte hicret ederken bazıları da tek başına hicret etmiştir.⁹⁷ Bazı kaynaklarda ise bu hicrete katılan erkeklerin sayısının seksen üç, kadınların sayısının ise on bir olduğu belirtilir.⁹⁸ Daha önce belirtildiği gibi Ca'fer b. Ebî Tâlib de bu hicrete katılanlar arasındadır.⁹⁹

Bu son hicret yapılan iki hicretin meşakkat bakımından en zorlusu olmuştur. Çünkü Müslümanlar Kureys'in çok sert tavrıyla karşılaşmışlardır. Necâşî'nin ilk hicret edenlere göstermiş olduğu yakınlık bu eziyetlerin daha da artmasına sebep olmuştur.¹⁰⁰ Osman b. Affân'ın Rasûlüllah'a ilk hicretlerinde de bu sonuncu hicretlerinde de kendileri ile beraber olmadığını söylemesi üzerine, Hiz. Peygamber ona: "Siz Allah ve Rasûlü için hicret ediyorsunuz sizin için bu iki hicret vardır." diye cevap vermiştir. Hiz. Osman da bunların kendilerine yeteceğini belirtmiştir.¹⁰¹ Hiz. Peygamber Mekke'de kalarak gizli açık insanları İslâm'a davet etmeye devam etmiştir. Kureysliler Hiz. Peygamberin vazgeçmeyeceğini anlayınca onu, sihirbazlıkla, kâhinlikle, şairlikle ve delilikle itham etmeye başlamışlardır. Hiz. Peygamber'in sözünü dinlemesinden korktukları kişilerin onunla temas kurmasını engellemeye çalışmışlardır.¹⁰²

⁹⁴ İbn Sa'd, I/207.

⁹⁵ el-Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. el-Hüseyn, Delâilü'n-Nübüvve, Beyrût, 1405/1985, II/297.

⁹⁶ Taberî, II/70; İbn Kesîr, II/78.

⁹⁷ Taberî, II/70.

⁹⁸ İbn Sa'd, I/207.

⁹⁹ İbn Sa'd, IV/34.

¹⁰⁰ İbn Sa'd, I/207.

¹⁰¹ İbn Sa'd, I/207.

¹⁰² Taberî, II/71.

Taberî, Müslümanların Habeşistan'a hicreti konusunda bilgi verirken, Kureyşin eziyetlerinin ulaştığı en son noktayı Amr b. el-Âs'ın şu rivayetiyle ifade etmektedir: “Bir gün Kureyş'in önde gelenleri Hıcr'de toplanmışlardı. Hz. Peygamber'in yaptıklarını ve kendilerinin O'na karşı çok sabırlı davrandıklarını dile getirdiler. Babalarının dinlerinin küçük düşürülmesine ve ayıplanmasına, ilahlarına dil uzatılmasına rağmen sabır göstermelerinin gerçekten büyük bir iş olduğunu söylüyorlardı. Onlar bu şekilde konuşurken Hz. Peygamber çıkageldi. Rüknu istilam edinceye kadar yanlarına yaklaştı, daha sonra tavaf etmeye başladı. Kureyşliler bazı sözler söylediler ve bunun etkisini O'nun yüzünde gördüler. Fakat O işine devam etti. İkinci defa onların yanından geçerken aynı şeyleri söylediler ve bunun etkisini Hz. Peygamberin yüzünde gördüler. Hz. Peygamber üçüncü kez yanlarından geçerken aynı şeyi yaptılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber durdu ve Kureyş'e: “Beni duyuyor musunuz ey Kureyş topluluğu! Muhammed'in nefsinin kudret elinde bulundurana yemin ederim ki, ben size kesmekle gelmiş bulunuyorum.” Bunun üzerine sanki tepelerine kuş konmuş gibi oldular. Onların en şiddetli düşmanlık yapanları bile O'na en güzel şekilde karşılık vermeye başladı. Hz. Peygamber de onların yanından ayrıldı. Ertesi gün Kureyş yine Hıcr'de toplandı. Birbirlerine “Dün size yaptıklarından söz ettiniz, fakat hoşunuza gitmeyen bir şey söyleyince de bırakıverdiniz.” dediler. Bu sırada Hz. Peygamber yine çıkageldi. Hepsini birden O'nu kuşattılar ve şöyle şöyle diyen sen misin diyerek tek bir adammış gibi üzerine atıldılar. Hz. Peygamber de, evet bunu söyleyen benim diye cevap verdi. Ukbe b. Muayt, O'nu cübbesinden yakaladı. Bu sırada Ebû Bekir es-Sıddık ağlayarak ayağa kalktı ve: “...Siz bir adamı Rabbim Allah'tır, diyor diye öldürecek misiniz?...”¹⁰³ meâlindeki âyeti okudu.”¹⁰⁴ İşte Kureyş'in zulmü bu dereceye varmıştı.¹⁰⁵

Hız. Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme o günler için Mekke'nin kendilerine dar geldiğini, Rasûlüllah'ın ashabına eziyet edildiğini, dinleri hususunda imtihandan geçtiklerini Hz. Peygamberin ise ashâbını bu eziyetten koruyamadığını söylemektedir.¹⁰⁶ Rasûlüllah ise ailesinin ve amcasının koruması altında olduğu için ashâbına yapılan eziyetler ve işkenceler kendisine yapılamamıştır. Rasûlüllah eziyet

¹⁰³ Mü'min 40; 28.

¹⁰⁴ Taberî, II/71; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, II/78-79.

¹⁰⁵ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh, II/79.

¹⁰⁶ İbn İshâk s.194.

gören ashabına Habeş ülkesinde, yanında hiçbir kimsenin zulüm görmediği bir hükümdarın olduğunu ve Allah'ın kendilerini içinde buldukları durumdan kurtaracak bir çıkış yolu gösterene kadar orada kalmalarını söylemiştir.¹⁰⁷

Hız. Ca'fer yola çıkmadan önce Hız. Peygamber'e denizdeyken gemide nasıl namaz kılacaklarını sormuş, O da, boğulmaktan korkmadıkları sürece ayakta kılmaları gerektiğini söylemiştir.¹⁰⁸ Hız. Peygamber, hicretlerine izin verdiği sahâbilerine misafirperverlik göstermesi için Necâşi'ye tavsiye niteliğinde bir mektup göndermiştir. Bu mektup şöyledir:

“Allah'ın Rasûlü Muhammed'den, Habeşlilerin Kralı Necâşi'ye:

Kendisinden başka ilah olmayan, gerçek Melik, Mukaddes, Selâm, Koruyucu, Kurtarıcı olan Allah'ın övgüsünü sana iletirim. Tasdik edip şahadet ederim ki Meryem oğlu İsâ, Allah'ın Ruhü ve Kelimesidir ve afife, dokunulmamış Meryem'e bırakılmıştır; böylece o İsâ'ya hamile olmuş ve Allah da onu, Kendi Ruh ve Nefesinden olmak üzere Âdem'i Eli ve Nefesi ile nasıl yarattı ise onu da öyle yaratmıştır. Seni tek olan Allah'a çağırıyorum ki O'nun hiçbir ortağı yoktur. O'na itaat konusunda karşılıklı yardıma çağırıyorum. Beni takip et, bana uy, bana gelen şeye iman et! Çünkü ben Allah'ın elçisiyim. Bu duruma göre seni ve etrafındaki askerlerini Kâdir ve Azîm olan Allah'a davet ediyorum. Nasihat ve tavsiyelerimi kabul etmenizi tavsiye ederim. Amca tarafından yeğenim olan Ca'fer'i beraberinde az sayıda bir Müslüman topluluğu ile beraber sana doğru hemen yola çıkarıyorum. Selâm, gerçek hidayet yolunu takip eden kimsenin üzerine olsun!”¹⁰⁹ Bu mektup Hız. Peygamberin Necâşi'ye gönderdiği mektupların ilki olmuştur.¹¹⁰

Muâsır İslâm tarihçilerinden Muhammed Hamîdullah, bazı İslâm tarihi kaynaklarında bu mektup ile Hız. Peygamberin hicretin altıncı senesinde dış ülkelerde bulunan hükümdarlara göndermiş olduğu mektubun karıştırıldığını belirtmekte ve bunun sebebini de her iki mektubun baş taraflarının birbirine benzemesi olarak açıklamaktadır.¹¹¹ Beyhakî'nin Delâil'inde yer alan Hız. Peygamberin hicretin altıncı yılında Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile birlikte gönderdiği mektupla ilgili rivâyet,

¹⁰⁷ İbn İshâk, s.194.

¹⁰⁸ es-Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah, er-Ravdü'l-unf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbn Hişâm, thk. Abdurrahman Vekil, Dâru'l-Kütübi'l-Hadise, Kâhire, 1967, III/261.

¹⁰⁹ Hamîdullah, Muhammed, el-Vesâiku's-Siyâsiyye, Beyrût, 1985/1405, s.100.

¹¹⁰ Afzalur Rahman, Sîret Ansiklopedisi, ter: H. Bayrak, Y. Balcı, İstanbul, 1996, I/465.

¹¹¹ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/297–298.

Hamîdullah'ın üzerinde durduğu bu karışıklığa örnek olarak gösterilebilir. Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin Necâşi'ye götürdüğü mektupta “ ...Amcam oğlu Ca'fer'i, beraberinde Müslümanlardan birkaç kişi ile sana gönderdim. Oraya vardıkları zaman onları barındır.”¹¹² ifadesi geçmektedir. Hâlbuki Ca'fer ve beraberindeki Müslümanların Habeş ülkesine hicreti nübüvvetin altıncı yılında gerçekleşmiştir. Yukarıda aktarılan ifadenin bulunduğu mektup Hz. Peygamberin Necâşi'ye gönderdiği ilk mektuptur. Beyhakî, İbn İshâk'tan Hz. Peygamber'in Necâşi'ye göndermiş olduğu ifade edilen bir mektubu daha rivayet etmektedir. İbn Kesîr bu mektubun Ca'fer b. Ebî Tâlib ve arkadaşlarına iyi davranan Müslüman Necâşi'ye değil de ondan sonra gelen başka bir Necâşi'ye yazıldığını ifade etmektedir.¹¹³ Bu mektup ise şöyledir:

“Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Rasûlüllah Muhammed'den, Habeş büyüğü Necâşi Ashame'ye gönderilen bir mektuptur. Hidayete uyup Allah'a ve Rasûlüne iman eden, Allah'tan başka ilah bulunmadığına, ortaksız olduğuna, eş ve çocuk edinmediğine, Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet eden kimseye selam olsun. Seni Allah'ın davetine çağırıyorum ki ben O'nun elçisiyim. Müslüman ol selamete gir. “De ki: Ey ehli kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: şahit olun ki biz Müslümanlarız! Deyiniz.”¹¹⁴ Eğer bu davete icabet etmezsen, kavminden olan Hıristiyanların günahı senin üzerindedir.”¹¹⁵

C- Kureyş'in Habeşistan'daki Müslümanları Talebi

Karşısında Ca'fer b. Ebî Tâlib

Kureyşliler Allah Rasûlünün arkadaşlarının Habeşistan'da emniyet içinde yaşamakta olduklarını ve orada bir yurt bulduklarını görünce kendi aralarında toplanıp Necâşi'ye karşı kabilelerinden iki adam göndermeyi kararlaştırmışlardır. Bu iki adam Müslümanları Necâşi'den isteyecekler, O da onları Kureyşlilere geri

¹¹² Beyhakî, II/309.

¹¹³ İbn Kesîr, III/83.

¹¹⁴ Âl-i İmrân 3:64.

¹¹⁵ Beyhakî, II/308.

verecek böylece Kureyşliler Müslümanlara dinlerinden dönmeleri için baskı yapmış ve emniyet içinde yaşamakta oldukları yeni yurtlarından çıkarmış olacaklardır.¹¹⁶ Aksi takdirde Müslümanların Habeşistan'da himaye görmeleri, Arabistan halkının İslâmiyet'e girmesini kolaylaştıracaktır. Bu ise müşriklerin istemedikleri bir şeydir.¹¹⁷

Kureyşliler Necâşi'ye Abdullah b. Ebî Rebîa ile Amr b. el-Âs'ı beraberlerinde Necâşi ve kumandanları için hazırlanmış hediyelerle birlikte göndermişlerdir.¹¹⁸ Bazı İslâm tarihi kaynaklarında, Mekkeliler'in Necâşi'ye gönderdiği elçilerin Amr b. el-Âs ve Umâre b. Velîd b. Muğîre olduğu belirtilir.¹¹⁹ Amr b. el-Âs'ın ismi sabit olmakla beraber yanındaki ikinci kişinin ismi hususunda farklı rivayetler vardır. İbn Kesîr, Kureyş'in, Necâşi'ye iki defa elçi gönderdiğini, birinde Amr b. el-Âs ile Umâre'nin, diğesinde ise Amr ile beraber Abdullah b. Ebî Rebîa'nın gönderildiğini belirtmektedir.¹²⁰ İbn Kesîr'in bu açıklaması, bu karışıklığın nedenini açıklamada yeterli bir bilgi olarak kabul edilebilir.

İbn Hişâm, Ebû Tâlib'in Kureyşliler'in bu kararlarını işitip, onların bu iki kişiyi yolladıklarını öğrenince Necâşi'ye hitaben, Müslümanları iyi korumasını teşvik için şu beyitleri yazdığını söylemiştir:

“Ca'fer ile Amr'ın ve düşmanımızın düşmanı olan yakınlarımızın gurbet elindeki durumlarını ah bir bilsem. Acaba Necâşi'nin iyilikleri Ca'fer ile onun arkadaşlarına ulaştı mı yoksa bir arabozucu buna engel mi oldu? (Ey Necâşi) Kötülükler senden uzak olsun. Şunu bil ki sen asil ve cömert bir kimsesin. Senin himayende olan kimse sıkıntı çekmez. (Ey Necâşi) Şunu da bil ki Tanrı sana geniş saltanat ile birçok iyilikler verdi. Sen yaşadıkça Tanrı'nın bu bağışları sana kalacaktır. Sen cömertsin, dolu dolu bağışlarda bulunursun. Düşmanlar da dostlar da bu bağışlardan faydalanır.”¹²¹

İbn İshâk bu konu ile ilgili olarak şu bilgileri aktarmaktadır: “Kureyşliler Amr'a ve Abdullah b. Ebî Rebîa'ya Müslümanlar hakkında Necâşi ile konuşmadan önce her patriğe hediyelerini vermelerini sonra Necâşi'ye hediyesini sunmalarını,

¹¹⁶ İbn Hişâm, I/347.

¹¹⁷ Berki, Ali Himmet; Keskiöğlü, Osman, s.92.

¹¹⁸ İbn Hişâm, I/347.

¹¹⁹ Meselâ bkz.; Beyhakî, II/293; II/298

¹²⁰ İbn Kesîr, III/76.

¹²¹ İbn Hişâm, I/347.

ondan yanındaki Müslümanlarla hiç konuşmadan onları kendilerine teslim etmesini istemelerini söylediler.¹²² Onlar da öyle yaptılar ve her bir patriğe hediyelerini sundular ve şöyle dediler: “Biz aramızdan birkaç akılsız kimse için hükümdarınıza geldik. Bunlar kavimlerinin dininden ayrıldığı gibi sizin dininize de girmediler. Bunların kavimleri kendilerine geri vermesi için bizi hükümdara yolladılar. Biz hükümdarla konuştuğumuz zaman ona bunları bize teslim etmesini tavsiye edin.” dediler.¹²³ Başvurdukları bütün patrikler “olur yaparız” cevabını verdiler. Bundan sonra Amr ve Abdullah b. Ebî Rebîa, Necâşi’ye hediyelerini sundular. Şimdiye kadar kendisine hediye edilen Mekke derilerinin en güzelleri sunulmuştu. Necâşi hediyeleri kabul edince iki adam ona şöyle dediler: “Ey hükümdar bizden birkaç akılsız genç kavimlerinin dinlerinden ayrıldılar ancak sizin de dininize girmediler. Ne olduğunu bilmediğimiz icat edilmiş bir dinle ortaya çıktılar ve senin ülkene geldiler. Bunların kabilelerinden olan babaları, amcaları ve yakın akrabaları bunları geri vermeniz için bizi sana yolladılar. Zira onlar bunları daha iyi bilirler ve kusurlarını daha iyi anlarlar.” Necâşi’nin komutanları da: “Doğru söylediler ey hükümdar, eğer sen onları geri gönderirsen kavimleri onları daha iyi bilir ve kusurlarını daha iyi anlarlar hem onlar senin dinine de girmediler.” diyerek desteklediler.¹²⁴ Necâşi bunu reddetti ve sinirlendi sonra şöyle dedi: “Allah’a yemin ederim ki hayır. Onları yanıma çağırıp konuşmadan ve işleri hakkında onlara sorular sormadan onları geri vermeyeceğim. Onlar benim ülkeme geldiler, benim yakınlığımı başkalarının yakınlığına tercih ettiler. Eğer onlar bu iki adamın dediği gibiyse onları geriverceğim. Eğer bu iki adamın dediği gibi değilse onları yanımda alıkoyacağım ve geri vermeyeceğim.”¹²⁵

İbn İshâk, konuyla ilgili rivayetine şu şekilde devam eder: “Necâşi Rasûlüllah’ın ashabının yanına adam yollayıp çağırtdı ve hepsini bir araya getirdi. Muhâcirlerin sözlerini dinleyecek olmak Amr ve Abdullah b. Ebî Rebîa’ya hiç de hoş gelmemişti. Necâşi’nin elçisi muhâcirlere geldiğinde toplandılar ve birbirlerine: “Şimdi bu adamın yanına gittiğimizde ne diyeceğiz (ne diyeceksiniz)” dediler ve yine birbirlerine: “Allah’a yemin olsun ki bildiğimiz her şeyi ve dinimizin bize

¹²² İbn İshâk s.194.

¹²³ İbn İshâk s.194-195.

¹²⁴ İbn İshâk s.195.

¹²⁵ İbn İshâk s.195.

emredip Peygamberimizin getirdiği şeyleri söyleyeceğiz, sonu ne olursa olsun.” dediler. Müslümanlar adına konuşacak kişi Ca’fer b. Ebî Tâlib idi.¹²⁶ Necâşi’nin huzuruna girdiklerinde Müslümanlara hükümdara secde edin denildi. Hz. Ca’fer kendilerinin Allah’tan başkasına secde edemeyeceklerini söyledi.¹²⁷ Müslümanlar Necâşi’yi Hz. Peygamberden öğrenmiş oldukları selam ile selamlamıştı. Bununla ilgili olarak Ca’fer, Necâşi’ye şu açıklamayı da yaptı: “Peygamberimiz bize cennet halkının bu şekilde selamlaştığını ve bizim de böyle yapmamız gerektiğini haber verdi. Biz de seni birbirimizi selamladığımız gibi bu şekilde selamladık.”¹²⁸

Bundan sonra Necâşi Ca’fer’e şöyle seslendi: “Sizin bu uymuş olduğunuz din nedir? Kavminizin dininden ayrıldınız, ancak ne Yahudi ne de Hıristiyan oldunuz. Bu dinde ne var?”¹²⁹ Ca’fer şöyle cevap verdi: “ Ey hükümdar! Biz müşrik bir kavimdik. Putlara tapıyorduk. Murdar et yiyorduk. Komşuluk haklarını tanımıyor birbirimizin kanını dökmeyi helal olarak görüyorduk. Hiçbir şeyi çözemiyor ve yasaklayamıyorduk. Biz bu durumdayken Allah bize içimizden doğruluğunu güvenilirliğini ve sadakatini bildiğimiz bir peygamber gönderdi. Bu Peygamber bizi tek olan Allah’a tapmaya, O’na ortak koşmamaya, akrabayı ziyaret etmeye, komşuya iyi davranmaya, namaz kılıp oruç tutmaya çağırdı.”¹³⁰

İbn İshâk rivayetine şöyle devam eder: “Necâşi Ca’fer’e: “Yanında onun getirdiğinden bir şey var mı?” diye sordu ve piskoposlarını çağırdı. Ca’fer: “Evet, var.” diye cevap verdi. Necâşi: “Getirdiğin şeyi bana oku.” dedi. Bunun üzerine Ca’fer Meryem suresini okumaya başladı.”¹³¹

“Ey Harun’un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi. Annen de iffetsiz değildi. Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. Biz dediler, beşikteki bir sabi ile nasıl konuşuruz? Çocuk şöyle dedi: Ben, Allah’ın kuluyum. O, bana Kitâb’ı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı; beni

¹²⁶ İbn İshâk s.195.

¹²⁷ İbn Hıbbân, Ebû Hâtim Muhammed, es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefâ, Beyrût, 1987/1407, s.79.

¹²⁸ Beyhakî, II/294.

¹²⁹ İbn İshâk s.195.

¹³⁰ İbn İshâk s.195.

¹³¹ İbn İshâk s.196.

bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır.”¹³²

Necâşi ağladı, gözlerinden akan yaşlar sakalını ıslattı. Piskoposlar da ağladılar, gözlerinden akan yaşlar mushaflarını ıslattı. Sonra Necâşi: “Şüphesiz bu söz İsâ’nın getirdiği kandilden fışkırıyor. (Müslümanlara hitap ederek) Hak yolunuza devam edin. (Kureyş elçilerine hitap ederek) Hayır vallahi, ne onları size teslim ederim, ne de onlara bir kötülük düşünürüm.” dedi.¹³³ Amr b. el-Âs ile Abdullah b. Ebî Rebîa Necâşi’nin yanından çıktılar. Amr, Abdullah’a: “Vallahi yarın, onların kökünü kazdıracak bir şey söyleyeceğim. Kral’a onların, taptıkları İsâ b. Meryem’in bir insan olduğunu söylediklerini anlatacağım.” dedi.¹³⁴ Abdullah ona: “Yapma, çünkü onlar, bize dini açıdan muhalefet etseler de aramızda akrabalık bağımız var.” diyerek onu yumuşatmaya çalıştı. Amr ise “Vallahi yapacağım diyerek.” ısrar etti.¹³⁵

Ertesi gün Amr kralın yanına girip: “Ey kral! Onlar İsâ hakkında ağır bir söz söylüyorlar, onlara adam gönderip sor.” dedi. Necâşi onlara bir adam gönderdi. Muhâcirler birbirlerine: “Eğer size sorarsa, İsâ hakkında ona ne diyeceksiniz?” diye sordular. Onlar da: “Vallahi, onun hakkında Allah ne dedi, Peygamber ne söylememizi emretti ise onu söyleriz.” cevabını verdiler.¹³⁶ Necâşi’nin yanına girdiler. Necâşi’nin yanında piskoposlar da vardı. Necâşi:

— “İsâ b. Meryem hakkında ne dersiniz?” diye sordu. Ca’fer:

— “O, Allah’ın kulu, rasûlü, kelimesi ve ruhudur. Onu dünyadan ve erkekten uzak durarak Allah’a bağlanmış bir bakire olan Meryem’e ilka eylemiştir.” cevabını verdi. Bunun üzerine Necâşi elini yere uzatıp bir saman çöpü aldı ve:

— “İsâ b. Meryem, dediğinden bu ince çöp kadar bile farklı değildir.” dedi.

Necâşi bu sözleri söyleyince, etrafındaki adamları homurdandı. Bunun üzerine Necâşi:

— “Siz homurdansanız da (Müslümanlara dönerek) vallahi gidin, siz ülkemde emniyettesiniz, size dokunulmayacaktır. Size ilişen zarar görür, size ilişen zarar görür, size ilişen zarar görür. Sizden birine kötülük yapmak istemem. Vallahi Allah bana krallığı verdiği zaman rüşvet almadı ki ben sizi korumak için rüşvet

¹³² Meryem 19: 28–33.

¹³³ İbn İshâk s.196.

¹³⁴ İbn İshâk s.196.

¹³⁵ İbn İshâk s.196.

¹³⁶ İbn İshâk s.196.

alayım. İnsanlar bana itaat etmedi ki, ben insanlara itaat edeyim. Elçilere hediyelerini geri verin, bizim onlara ihtiyacımız yok. Onları ülkemden çıkarın.” dedi. Elçiler, kötü bir şekilde çıkarıldılar. Getirdikleri hediyeler geri verildi.¹³⁷ Böylece Amr b. el-Âs’ın Müslümanları geri getirme girişimi boşa gittiği gibi, onun hareketi, kralın, ülkesinde bulunan muhâcirlere daha yakın davranmasına da imkân sağlamıştır.¹³⁸ Muâsır tarihçi Muhammed Hamîdullah’a göre; Necâşi’nin Müslümanları ülkesinden çıkarmayı ve onlara ceza vermeyi reddetmiş olması, Kureyş’i oldukça öfkelenmiştir ve onları İslâm hareketine karşı sürdürdükleri mücadelede başka çareler aramaya yöneltmiştir. Hz. Peygamber ve mensup olduğu Benû Hâşim ailesine uygulanan boycot da bu çarelerden biri olmuştur.¹³⁹

Amr b. el-Âs, elçi olarak gittiği Habeşistan’dan Mekke’ye geri dönünce evinde oturmuş ve Kureyşli müşriklerin yanına gitmemiştir. Müşrikler de: “Buna ne olmuş ki dışarı çıkmıyor?” diye sorunca Amr, şu cevabı vermiştir: “Necâşi, adamınızın peygamber olduğuna inanıyor.”¹⁴⁰

Necâşi’nin “Vallahi Allah bana krallığını verdiği zaman rüşvet almadı ki ben sizi korumak için rüşvet alayım. İnsanlar bana itaat etmedi ki, ben insanlara itaat edeyim.” sözünün ne anlama geldiği hususunda İbn İshâk, Urve b. Zübeyr’in, Hz. Âişe’den şöyle bir rivayette bulunduğunu belirtir: “Necâşi’nin babası kavminin hükümdarı idi. Necâşi’den başka oğlu da yoktu. Necâşi’nin bir de amcası vardı ve bu amcası on iki erkek çocuğa sahipti. Habeşliler kendi aralarında bir durum değerlendirmesi yaparak: “Necâşi’nin babasını öldürelim amcasını onun yerine geçirelim. Çünkü şimdiki hükümdarın şu oğlundan başka çocuğu yoktur. Halbuki kardeşinin on iki tane oğlu var. Bu on iki çocuk krallığı miras alırlar ve onların krallığı ile Habeşistan uzun süre devlet olarak kalır.”¹⁴¹ kararını aldılar ve Necâşi’nin babasını öldürdüler. Necâşi bundan sonra amcasının yanında büyüdü. Akranlarına göre daha zeki olan Necâşi, amcasının işlerini kendi eline almış ve onun güvenini kazanmıştı. Habeşliler onun amcasından üstün olduğunu görünce aralarında şöyle konuştular: “Bu çocuk amcasının makamına egemen oldu. Amcası onu bizim başımıza hükümdar yaparsa şüphesiz o hepimizi öldürecektir. Çünkü o babasını

¹³⁷ İbn İshâk s.196–197.

¹³⁸ Apak, Adem, İslâm Siyâset Geleneğinde Amr b. el-Âs, Ankara, 2001, s.52.

¹³⁹ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/113.

¹⁴⁰ İbn Kesîr, III/79.

¹⁴¹ İbn Hişâm, I/352.

bizim öldürdüğümüzü biliyor.”¹⁴² Bundan sonra Habeşliler Necâşi'nin amcasının yanına giderek: “Ya onu öldürürsün ya da ülkemizden çıkarırsın.” dediler.¹⁴³ Necâşi'nin amcası da onlara: “Yazık size! Dün babasını öldürdünüz bugün de kendisini mi öldürmek istiyorsunuz? Bunu yapamam ancak onu yurdunuzdan çıkarıp uzaklaştırırım.” dedi.¹⁴⁴ Habeşliler bu karardan sonra Necâşi'yi alıp pazara götürdüler. Orada onu bir tüccar adama altı yüz dirhem karşılığında sattılar. Bu tüccar Necâşi'yi bir kayığa bindirip götürdü. O gün akşamüstü gökyüzünde büyük bir bulut belirdi. Necâşi'nin amcası bu bulutun altında yağmur duasına çıktı. Orada üzerine yıldırım düştü ve öldü. Bunun üzerine Habeşliler kendilerine hükümdar seçmek üzere, ölen hükümdarın oğullarının yanına koştular. Oysaki ölen hükümdarın, hükümdar olabilecek nitelikte bir çocuğu yoktu. Bu nedenle Habeşistan'da idare ve düzen bozuldu. Habeşliler işleri bozulup içine düştükleri düzensizliğe bir çare bulamayınca kendi aralarında bazıları şöyle konuştu: “Şunu biliniz ki sizi idare edebilecek bir hükümdar varsa o da, daha dün sattığınız eski hükümdarınızın oğludur. Eğer siz Habeşistan'ın durumunu düşünüyorsanız şimdi onun arkasından gidip kendisini geri getiriniz.”¹⁴⁵ Bunun üzerine onu aramaya çıktılar, buldular ve geri çevirdiler. Tacını giydirip tahta oturtarak kral yaptılar. Tâcir: “Kölemi benden aldınız, öyleyse malımı bana geri verin.” dedi. Onlar da: “Vermeyiz.” diye itiraz ettiler. Tâcir: “Öyleyse onunla bir konuşayım.” deyince konuşmasına izin verdiler. Tâcir onun yanına gitti ve: “Ey Kral! Ben bir köle satın aldım, onu satanlar benden parasını aldılar. Sonra da köleye saldırıp elimden çekip aldılar. Paramı ise geri vermediler.” dedi. Necâşi adaletle hükmedişinin ilk örneği olarak şöyle dedi: “Ya ona malını verirsiniz ya da kölesini. O da kölesini istediği yere götürür.” Onlar da: “Malını veririz, dediler.” ve verdiler.”¹⁴⁶ Necâşi'nin köle olarak satıldığı kişi Damre oğullarından bir adamdı ve Necâşi, Bedir ovasında bu adamın çobanlığını yapmaktaydı.¹⁴⁷

¹⁴² İbn Hişâm, I/352.

¹⁴³ İbn İshâk s.198.

¹⁴⁴ İbn Hişâm, I/352.

¹⁴⁵ İbn Hişâm, I/352–353.

¹⁴⁶ İbn İshâk s.198–199.

¹⁴⁷ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/292.

D- Habeşistan'da geçen yıllar

Ca'fer b. Ebî Tâlib, kendisiyle hicret eden Müslümanlarla birlikte on dört yıla yakın bir süre Habeşistan'da ikamet etmiştir. Habeşistan'da geçirilen bu süre içinde Hz. Ca'fer ve arkadaşları Necâşi'nin onlara sağladığı imkânlar çerçevesinde rahat ve huzurlu bir yaşam sürmüşlerdir. Ümmü Seleme Habeşistan'a hicret eden muhâcirlerin durumu hakkında şunları söylemiştir: “Biz Habeşistan topraklarına ayak bastığımızdan itibaren Necâşi'den en iyi koruyuculuğu gördük. Din hususunda tamamıyla emniyet içinde yaşadık. Bir eziyet görmeden ve bize kötü bir şey söylenmeden Allah'a ibadet ettik.”¹⁴⁸

Abdullah b. el-Hâris b. Kays b. Adiy b. Sa'd b. Sehm, Müslümanların Habeş ülkesinde güven içinde yaşayıp, Necâşi'nin iyi muamelesi altında kimseden korkmadan ibadetlerini yerine getirmeleri üzerine şu şiiri söylemiştir¹⁴⁹:

“Ey yolcu! Benden Allah'ın mesajını ve dinini uman kimseye haber ilet.

Mekke'nin ortasında her Allah'ın kulu işkenceye maruz kalmakta,

Dini inancı yüzünden eziyet görmektedir.

Şüphesiz, zillet ve rezillikten kurtulmak için biz,

Allah'ın ülkesini geniş bulduk.

Hayatı zillet, ölümü rezillik ve emniyet içinde olunmayan bir ayıp üzerine kurmayın.

Biz Rasûlüllah'a tabi olduk, isterseniz siz,

Rasûlüllah'ın görüşünü atın, tartıda aşırı gidin.

Ya Rabbi! Taşkınlık yapanlara azabını gerçekleştir.”¹⁵⁰

Müslümanlar sıkıntılı bir sürecin ardından Habeşistan'da rahata kavuşmuşlardı. Mekke'de olduğunun aksine canlarından emin bir şekilde yaşamlarını devam ettirmişlerdi. İnançlarından dolayı baskı altında değillerdi. İbadetlerini serbestçe yapabiliyorlardı.¹⁵¹ Hz. Ca'fer ve beraberindeki Muhâcirlerin Habeşistan'daki bu huzurlu yaşamı, zaman zaman Necâşi'ye karşı gerçekleşen ayaklanmalarla kesintiye uğramıştır. Zira Müslümanların Habeşistan'daki huzurlu ve

¹⁴⁸ İbn Hişâm, I/347.

¹⁴⁹ İbn İshâk s.202.

¹⁵⁰ İbn İshâk s.203

¹⁵¹ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Redaktör H.Dursun Yıldız, İstanbul, 1986, I/213.

güvenli yaşamının en büyük garantisi olan Necâşi'nin tahtan indirilme ihtimali Habeşistan'daki muhacirleri tedirgin etmiştir.

Ümmü Seleme, Habeşistan'daki muhâcirleri de yakından ilgilendiren ve Necâşi'ye karşı ortaya çıkan bir ayaklanma hakkında şunları söylemiştir: “Allah'a yemin olsun ki biz bu durumda yaşarken Habeşistan'dan bir adam ortaya çıkıp Necâşi'nin elinden saltanatı almak istedi. Biz, o sırada, o zamana kadar hiç duymadığımız bir üzüntü duyduk; çünkü bu adamın Necâşi'ye üstün gelmesinden ve böylece Necâşi'nin hakkımızda beslediği iyi duyguları beslemeyen birinin saltanatı ele geçirmesinden korkuyorduk. Necâşi bu adamın üzerine yürüdü. İki taraf arasında Nil nehri vardı. Bu sırada Allah Rasûlü'nün arkadaşları birbirlerine: “İçimizden, gidip Habeşliler'in savaşını seyredip sonuç haberini bize getirecek bir kimse yok mu?” dediler. Bunun üzerine Zübeyr b. Avvâm: “Ben giderim.” dedi. Onlar da Zübeyr'e: “Olur, hadi sen git.” dediler. Zübeyr o zaman arkadaşları arasında yaşı en küçük olanı idi. Allah Rasûlü'nün arkadaşları Zübeyr için bir tulum bulup bu tulumla üfürerek hava doldurdular. Zübeyr bu tulumu karnına bağladı bu şekilde suya girip yüzerek Habeşliler'in savaşacakları tarafa geçti. Oradan da gidip savaş yerine ulaştı. Biz ise Necâşi'nin, düşmanına üstün gelmesi ve yurdunda sağlam bir şekilde hâkim kalması için Allah'a dua ettik. Biz bu durumda ne olacağını beklerken birden bire Zübeyr koşarak uzaktan görüldü. Zübeyr hırkasını elinde sallayarak “müjde müjde Necâşi üstün geldi, Allah onun düşmanını yok etti ve kendisini yurdunda sağlam ve egemen olarak bıraktı” diye bağıyordu. Bu haber üzerine biz, o zamana kadar duymadığımız bir sevinç duyduk. Bundan sonra Necâşi yerine geri döndü. Artık Allah onun düşmanını yok etmiş, kendisini yurdunda sağlam ve egemen bırakmış ve bütün Habeşliler onun etrafında toplanmışlardı.¹⁵² Biz ise onun yanında en iyi bir yerde yaşadık. Bu olay sonunda bazıları Allah Rasûlü'nün yanına geri döndü, bazıları da orada kaldı.”¹⁵³ Bu sırada Hz Peygamber Mekke'de bulunuyordu.¹⁵⁴ İbn İshâk, Necâşi düşmanlarına karşı savaşırken Müslümanların da onunla birlikte savaştıklarını belirtmektedir. Necâşi düşmanlarına karşı galip gelmiştir ve hiçbir düşmanı kurtulamamıştır.¹⁵⁵

¹⁵² İbn İshâk s.197 ; İbn Hişâm, I/351.

¹⁵³ İbn İshâk s.197.

¹⁵⁴ İbn Hişâm, I/351.

¹⁵⁵ İbn İshâk s.199.

İbn İshâk, Necâşi'ye karşı ortaya çıkan başka bir ayaklanmayı da, babasından nakille Muhammed b. Ca'fer'den şu şekilde aktarır: “Habeşliler bir gün bir araya toplanıp Necâşi'ye “sen artık bizim dinimizden ayrıldın” dediler ve ona karşı ayaklandılar. Bunun üzerine Necâşi, Ca'fer ve arkadaşlarına haber yolladı ve onlar için birkaç kayık hazırlattı. Onlar gelince kendilerine: “Siz şu kayıklara binin ve kayıklar içinde bekleyin; eğer ben yenilirim gidin ve istediğiniz yere varın; yok ben düşmanlarımı yenersem burada kalın” dedi. Bundan sonra Necâşi bir kâğıda şunları yazdı: O, Allah'tan başka Tanrı olmadığına, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna ve Meryem oğlu İsâ'nın gene kulu, elçisi, ruhu ve Meryem'e verdiği (ol) emri olduğuna tanıklık eder. Sonra Necâşi bu kâğıdı hırkasının sağ omuzunun altına yerleştirerek Habeşliler'e karşı savaşmak üzere çıktı. Habeşliler ona karşı savaşa hazırlandılar. Necâşi karşılarına durup onlara “ Ey Habeşliler! Ben size hükümdar olmakta herkesten daha haklı bir kimse değil miyim?” diye sordu. Habeşliler: “Evet öyledir.” cevabını verdiler. Necâşi'nin: “Peki benim sizi idare ediş tarzıma ne dersiniz?” diye sorunca onlar: “Sizin bize tatbik ettiğiniz idare en iyi idaredir.” cevabını verdiler. Necâşi onlara: “Peki öyle ise bu hareketinizin sebebi nedir?” diye sorunca onlar: “Sen dinimizden ayrıldın ve İsâ'nın bir kul olduğuna söyledin.” Bunun üzerine Necâşi onlara: “Peki siz İsâ hakkında ne diyorsunuz?” diye sordu. Onlar da: “O'nun Tanrı'nın oğlu olduğuna inanıyoruz.” dediler. Bunun üzerine Necâşi elini hırkasının üstünden göğsüne koyarak: “O tanıklık eder ki, Meryem oğlu İsâ (öyledir)” deyip daha başka bir şey söylemedi. Necâşi bununla hırkasının altında yerleştirdiği kâğıttaki yazıları kastediyordu. Bunun üzerine Habeşliler Necâşi'nin sözlerini kabul edip ayaklanmaktan vaz geçip dağıldılar.”¹⁵⁶ Necâşi'nin bütün bu hareketleri Peygamberin kulağına gitmiştir. Bunun için Necâşi öldüğü zaman (gıyaben) onun cenaze namazını kılmış ve Allah'tan onun bağışlanmasını dilemiştir.¹⁵⁷

İbn İshâk'ın ifade ettiği bir rivayette, bir grup Habeşli gencin Hz. Peygamber'in kızı Rukıyye'yi kocası Osman b. Affân ile birlikteyken gördükleri ve güzelliğine hayran kalarak ona bakmaya başladıkları belirtilir. Gençlerin bu tavrı ise Rukıyye'yi tedirgin etmiştir.¹⁵⁸ Buna rağmen Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar

¹⁵⁶ İbn Hişâm, I/353–354.

¹⁵⁷ İbn Hişâm, I/354.

¹⁵⁸ İbn İshâk s.199.

yabancı oldukları ve iyi muamele gördükleri için hiçbir Habeşli'ye eziyet etmemişlerdir.¹⁵⁹ O yıllarda henüz İslâm, kadınlar için örtünmeyi emretmediği için Hz. Rukiyye ile beraber bazı Müslüman kadınlar da güzellikleri nedeniyle aynı muameleye muhatap olmuşlardır.¹⁶⁰

Müslümanlar Habeşistan'a hicret ettikten sonra orada pek çok çocuk dünyaya gelmiştir. Ca'fer'in oğlu Abdullah, Habeşistan'da dünyaya gelen ilk Müslüman çocuğu olmuştur.¹⁶¹ Hz. Ca'fer'in hanımı Esmâ, Necâşi'nin aynı gün doğan çocuğuna süt anneliği yapmıştır.¹⁶² Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habîbe'nin kocası Ubeydullah b. Cahş da orada Hıristiyan olmuş ve orada ölmüştür.¹⁶³ Ubeydullah, Hıristiyan olduktan sonra Müslümanlara eziyet etmeye ve onlarla alay etmeye başlamış,¹⁶⁴ Müslümanlara: "Biz gördük ama sizin gözleriniz henüz açılmadı." diyerek onları ayıplamıştır.¹⁶⁵ Muhâcirler de daha düne kadar kardeş oldukları Ubeydullah'tan uzaklaşmışlardır. Çünkü uzaklık ve yakınlık ancak inanç esaslarına göredir.¹⁶⁶ Bundan dolayı Ubeydullah'ın hanımı Ümmü Habîbe'nin onunla evli kalması dinî açıdan haram olmuştur. Ümmü Habîbe de onunla beraber hicret etmesine rağmen ondan ayrılmıştır.¹⁶⁷ Ancak Ubeydullah dinini değiştirmeyip de bazı dini vecibelerini tatbik etmede gevşeklik ve zafiyet göstermiş olsaydı, Müslümanların ona yardımcı olmaları ve aklı başına gelip günahından dönünceye kadar ona sevgi ve yakınlık göstermeye önem vermeleri gerekirdi.¹⁶⁸

Hz. Peygamber Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile yollamış olduğu mektupta Necâşi'den Ümmü Habîbe'yi kendisine nikâhlanmasını istemiştir.¹⁶⁹ Ümmü Habîbe bu mektuptan önce rüyasında kocasının kendisine "mü'minlerin annesi" diye seslendiğini ve kendisinin bu rüyayı Hz. Peygamberle evleneceğine yordüğünü belirtmiştir.¹⁷⁰ Ümmü Habîbe, kendisine bu haberin bildirilmesini şu şekilde anlatır:

¹⁵⁹ İbn İshâk s.199.

¹⁶⁰ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/301-302.

¹⁶¹ Nevevî, I/148.

¹⁶² Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/301.

¹⁶³ İbn Kayyim, el-Cevziyye, Şemsuddîn Ebû Abdillâh, Zâdu'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd, Mısır, 1928/1347, II/45.

¹⁶⁴ Mahmud Şâkir, I/101.

¹⁶⁵ İbn Kesîr, IV/143.

¹⁶⁶ Mahmud Şâkir, I/101.

¹⁶⁷ Mahmud Şâkir, I/101.

¹⁶⁸ Mahmud Şâkir, I/102.

¹⁶⁹ Beyhakî, III/461.

¹⁷⁰ İbn Sa'd, VIII/97.

“Ben Habeşistan’da iken Necâşi’nin Ebrehe adlı bir cariyesi, üzerinde yağ lekeleri bulunan elbisesi ile yanıma geldi. İçeriye girmek için izin istedi. Ben de izin verdim. İçeri girdi ve şöyle dedi: “Hükümdar sana Rasûlüllah’ın kendisine gönderdiği mektupta seni O’na nikâhlanmasını yazdığını söylüyor.” Ben de cariyeye şöyle dedim: “Allah sana hayır müjdesini versin.” Bunun üzerine cariyeye bana hükümdarın kendisini evlendirme vekili yapmamı istediğini söyledi. Ben de Hâlid b. Saîd b. el-Âs’ı gönderdim. Onu vekil tayin ettim. Sevincimden bana bu hayırlı müjdeyi getiren cariyeye Ebrehe’ye ellerimdeki iki gümüş bileziği, iki hızmayı ve ayaklarımdaki gümüş halkalarla parmaklarımdaki yüzükleri müjdelik olarak verdim.”¹⁷¹

Akşam olunca Necâşi, Ca’fer b. Ebî Tâlib ve orada hazır bulunan Müslümanları çağırttı ve onlara şöyle hitap etti:

— “ Noksanlıklardan münezzehe olan her şeyin sahibi yüce Allah’a hamd olsun. Ondan başka ilah olmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna, Meryem oğlu İsâ tarafından müjdelenen peygamber olduğuna şahadet ederim. Rasûlüllah bana yazdığı mektupta Ebû Süfyan’ın kızı Ümmü Habîbe’yi kendisine nikâhlanmamı talep etmiştir. Ben de Rasûlüllah’ın bu isteğine icabet ederek dört yüz dirhem mehir veriyorum.¹⁷² Necâşi konuşmasını bitirdikten sonra mehir olan dinarları orada bulunanların önüne döktü. Bundan sonra Hâlid b. Saîd konuşmaya başlayarak şunları söyledi:

— “ Hamd Allah’a mahsustur. O’na hamd eder, O’ndan mağfiret dilerim. Allah’tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim. O, Muhammed’i hidayet ve hak din ile göndermiştir ki, müşrikler hoşlanmasalar bile bu hak dini diğer bütün dinlere üstün kılsın. Şimdi ben Rasûlüllah’ın isteğine icabet ederek Ebû Süfyan’ın kızı Ümmü Habîbe’yi zevce olarak O’na verdim. Allah Ümmü Habîbe’yi Rasûlüllah’a mübarek kılsın.”¹⁷³ Sonra Necâşi mehirlik dinarları Hâlid b. Saîd’e verdi. O da teslim aldı. Hz. Ca’fer ve ashâbı kalkmak istediklerinde onlara: “Oturun, çünkü evlendikleri zaman evlilik yemeğinin yenilmesi peygamberlerin sünnetindedir.” dedi ve yemek getirilmesini emretti. Orada bulunanlar yemeklerini yediler ve bu merasimden sonra da dağıldılar.¹⁷⁴

¹⁷¹ İbn Sa’d, VIII/97; Beyhakî, III/461; İbn Kesîr, IV/143-144.

¹⁷² Beyhakî, III/461-462; İbn Kesîr, IV/144.

¹⁷³ İbn Sa’d, VIII/97-98; Beyhakî, III/462; İbn Kesîr, IV/144.

¹⁷⁴ Beyhakî, III/462.

Nikâh merasiminden sonra Necâşi'nin cariyesi, Ümmü Habîbe'den almış olduğu hediyeleri iade etmiş ve Müslüman olduğunu açıklamıştır.¹⁷⁵ Bu evlilik hicretin altıncı senesinde gerçekleşmiştir.¹⁷⁶

Abdullah b. Ca'fer'in rivayet ettiğine göre, Osman b. Affân, Habeşistan'da Ümmü Habîbe ile Hz. Peygamber'i nikâhlamıştır.¹⁷⁷ Urve'nin rivayetine göre ise Necâşi, Ümmü Habîbe'yi Hz. Peygamber'e nikâhlamış, Hz. Peygamber de dört bin dirhem mehir göndermiştir.¹⁷⁸ İbn Kesîr, nikahı kıyan kişinin Osman b. Affân olduğunu ifade eden rivayetin garip olduğunu, çünkü Osman'ın daha önce Mekke'ye döndüğünü, sonra da Medine'ye hicret ettiğini belirtir.¹⁷⁹

Hz. Peygamber, Bedir savaşından sonra muhâcirler Habeşistan'da ikamet etmekteyken Amr b. el-Âs ve Abdullah b. Ebî Rebia'nın Necâşi'ye gittiğini duymuş ve Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi bir mektupla Necâşi'ye göndermiştir.¹⁸⁰ Beyhakî, Necâşi'nin Bedir zaferine sevinmesini ve Hz. Ca'fer ve arkadaşlarını çağırarak onlara da bu müjdeyi vermesini ise şöyle anlatır:

“Günün birinde Necâşi, Ca'fer b. Ebî Tâlib ile arkadaşlarına haber gönderip yanına çağırttı. Onlar makamına girdiklerinde onun bir odada eski elbiseler içinde toprak üzerinde oturmuş olduğunu gördüler.

Ca'fer dedi ki:

— “Onu bu halde görünce kendisinden korktuk, yüzümüzdeki vaziyeti görünce şöyle dedi”:

— “Size hoşunuza gidecek bir müjde veriyorum. Sizin diyarınızdan bir casusum geldi. Allah'ın, peygamberine yardım ettiğini, düşmanlarını mahvettiğini, falan falan adamların esir alındığını, falan falan adamların da öldürüldüğünü bana haber verdi. Ben de orayı seyrederek gibi oldum. Casusum dedi ki: Ben Damre oğullarından olan efendimin develerini gütmekte idim.”

Ca'fer ona dedi ki:

— “Neyin var ey hükümdar? Toprak üzerinde oturmuşsun. Altında bir sergi yok. Üzerinde de şu eski elbiseler var.”

¹⁷⁵ İbn Sa'd, VIII/98.

¹⁷⁶ Beyhakî, III/462; İbn Kesîr, IV/144.

¹⁷⁷ Beyhakî, III/460.

¹⁷⁸ Beyhakî, III/460.

¹⁷⁹ İbn Kesîr, IV/143.

¹⁸⁰ Hamîdullah, el-Vesâiku's-Siyâsiyye, s.99.

— “Allah’ın İsa’ya indirdiği âyetlerde gördüğümüze göre insanlar, bir nimete kavuştuklarında tevazu gösterip bu nimeti söylemek mecburiyetindedir. Bu, Allah’ın onlar üzerindeki bir hakkıdır. Mademki Allah, peygamberlerine yardım etmiş, bu nimetlere bizleri kavuşturmuştur, o halde ben de tevazu göstererek bu nimeti ifade etmek mecburiyetindeyim.”¹⁸¹

Muâsır İslâm tarihi müelliflerinden Saîd Havvâ, Habeşistan’a giden muhâcirlerin o topraklar dâhilinde herhangi bir İslâmî davetle yükümlü kılınmadıklarını belirtir. Ona göre bu durum, hicret etmek zorunda kalmış Müslümanların, insanları İslâm’a davet açısından durumlarını ortaya koymaktadır.¹⁸² Hicret etmek zorunda kalmış Müslümanlar, hicret ettikleri ülkenin kanunlarını göz önüne alarak, kendilerine izin verilenler dışında o ülkenin iç işlerine karışmayabilirler. Her ne kadar Hz. Peygamber Ca’fer ve ashâbını Habeşistan’da davetle yükümlü kılmamışsa da, Hz. Ca’fer orada bazı kimseleri İslâm’a davet etmiş ve onlar da icâbet etmiştir.¹⁸³ Muâsır İslâm tarihçisi Muhammed Hamîdullah, Müslümanların Habeşlilerin büyük kitleler halinde İslâm’a girmelerine vesile olduğunu belirtmektedir. Ancak bu muhtedîlerin sayısı tam olarak bilinmemektedir.¹⁸⁴

Hz. Ca’fer ve arkadaşları Necâşi’nin de İslâm’a girmesine vesile olmuşlardır.¹⁸⁵ Necâşi kelimesi Habeşçe bir kelimedir.¹⁸⁶ Bütün Fars krallarına Kisrâ, Türk meliklerine Hakan dendiği gibi Habeş krallarına da bu isim verilirdi.¹⁸⁷ İbn İshâk, Necâşi isminin, Kisrâ ve Herakl gibi kral ismi olduğunu ve Onun kendi isminin Ashame olduğunu ayrıca öldükten sonra Necâşi’nin kabri üzerinde devamlı bir nur görüldüğünü belirtir.¹⁸⁸ Yine İbn İshâk Necâşi’nin Müslümanlığı ile ilgili olarak şu rivayette bulunmuştur: “Bir gün Hz. Peygamber, bazı sahâbileri musallaya götürmüş ve sahâbiler de arkasında saf bağlamıştır. Hz. Peygamber dört tekbirle namaz kıldırılmıştır. Namaz bitince sahâbiler: “Yâ Rasûlüllah! Kime cenaze namazı kıldın.” diye sorduklarında Hz. Peygamber de: “Bugün ölen kardeşiniz Necâşi’ye.”

¹⁸¹ Beyhakî, III/134; İbn Kesîr, III/307–308.

¹⁸² Saîd Havvâ, el-Esas fi’s-Sünne, ter. H. Varol, O. Aktepe, İstanbul, 1989, I/333.

¹⁸³ Saîd Havvâ, I/333.

¹⁸⁴ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/303.

¹⁸⁵ Nevevî, I/148.

¹⁸⁶ İbn Manzûr, VI/351.

¹⁸⁷ Süheylî, III/222.

¹⁸⁸ İbn İshâk s.201.

buyurmuştur.”¹⁸⁹ Buhârî’de yer alan pek çok rivâyet de Necâşi’nin Müslüman olarak öldüğüne işaret etmektedir. Buhârî bu konuyla ilgili olarak Câbir (r.a.)’den şu hadisleri rivâyet etmiştir:

“Bugün sâlih bir kişi ölmüştür. Kalkınız da kardeşiniz Ashame’ye cenaze namazı kılınız.”¹⁹⁰

“Peygamber Necâşi için cenaze namazı kıldı, bizi de kendi arkasında saf yaptı. Ben ikinci veya üçüncü saftaydım.”¹⁹¹

“Peygamber Habeş hükümdarı Necâşi Ashame üzerine cenaze namazı kıldı da dört tekbir aldı.”¹⁹²

Yine Buhârî, Necâşi ile ilgili olarak Ebû Hureyre’den şu hadisi rivâyet etmektedir: “Rasûlüllah Habeşlilerin sahibi olan Necâşi’nin ölümünü sahâbilere, Necâşi’nin öldüğü gün haber vermiş ve: “Kardeşiniz için Allah’tan mağfiret isteyin.” buyurmuştur.”¹⁹³

Hz. Peygamber’in Necâşi için namaz kılmasının ardından münafıklar, Muhammed (s.a.s.) dinsiz biri için mi namaz kılıyor, diye sormuşlar ve bunun ardından da şu âyet nazil olmuştur¹⁹⁴: “Ehl-i kitaptan öyleleri var ki, Allah'a, hem size indirilene, hem de kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın âyetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır.”¹⁹⁵

Bu rivâyetlerden de anlaşıldığı üzere Necâşi’nin İslâmiyet’i kabulü hususunda herhangi bir şüphe yoktur. Sahih kaynaklar onun Müslüman olduğunu belirtmektedir. Ancak onun ne zaman Müslüman olduğu konusu açıklığa kavuşturulması gereken bir meseledir. Hz. Peygamber Hicretin altıncı yılı Zilhicce ayında, Hudeybiye’den döndükten sonra bazı hükümdarlara İslâm’a davet amacıyla mektuplar yazmıştır.¹⁹⁶ Hz. Peygamberin göndermiş olduğu elçilerin ilki Amr b. Ümeyye ed-Damrî olmuştur. Hz. Peygamber Amr ile beraber Necâşi’ye iki mektup birden göndermiştir. Hz. Peygamber, Mektupların birinde Necâşi’yi İslâm’a davet

¹⁸⁹ İbn İshâk s.201.

¹⁹⁰ el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, Sahîhu’l-Buhârî, İstanbul, 1981, Menâkıbu’l-Ensâr, 37.

¹⁹¹ Buhârî, Menâkıbu’l-Ensâr, 37.

¹⁹² Buhârî, Menâkıbu’l-Ensâr, 37.

¹⁹³ Buhârî, Menâkıbu’l-Ensâr, 37.

¹⁹⁴ Süheylî, III/262.

¹⁹⁵ Al-i İmrân 3:199.

¹⁹⁶ İbn Sa’d, I/258.

etmiş, diğesinde ise muhacirleri geri yollamasını ve Ümmü Habîbe'yi kendisi ile nikâhlanmasını istemiştir. Necâşi Hz. Peygamber'in kendisini İslâm'a çağırın mektubunu alınca gözlerine sürmüş, tahtından inerek tevâzu ile yere oturmuş, kelime-i şehadet getirerek Müslümanlığını açıklamıştır.¹⁹⁷ Hz. Peygamber'in ehli kitabın beklediği, Musa ve İsa'nın müjdelediği ümmî peygamber olduğunu söylemiştir.¹⁹⁸ Ayrıca, "Eğer yanına kadar gitmeye imkân bulsaydım, muhakkak giderdim." diyerek samimiyetini ortaya koymuştur. Necâşi, daha sonra Hz. Peygamber'in iki mektubunu fildişinden yapılmış bir kutuya koyarak: "Bu mektuplar aralarında bulunduğca Habeşistan'da hayır ve bereket devam edecektir." demiştir.¹⁹⁹ Buradan anlaşıldığı üzere Necâşi müslümanlığını Amr b. Ümeyye'nin getirdiği mektup sonrası açıklamıştır ve bu hususta şüphe yoktur. Ancak Necâşi'nin bu mektuptan daha önce müslüman olduğuna dair görüşler vardır.²⁰⁰

Zürkânî, Necâşi'nin İslâm'ı kabulü ile ilgili olarak, Hz. Ca'fer ve beraberindeki muhâcirlerin kendisine sığındığı sıralarda müslüman olduğunu, müslümanlığını Habeş halkından gizleyerek Hz. Peygamber'in son mektubunu aldıktan ve elçisiyle görüşüp konuştuktan sonra açığa vurduğunu ifade etmektedir.²⁰¹ Zürkânî, Amr b. el-Âs ve Umâre b. Velîd'in muhacirleri almak için geldiğinde Necâşi'nin onlara: "Ben O'nun Allah'ın Rasûlü olduğuna ve İsa'nın İncil'de müjdelediğine şahitlik ederim, eğer melik olmasaydım ona giderdim." dediğini, Abdullah b. Mes'ûd'un bundan sonra acele ederek Hz. Peygamberin yanına döndüğünü ve Bedr'e yetiştiğini belirtmektedir. Ona göre Necâşi'nin Hicretin altıncı yılında Hz. Peygamber'in mektubu gelmeden önce iman ettiği açıktır.²⁰² Zira Necâşi'nin Müslümanlığını açıklamasından yıllar önce meydana gelen Bedir savaşı sonrası Necâşi'nin zafere sevinmesi ve Hz. Ca'fer ve arkadaşlarına söylemiş olduğu sözler de bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Necâşi'den sonra oğlu da İslâmiyet'i kabul etmiştir. Necâşi'nin oğlu Ebû Neyzer, oldukça uzun boylu ve yakışıklı bir gençtir. Ne Arap ne Acem erkeklerine

¹⁹⁷ İbn Sa'd, I/258–259.

¹⁹⁸ Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan, Târihü'l-Hamis fî Ahvâli Enfesi Nefis, Beyrût, t.siz, II/30.

¹⁹⁹ İbn Sa'd, I/259.

²⁰⁰ Köksal, M.Asım, İslâm Tarihi, İstanbul, 1981, VI/28.

²⁰¹ ez-Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâki, Şerhü'l-Mevâhibi'l-Ledünniye, Dârü't-Tıbbâti'l-Miriye, Kâhire, 1854, III/413.

²⁰² Zürkânî, III/413.

benzemektedir. Ali b. Ebî Tâlib onu, Mekke’de bir tâcir ile beraber bulmuş ve onu tacirden satın almıştır. Sonra da Necâşi’nin Ca’fer ve arkadaşlarına gösterdiği yakınlık nedeniyle, onu azat etmiştir. Bundan sonra Habeşli bir grup Ebû Neyzer’e gelerek bir ay onunla kalmış, Hz. Ali de onlara ikramda bulunmuştur. Habeşliler Ebû Neyzer’e: “Habeşliler’in işleri karışık, bizimle gel seni kral yapalım. Çünkü sen Habeşlilerce bilinen bir kimsenin oğlusun.” demişlerdir. O, bu teklife karşı: “Allah beni İslâm ile şereflendirdi, dediğinizi yapamam.” cevabını vermiş, Habeşliler de ondan ümidini kesince geri dönmüşlerdir.²⁰³

E- Medine’ye dönüş

Hz. Peygamberin Medine’ye hicret ettiğini öğrendikten sonra Habeşistan’a hicret eden muhacirlerden otuz üç erkek ve sekiz kadın, Hz. Ca’fer’den önce Medine’ye dönmüştür. Mekke’ye dönen muhacirlerden ise iki erkek orada vefat etmiş, yedi muhacir de Mekke’de hapsedilmiştir.²⁰⁴

Ca’fer b. Ebî Tâlib ve onunla birlikte Habeşistan’da kalan muhacirlerin Habeşistan’dan Medine’ye dönmeleri, Hayber’in fethinin sonuna rastlamıştır.²⁰⁵ Hz. Peygamberin, Amr b. Ümeyye ed-Damrî’yi Necâşi’ye göndererek ashabından Habeşistan’da kalanların gönderilmesini talep ettiği bir önceki başlıkta belirtilmişti.²⁰⁶ Hz. Ca’fer de ashâbı ve Habeşistan’da Müslüman olanlarla beraber iki gemi ile Habeşistan’dan dönmüştür.²⁰⁷ Hz. Ca’fer ile beraber Medine’ye gelmiş olan, Habeşistan’da İslâm’ı kabul etmiş Habeşli Müslümanların sayıları tam olarak bilinmemektedir.²⁰⁸ Ancak Zürkânî, Hz. Ca’fer ile birlikte Habeşistan’dan ayrılan iki gemiden birisinin Kızıldeniz’in ortasında battığını ve içinde bulunan altmış Habeşlinin boğularak öldüğünü, Hz. Ca’fer ile birlikte altmış ikisi Habeşli sekizi Şamlı olmak üzere yetmiş kişinin Medine’ye döndüğünü belirtmektedir.²⁰⁹ Hz. Peygamber Habeşistan’dan gelen bu heyete, yapılan hizmetlerle bizzat meşgul olacak kadar yakınlık ve itibar göstermiştir.²¹⁰

²⁰³ İbn İshâk s.202.

²⁰⁴ İbn Sa’d, I/207.

²⁰⁵ İbn Sa’d, IV/35; Nevevî, I/148.

²⁰⁶ İbn Kesir, IV/206.

²⁰⁷ Nevevî, I/148; Belâzürî, I/225.

²⁰⁸ Hizmetli, Sabri, s.165.

²⁰⁹ Zürkânî, III/413.

²¹⁰ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/303.

H. Ca'fer, eşi Esmâ ve üç oğlu ile birlikte Medine'ye dönmüştür.²¹¹ Hz. Peygamberin mektubunu Necâşi'ye getiren Amr b. Ümeyye ed-Damrî de Hz. Ca'fer ile beraber dönmüştür.²¹² Hz. Peygamber onu gözlerinin arasından öperek “Hangisine sevineyim bilemiyorum. Hayber'in fethine mi, Ca'fer'in gelişine mi?”²¹³ diyerek ona kavuşmaktan dolayı yaşamış olduğu sevincini ifade etmiştir. İbn Kesîr, muhacirlerin Necâşi'nin yanından hediyelerle birlikte Hz. Peygamber'in yanına geldiklerini ifade eder.²¹⁴ Necâşi, Hz. Peygamber'e hediye olarak; elbise, gömlek, sarık, Mısır işi palto, ince ve yumuşak mest göndermiştir. Hz. Peygamber'in hanımları için de elbiseler ve misk göndermiştir.²¹⁵

H. Peygamber, Ca'fer ve ashâbına ganimetten pay ayırmıştır.²¹⁶ Habeşistan'dan dönenler dışında Hayber'in fethine katılmayan başka hiçbir kimseye pay ayırmamıştır.²¹⁷ İbn Sa'd'ın, Muhammed b. Ömer'den naklettiği bir rivayete göre Hz. Peygamber Ca'fer'e her sene Hayber hurmalarından elli vesk²¹⁸ vermiştir.²¹⁹ Hz. Ca'fer ve ashâbı Hayber'den Peygamber ile beraber Medine'ye dönmüştür.²²⁰ Ca'fer b. Ebî Tâlib Medine'de aylarla ifade edilebilecek kısa bir süre ikamet etmiştir.²²¹ Hz. Peygamber onun için Medine'de mescidin yanında bir yer hazırlatmıştır.²²²

H. Ca'fer ve ashâbı, Habeşistan'dan Hz. Peygamber'in yanına dönerken Yemen'den gelen Eşâri'lerle birlikte dönmüşlerdir. Ebû Mûsa, Hz. Ca'fer ile birlikte dönüşlerini şöyle anlatır:

“Bizler Yemen'de iken Hz. Peygamberin ortaya çıktığı haberi bize ulaşmıştı. Ben ve iki kardeşim kavmimizden elli küsur kişiyle birlikte muhâcir olarak yola çıktık. Bir gemiye bindik. Gemimiz bizi Habeşistan'daki Necâşi'nin yanına bıraktı. Necâşi'nin yanında Ca'fer b. Ebî Tâlib ve arkadaşları ile buluştuk. Ca'fer bize:

²¹¹ İbn Hacer, İsbâbe, II/289.

²¹² İbn Sa'd, I/259.

²¹³ Vâkıdî, II/683.

²¹⁴ İbn Kesîr, III/78.

²¹⁵ Köksal, M.Asım, VI/33.

²¹⁶ İbn Sa'd, IV/35.

²¹⁷ Nevevî, I/148.

²¹⁸ Vesk: Bir fıkıh terimi olarak vesk; Kûfeliler'e göre 200 kg.'lık bir ağırlık ölçüsü veya 60 sâ' tutarındaki ağırlığı ifade eder. Vesk ölçüğü tarım ürünlerinin nisâbını belirlemede kullanılır. (Hamdi Döndüren, “Vesk”, Şâmil İ.A. , İstanbul, 2000, VIII/232)

²¹⁹ İbn Sa'd, IV/41.

²²⁰ Belâzürî, II/298.

²²¹ Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, Beyrût, 1985, I/206.

²²² İbn Kuteybe, s.89; Belâzürî, II/299.

“Allah Rasûlü bizleri buraya gönderdi ve burada kalmamızı emretti. Siz de bizimle beraber kalınız.” dedi. Topluca Medine’ye gelinceye kadar onunla beraber kaldık. Hayber’i fethettiği sırada Allah Rasûlü’ne kavuştuk. Hayber ganimetlerinden bize de pay verdi. Ca’fer ve arkadaşlarıyla birlikte bulunan gemimiz halkından başka Hayber fethinde bulunmayan hiçbir kimseye pay vermedi.”²²³

Habeşistan’da bulunan muhâcirler, Amr b. Ümeyye ed-Damrî’nin mektubundan sonra Necâşi’nin huzuruna çıkarak izin istemişlerdir. İbn Kesîr, Ca’fer ve ashâbının Hz. Peygamberin yanına geri dönmek için Necâşi’ye yaptıkları müracaatı, Hz. Ca’fer’den şu şekilde nakleder:

“Rasûlüllah Medine’ye hicret edip güç kazanınca Necâşi’ye: “Peygamberimiz Medine’ye hicret etmiş ve güç kazanmıştır. Bize eziyette ve baskıda bulunan kişiler de ölmüşlerdir. Artık Peygamberimizin yanına dönmemize müsaade et.” dedik. O da bize: “Peki.” dedi azık ve binekler vererek bizi yolcu etti. Bana da: “Size yaptığım hizmeti Rasûlüllah’a anlat. Bu da benim adamımdır, sizinle beraber gönderiyorum. Şahitlik ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur ve sizin adamınız da Allah’ın peygamberidir. O’na söyle bana Allah’tan mağfiret dilesin.” dedi. Bundan sonra biz yola çıkıp Medine’ye ulaştık. Necâşi’nin bizimle gönderdiği adam O’na: “Bu, amcan oğlu Ca’fer’dir. Ona hükümdarımızın kendisine yaptığı hizmeti sor.” dedi. Ben de: “Evet vallahi, bize şöyle yaptı böyle yaptı ve yolcu ederken bize binek ve azık verdi. Ayrıca Allah’tan başka ilah bulunmadığına ve senin de Allah’ın Rasûlü olduğuna şahadet getirdi. Bana da: Adamına söyle, bana Allah’tan mağfiret dilesin, dedi.” dedim. Bunun üzerine Peygamberimiz kalkıp abdest aldı, sonra üç defa: “Allah’ım, Necâşi’ye mağfiret eyle.” dedi. Orada hazır bulunan Müslümanlar da: “Âmin” dediler. Ben de Necâşi’nin elçisine: “İşte gördün. Habeşistan’a döndüğün zaman bunları Necâşi’ye anlat.” dedim.”²²⁴

Beyhakî, Necâşi’nin, Hz. Peygambere şu mektubu gönderdiğini nakleder:

“Rahmân ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Allah’ın Rasûlü olan Muhammed’e, Necâşi Asham b. Ebcer tarafından gönderilmiştir. Ey Allah’ın peygamberi! Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Beni İslâmiyet’e kavuşturan Allah’tan başka bir ilah yoktur. Ey Allah’ın Rasûlü! İsâ hakkında söylediklerini

²²³ Müslim, Ebu’l-Hüseyin Müslim b. Haccâc, Sahihu Müslim, Beyrût, 1972, Fedâilu’s-Sahâbe, 169.

²²⁴ İbn Kesîr, III/72.

içeren mektubun bana ulaştı. Yerin ve göklerin Rabbi olan Allah'a yemin ederim ki; İsa söylediklerinden fazla bir şey değildir. Bize gönderdiğin mektubunun gayesini kavradık ve amcan oğlu ile arkadaşlarını kabul edip barındırdık. Senin gerçekten Allah'ın elçisi olduğuna şahadet eder ve seni tasdik ederim. Sana ve amcan oğluna beyat edip eli üzerine Müslüman oldum. Ey Allah'ın peygamberi! Eriha b. Asham b. Ebcer'i kendi adıma sana gönderdim. Zira ben kendimden başka herhangi bir kimse üzerinde yetki sahibi değilim. Şayet istersen, kendim de gelirim. Zira dediklerinin gerçek olduğuna şahadet ederim.”²²⁵

Necâşi'nin mektubuna “ إلى محمد رسول الله من نجا شى أصحابه ” şeklinde kendi ismi ile değil de Hz. Peygamber'in ismiyle başlaması onun Hz. Peygambere saygısının ne derece ileri olduğunu göstermesi açısından dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur.²²⁶

Hız. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Ca'fer b. Ebî Tâlib Habeşistan'da bulunmaktaydı. Bu nedenle Hz. Ca'fer'i Habeşistan'dan dönmüş olduğu hicretin yedinci yılına kadar Hz. Peygamberin yanında görememekteyiz. Ancak Ca'fer'in Bedir savaşı sırasında Hz. Peygamberin yanında olduğuna ve Hz. Peygamberin okuyla Ca'fer'e vurduğuna dair rivayetler mevcuttur.²²⁷ Fakat İslâm tarihi kaynaklarının tamamına yakını Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan'dan, Bedir'den yıllar sonra Hayber'in fethi sırasında döndüğünü belirtmektedir.²²⁸ Zehebî'nin ifade ettiği bu rivâyet tek kalmaktadır ve Hz. Ca'fer'in Hayber'in fethi sırasında döndüğü tarihi bir gerçektir.

Ca'fer b. Ebî Tâlib ile ilgili diğer bir tartışma konusu da Hz. Peygamberin Muâz b. Cebel ile onu kardeş yapması meselesidir. Hz. Peygamber ashâbının birbirleriyle kaynaşmasını ve aralarında samimiyeti sağlamak amacıyla hicretin birinci senesinde Ensâr ile Muhâcirler arasında İslâm kardeşliği antlaşması tesis etmiştir. İbn Sa'd'ın ifade ettiği bir rivayette, İbn İshâk, Hz. Peygamber'in Ca'fer ile Muâz'ı kardeş yaptığını belirtilmektedir. İbn Sa'd'ın naklettiği başka bir rivayette de, Muhammed b. Ömer, böyle bir şeyin olamayacağını, muhacirler ile ensâr arasındaki muâhatın Hz. Peygamberin Medine'ye gelişinden sonra ve Bedir savaşından önce

²²⁵ Beyhakî, II/309–310; Hamîdullah, el-Vesâiku's-Siyâsiyye, s.104.

²²⁶ Zürkânî, III/412.

²²⁷ Zehebî, I/216.

²²⁸ Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Hayberin fethinden sonra Habeşistan'dan döndüğüne dair rivayetlerin bazıları için bkz.: İbn İshâk, s.204; Vâkıdî, II/683; İbn Sa'd, III/584, IV/35; Belâzürî, II/298.

gerçekleştiğini, Bedir gününde inen miras âyeti ile kardeşliğin sona erdiğini bu sırada ise Ca'fer'in hâlâ Habeşistan'da olduğunu ifade etmektedir.²²⁹ İbn Sa'd'ın ifade ettiği bir diğer rivayette de Muhammed b. Ömer, Hz. Peygamberin ensâr ile muhâciri kardeş yaparken Ca'fer'in arkadaşları ile birlikte Habeşistan'da bulunduğunu ve muâhatdan yedi yıl sonra Habeşistan'dan döndüğünü belirtmektedir.²³⁰ Ayrıca yine İbn Sa'd'ın ifade ettiği başka bir rivayette, Muâz b. Cebel ile Abdullah b. Mesû'd'un kardeş olduğu, bu konuda hiçbir ihtilafın olmadığı belirtilmektedir.²³¹ Zehebî bu konuyla ilgili olarak, Vâkîdî'nin de, İbn İshâk'ın Hz. Peygamber'in Ca'fer ile Muâz'ı kardeş yaptığı doğrultusundaki görüşüne karşı çıktığını ve yukarıda aktarılan açıklamaları yaptığını ifade etmektedir.²³² Bu konuyla ilgili olarak İbn Kesîr, Ca'fer ile Muâz'ın hicretin birinci senesindeki muâhatda kardeş olmalarının mümkün olamayacağını, ancak Hz. Peygamberin ileriki bir zamanda, Medine'ye geldiği takdirde Ca'fer ile kardeş kılınması için Muâz'ı yedekte tutmuş olabileceğini söylemektedir.²³³

Hicretin yedinci yılı Zilkâde ayında²³⁴ Hz. Peygamber kaza umresi için Mekke'ye hareket ettiğinde Ca'fer b. Ebî Tâlib de onunla beraber bu sefere katılmıştır. Hz. Peygamber Mekke'ye geldiğinde amcası Hz. Hamza'nın kızı Umâre ve annesi Selmâ bint. Umeys Mekke'de bulunmaktaydı. Hz. Ali Peygamberimize gelerek amcalarının kızını müşriklerin arasında yetim olarak bırakamayacaklarını söylemiş, Hz. Peygamber de onun Umâre'yi beraberinde götürmesine karşı çıkmamıştır.²³⁵ Bunun üzerine Hz. Ali, Ca'fer ve Zeyd b. Hârîse arasında bir tartışma başlamıştır. Sesleri o kadar yükselmiştir ki uyumakta olan Hz. Peygamber uykusundan uyanmış ve aralarında kendisinin hüküm vereceğini söylemiştir.²³⁶ Bu üç sahâbinin arasında şu diyalog cereyan etmiştir: Zeyd b. Hârîse, kendisinin Hamza'nın vasisi olduğunu ve Hz. Peygamberin Hamza ile kendisini kardeş yaptığını bu nedenle Umâre'nin kardeşinin kızı sayılacağını kendisinin ona daha layık olduğunu söylemiş, Ca'fer de bunu işitince teyzenin anne gibi olduğunu

²²⁹ İbn Sa'd, IV/35.

²³⁰ İbn Sa'd, III/584.

²³¹ İbn Sa'd, III/583-584.

²³² Zehebî, I/213.

²³³ İbn Kesîr, III/227.

²³⁴ İbn Hişâm, III/1196.

²³⁵ Vâkîdî, II/ 738.

²³⁶ İbn Sa'd, IV/35.

Umâre'nin teyzesi Esmâ bint. Umeys'in kendi hanımı olması nedeni ile Umâre için kendisinin daha layık olduğunu söylemiştir.²³⁷ Zeyd ve Ca'fer'in bu sözleri üzerine Hz. Ali: "Sizlerin amcamın kızı hakkında ihtilafa düştüğünü görüyorum. Onu müşriklerin arasından ben çıkardım. Ayrıca benim gibi ona soy olarak bir yakınlığınız da yok." diyerek Umâre'ye kendisinin daha layık olduğunu belirtmiştir. Bu üç sahabenin tartıştığını gören Hz. Peygamber aralarında kendisinin hüküm vereceğini belirterek şunları söylemiştir: "Ey Zeyd! Sen Allah'ın ve Rasûlünün dostusun. Sen ise ey Ali, benim kardeşim ve arkadaşımın. Sana gelince ey Ca'fer yaratılışın ve ahlakın bana benzer. Sen ona daha layıksın. Çünkü onun teyzesi senin hanımıdır. Ancak kadın, halasının ve teyzesinin üzerine nikâhlanamaz."²³⁸ Hz. Peygamber bu şekilde Ca'fer'in lehine karar verince Hz. Ca'fer, Hz. Peygamberin etrafında tek ayaküstünde zıplayarak dönmeye başlamış, Hz. Peygamber de Ca'fer'e bunun ne olduğunu sorduğunda Ca'fer: "Necâşî bir kimsenin memnuniyetini kazandığında, o kişi Necâşî'nin etrafında dönerdi." cevabını vermiştir.²³⁹

II- KATILDIĞI SAVAŞLAR

Mu'te savaşı

Mu'te, Şam sınırlarında Belkâ köylerinden bir köydür.²⁴⁰ Belkâ ise Şam'ın güneyinde bir bölgedir.²⁴¹ Kudüs'e iki konak mesafededir.²⁴² Şam yaylalarından (meşârif) bir yayla olan Mu'te'de, kılıçların en iyisi yapılırdı. Bu nedenle orada yapılan kılıçlara da meşârif yapısı kılıç denilirdi.²⁴³ Bu gazve hicretin sekizinci yılının Cemâziyelevvel ayında gerçekleşmiştir.²⁴⁴ Ceyşü'l-Ümerâ gazvesi (kumandanlar ordusunun gazası) diye de anılmaktadır.²⁴⁵ Hz. Peygamber, kaza umresinden döndükten sonra, yaklaşık altı ay Medine'de kalmış, Mu'te seferi bundan sonra gerçekleşmiştir.²⁴⁶ Müslümanlar bu savaşa kadar Araplar ile mücadele ederken,

²³⁷ Vâkıdî, II/ 738-739.

²³⁸ Vâkıdî, II/739.

²³⁹ Vâkıdî, II/739.

²⁴⁰ Hamevî, Yâkût, Mu'cemu'l-Buldân, Dâru Sâdr, Beyrût, 1986, V/220.

²⁴¹ İbn Sa'd, II/ 128.

²⁴² Hizmetli, Sabri, s.267.

²⁴³ Hamevî, Yâkût, V/220.

²⁴⁴ İbn Sa'd, II/ 128.

²⁴⁵ İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, Târihu İbn Haldun, Beyrût, 1391/1971, c.II, kıs.2, s.40.

²⁴⁶ el-Külâî, Süleyman b. Musa el-Endülüsî, el-İktifâ, thk. Mustafa Abdulvâhid, Beyrût, 1970/1389, II/275.

bu savaş ile birlikte Arap olmayanlara karşı mücadele başlamıştır.²⁴⁷ Bu savaşta Müslümanlar zamanın iki süper devletinden biriyle karşılaşmışlardır.²⁴⁸

Arap Yarımadası'nın kuzeyinde Hıristiyanlığı kabul etmiş birçok kabile mevcuttu. Gassânîler bu kabileler arasında en güçlü olanı idi. Gassânîler, Bizans ile Sasânîler arasında Ninova'da meydana gelen ve Rumların galip geldiği savaşta, Bizans'ın yanında yer almışlardı.²⁴⁹ İşte bu savaştan hemen sonra Hz. Peygamber Gassânîler'in reisi Hâris b. Ebî Şemir'e bir mektup göndererek onu İslâm'a davet etmiştir. Mektup şöyledir:

“Rahmân ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Hâris b. Ebî Şemir'e...

Allah'ın selâmı, hidayet yoluna girmiş bulunan, Allah'a inanan ve bunu diliyle ikrar edenin üzerine olsun. Buna göre ben seni, senin mülkünün (yani ülkenin ve başkanlığının) senin elinde kalması için, hiçbir şeriki ve ortağı bulunmayan bir ve tek olan Allah'a inanmaya davet ediyorum.”²⁵⁰

Hâris b. Ebî Şemir mektubu alınca çok kızmış ve Medine üzerine bir askeri sefer düzenleme tehdidinde bulunmuştur. Ancak bu gerçekleşmemiştir.²⁵¹ Muhammed Hamîdullah saldırının gerçekleşmeme sebebini, Bizans hükümdarının Hâris b. Ebî Şemir'e gerekli yardımı yapmaması olarak yorumlamaktadır.²⁵²

Bu arada Hz. Peygamber de Busrâ melikine bir mektup yazmış ve bu mektubu Benû Lihbe'den Hâris b. Umeyr el-Ezdî ile göndermiştir. Hâris aynı zamanda Hz. Peygamberin elçisi sıfatını taşımaktadır. Mu'te'ye geldiğinde Şurahbil b. Amr el-Gassânî ile karşılaşmış ve aralarında şu konuşma geçmiştir²⁵³:

Şurahbil, Hâris'e:

— “Nereye gidiyorsun?” diye sormuş,

Hâris:

— “Şam'a” cevabını vermiştir.

Şurahbil:

²⁴⁷ Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, I/508

²⁴⁸ Hizmetli, Sabri, s.266

²⁴⁹ Özkuyumcu, Nadir, “Asr-ı Saâdette Hıristiyanlarla İlişkiler”, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslâm, İstanbul, 1994, II/406.

²⁵⁰ Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/329; el-Vesâiku's-Siyâsiyye, s.126, no:37.

²⁵¹ Özkuyumcu, Nadir, II/406.

²⁵² Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/329.

²⁵³ Vâkıdî, II/755.

— “Yoksa sen Muhammed’in elçilerinden biri misin?” diye sorunca,
Hâris:

— “Evet, ben Rasûlüllah’ın elçisiyim.” diyerek karşılık vermiştir.

Şurahbil, Hâris’i yakalatmış, zincire vurdurarak hapse attırmış ve boynunu vurdurmuştur. Rasûlüllah’ın daha önce ondan başka bir elçisi öldürülmemiştir.²⁵⁴ Elçileri öldürmek âdet değildi. Krallar ve emirler, elçinin getirdiği mektup ne olursa olsun ona dokunmazlardı. Bu nedenle bu elçi öldürme işi göz yumulacak bir şey değildi.²⁵⁵ Her asırda ve her millette elçinin katli insanlık dışı olduğundan bu cinayete karşılık vermek gerekiyordu.²⁵⁶ Ayrıca bu hareket devletler hukukunun apaçık ihlali anlamına gelmekteydi.²⁵⁷ İslâm tarihi kaynakları Mu’ta savaşının sebebi olarak bu hadiseyi zikretmişlerdir. Yapılan hakarete karşılığın yanında Hz. Peygamberin İslâm’ı kuzeye doğru yaymanın vaktinin geldiğini düşünmesi de bu savaşın sebepleri arasına eklenebilir.²⁵⁸ Muâsır oryantalist Robert Mantran’ın, Mu’ta savaşı ile ilgili olarak: “Gayrete gelen yeni Müslümanların, bilhassa bedevilerin, görünüşte Hz. Muhammed’in de rızasını alarak Bizans topraklarına yapmış oldukları akın”²⁵⁹ ifadesi, bu savaşın sebebini belirtme açısından eksik olan ve İslâm tarihi kaynaklarındaki bilgilerle örtüşmeyen bir ifadedir.

Elçisinin ölüm haberi Rasûlüllah’a ulaştığında, çok üzülmüştür. İnsanlara bir haberci göndererek Hâris’in ölüm haberini ve kim tarafından öldürüldüğünü onlara haber vermiş, insanlar da hızlıca bir ordu hazırlamışlardır. Rasûlüllah ne yapılacağını açıklamamış, öğle namazını kılmış ve ashâbıyla birlikte oturmuştur. O sırada bir Yahûdî olan Nu’mân b. Finhas gelip insanlarla birlikte duran Rasûlüllah’ın önünde durmuş,²⁶⁰ Rasûlüllah şöyle demiştir:

— Zeyd b. Hârise insanların emîridir. Eğer Zeyd öldürülürse, o zaman emirleri Ca’fer b. Ebî Tâlib olsun. Eğer Ca’fer öldürülürse, o zaman emirleri Abdullah b. Revâha olsun. Eğer Abdullah b. Revâha da öldürülürse, o zaman

²⁵⁴ Vâkıdî, II/755.

²⁵⁵ en-Nedvî, Ebu’l-Hasan Ali el-Haseni, es-Sîretün-Nebeviyye, ter. Osman Keskiöğlü, Konya, 1981.s.221.

²⁵⁶ Ez-Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh, Ter. ve Şerh: Kâmil Miras, Ahmed Naim, Ankara, 1983, X/287.

²⁵⁷ Özkuyumcu, Nadir, II/406.

²⁵⁸ Berki, Ali Himmet; Keskiöğlü, Osman, s.359.

²⁵⁹ Mantran, Robert, İslâm’ın Yayılış Tarihi, ter: İsmet Kayaoğlu, Ankara, 1981, s.79.

²⁶⁰ Vâkıdî, II/755.

Müslümanlar kendi aralarında bir adamı beğenip seçsinler ve onu üzerlerine emir tayin etsinler.²⁶¹

Nu'mân b. Finhas Rasûlullah'ın bu sözleri üzerine şöyle demiştir:

— Ey Ebu'l-Kâsım! Eğer sen peygamber isen az veya çok emir olarak isimlendirdiğin bu adamların hepsi öldürülürler. Çünkü İsrâiloğullarından olan peygamberler, kavmin üzerine emir olarak bir adamın ismini verip de: “Eğer falan öldürülürse emir falan olsun.” deyip böylelikle yüz kişinin adını belirleselerdi bile, o yüz kişinin tamamı öldürülürdü.²⁶²

Bundan sonra Nu'mân, Zeyd'e dönüp şöyle demiştir:

— “Hazırlan... Eğer Muhammed (s.a.s.) peygamber ise, sen artık asla O'na geri dönmeyeceksin.”

Zeyd de buna şu karşılığı vermiştir:

— “Şehâdet ederim ki, O peygamberdir. Doğru sözlüdür. İyi bir kimsedir. Allah'ın selâmı onun üzerine olsun.”

Ordu toplandığında Rasûlullah onlara bir sancak bağlamış (bu sancak beyaz bir sancaktı) ve Zeyd b. Hârîse'ye vermiştir. İnsanlar, Rasûlullah'ın emirlerine doğru yürüyerek, onları uğurlamışlar ve onlar için dua etmişlerdir. Müslümanlar birbirleriyle vedalaşmışlardır.²⁶³ Bu sırada Abdullah b. Revâha ağlamaya başlamıştır. Kendisine niçin ağladığı sorulunca kendisinde dünya sevgisinin olmadığını ancak Rasûlullah'ın şu ayeti okuduğunu işittiğini söylemiştir²⁶⁴:

“İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.”²⁶⁵

İslâm ordusu üç bin kişi idi. İslâm ordusu karargâhtan hareket ettiğinde Müslümanlar şöyle seslenmiştir:

— “Allah sizi korusun, salih ve galip olarak geri döndürsün.”²⁶⁶

Bu sırada İbn Revâha şu beyitleri okumuştur:

“Fakat ben Rahmân'dan mağfiret dilerim.

Kanın köpüğünü üstüne atacak bir darbe isterim.”²⁶⁷

²⁶¹ Vâkıdî, II/755.

²⁶² Vâkıdî, II/755.

²⁶³ Vâkıdî, II/755.

²⁶⁴ İbn Hişâm, III/1200.

²⁶⁵ Meryem 19:71.

²⁶⁶ Vâkıdî, II/756.

Hz. Peygamber İslâm askerlerine şöyle seslenmiştir: “Size Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Allah’ın adıyla Allah yolunda mücadele edin. Allah’ı inkâr edenlerle savaşın. Sadakatsızlık yapmayın, sınırı aşmayın, çocukları öldürmeyin. Müşrik olan düşmanınızla karşılaştığınızda onları üç şeyden birine çağırın. Onlardan hangisinde size icabet ederlerse onlardan kabul edin ve onlardan uzak durun. Onları İslâm’a girmeye çağırın, eğer kabul ederlerse onlardan kabul edin ve onları bırakın. Sonra onları yurtlarından muhâcirlerin yurduna dönmeye çağırın. Eğer bunu kabul ederlerse onlara muhâcirler için geçerli olan şeyin kendileri için de geçerli olacağını haber verin. Eğer İslâm’a girerler ve yurtlarını seçerlerse onlara Müslüman Araplar gibi olacaklarını, kendilerine Allah’ın hükmünün uygulanacağını, Müslümanlarla beraber cihad etmezlerse kendileri için Fey ve ganimetten bir pay olmayacağını haber verin. Eğer yüz çevirirlerse onları cizye vermeye çağırın. Eğer bunu yaparlarsa kabul edin ve onları bırakın. Eğer bundan da yüz çevirirlerse Allah’a sığının ve onlarla savaşın. Eğer bir kaleyi veya şehri kuşatırsanız onlar da sizden kendilerini Allah’ın hükmüne göre teslim almanızı isterlerse bunu yapmayın ancak onları kendi hükmünüze göre teslim alın. Allah’ın onlar hakkındaki hükmü konusunda isabet edip edemeyeceğinizi bilemezsiniz. Yine bir kaleyi veya şehri kuşatırsanız ve onlar da sizden kendilerini Allah’ın ve Rasûlünün himayesine almanızı isterlerse kabul etmeyin ancak onları kendi himayenize, babanızın ve arkadaşlarınızın himayesine alın. Eğer siz kendi himayenizi ve babalarınızın himayesini gözetirseniz sizin için Allah’ın ve Rasûlünün himayesini gözetmenizden daha hayırlıdır.”²⁶⁸

Vâkıdî’nin ifade ettiği başka bir rivayette ise Rasûlullah’ın Mu’te’ye gidecek orduya Vedâ tepesine kadar eşlik ettiği, orada durduğu ve ordunun da etrafında toplandığı, Rasûlullah’ın da onlara şöyle seslendiği belirtilir: “Allah’ın adıyla savaşın. Şam’da Allah’a ve size düşman olan insanlarla savaşın. Orada uzlet yerlerinde insanlardan ayrı duran adamlar bulacaksınız. Onlara saldırmayın. Yine orada şeytanın beyinlerine yerleştiği diğer bazı insanları bulacaksınız. Kılıçlarla onu söküp atın. Kadınları, emzikli çocukları ve yaşlıları öldürmeyin. Kesinlikle haddi aşmayın. Hiçbir ağacı kesmeyin, Hiçbir evi yıkmayın.”²⁶⁹

²⁶⁷ Vâkıdî, II/756–757.

²⁶⁸ Vâkıdî, II/757–758.

²⁶⁹ Vâkıdî, II/758.

Rasûlullah ordudakilere Hâris b. Umeyr'in öldürüldüğü yere gitmelerini söylemiştir. Ordu Medine'den ayrıldığında düşman onların harekete geçtiğini öğrenmiş ve hazırlanmaya başlamıştır. Bunların içinde Rasûlullahın elçisi Hâris b. Umeyr'i şehit eden Şurahbil b. Amr da bulunmaktadır. Şurahbil, yüz binden fazla asker toplamıştır.²⁷⁰

Düşman, İslâm ordusunun kendilerine karşı hareket ettiğini öğrendiğinde henüz İslâm ordusu Hâris b. Umeyr'in öldürüldüğü yere gelmemiştir. İslâm ordusu Vâdi'l-Kurâ mevkine gelmiş ve burada birkaç gün konaklamıştır. Şurahbil, kardeşi Sedûs'u İslâm ordusu hakkında bilgi toplaması için göndermiş ancak Sedûs öldürülmüştür. Bu, Şurahbil'i korkutmuş ve tedbirlerini artırmıştır. İslâm ordusu ilerlemiş ve Şam toprakları içerisinde olan Maân'a gelmiştir.²⁷¹ Maân Hicaz ve Şam arasında büyük bir kaleydi ve Dimeşk'e beş günlük mesafedeydi.²⁷² Hirakl'ın Belkâ topraklarındaki Maâb'a, Behrâ, Vâil, Bekr, Lahm ve Cüzâm kabilelerinden oluşan - ki bunların başında Belî kabilesinden Mâlik adında bir adam vardı- yüz bin kişilik bir ordu ile indiği haberi Müslümanlara ulaşınca Maân'da durumlarını değerlendirmek üzere iki gece kalmışlardır. Müslümanların aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir: "Rasûlullah'a bir mektup yazalım ve durumu haber verelim. O da ya bizi geri çağırır ya da takviye eder." Bu sırada Abdullah b. Revâha gelmiş ve insanları cesaretlendirerek şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki biz insanlarla ne sayı çokluğu ile ne silah çokluğu ile ne de atların çokluğu ile savaşıyoruz. Onlarla ancak Allah'ın bize ikram ettiği bu din ile savaşıyoruz. Yürüyün ve savaşın. Bu yürüyüşünüz iki iyilikten biridir. Ya galip geliriz ki bu Allah'ın ve Rasûlünün bize va'd ettiği şeydir. Yahut da şehit olup cennetteki kardeşlerimize kavuşur ve onlara eşlik ederiz." İnsanlar, Abdullah b. Revâha'nın bu sözleri üzerine cesaretlenmişlerdir.²⁷³

Vâkîdî, Rebâa b. Osman kanalı ile Ebû Hureyre'den şu nakli yapar:

"Mu'te savaşına katıldım. Müşrikleri gördüğümüzde, silah, sayı, teçhizat, binek, ipek, altın bakımından onlara karşılık verecek güçte olmadığımızı gördük. Gözlerim hayretten parladı. Sâbit b. Erkâm bana dedi ki:

²⁷⁰ İbn Sa'd, II/128-129.

²⁷¹ Vâkîdî, II/760.

²⁷² Diyârbekrî, II/71.

²⁷³ Vâkîdî, II/760.

— “Ey Ebû Hureyre! Sana ne oluyor ki! Kalabalık bir topluluk görüyor gibisin”.

— “Evet” dedim, oda bana şöyle cevap verdi:

— “Sen Bedr’e katılmadın. Gerçek şu ki, biz o zaman sayı çokluğu ile kazanmadık.”²⁷⁴

Müslümanlar ve müşrikler karşı karşıya geldiler.²⁷⁵ Karşılaşılan yer Lût gölü yakınlarındaki Mu’te civarıydı.²⁷⁶ Mu’te, Medine’ye 1100 km. uzaklıktaydı.²⁷⁷ Sağ kola, Benî Uzre’den Kutbe b. Katâde, sol kanada ise Ensârdan Ubâde b. Mâlik komuta ediyordu.²⁷⁸ O gün komutanlar yaya olarak savaşıyorlardı. Sancağı Zeyd b. Hârise aldı. Bu şekilde düşmanla savaştı. Zeyd öldürülünce sancağı Ca’fer aldı. Kızıl atından indi ve yaya olarak dövüşmek üzere atının ayaklarını kesti. Ölene kadar savaştı.²⁷⁹ Ca’fer öldürülünce Abdullah b. Revâha sancağı aldı ve atının üzerinde ilerledi, atından inerken biraz tereddüt yaşadı ve şöyle dedi:

“Ey nefsim yemin ettim elbette ineceksin
Muhakkak ya ineceksin ya zorla ineceksin
İnsanlar toplanırlarsa ve ağlarsa sana
Ne oluyor ki seni cennetten hoşlanmaz görüyorum
Huzur ve sakin zamanların uzun sürdü
Sen ancak eski bir su kabında bir damla susun.”²⁸⁰

Sonra atından indi. Amcasının oğlu ona etli bir kemik getirdi ve çok yorulduğunu kuvvetlenmesi gerektiğini söyledi. Abdullah eti aldı, bir parça kopardı sonra insanların izdiham seslerini işitti ve şöyle dedi: “Sen hâlâ dünyadasın.” Sonra o eti elinden attı, kılıcını aldı ve ilerledi. Öldürülünceye kadar savaştı.²⁸¹ Sonra sancağı ensârdan Sâbit b. Erkâm aldı ve ensâra bağırmağa başladı. İnsanlar her yönden ona doğru gelmeye başladı. Sayıları azdı. Sâbit:

— “Bana doğru ey insanlar.” diyordu. İnsanlar da onun etrafında toplandı. Sâbit, Hâlid b. Velîd’e baktı ve:

²⁷⁴ Vâkıdî, II/760.

²⁷⁵ Vâkıdî, II/761.

²⁷⁶ K.V. Zettersteen, “Ca’fer b. Ebî Tâlib”, İ.A., İstanbul, 1977, III/7.

²⁷⁷ Nedvî, s.220.

²⁷⁸ İbn Hıbbân, s.318.

²⁷⁹ Vâkıdî, II/761.

²⁸⁰ İbn Hişâm, III/1206.

²⁸¹ İbn Hişâm, III/1207.

— “Sancağı sen al ey Ebû Süleyman.” dedi. Hâlid:

— “Ben alamam, sen benden daha layıksın, yaşın daha uygun, hem sen Bedr’e de katıldın.” dedi. Sâbit:

— “Al ey adam, ben bu sancağı sana vermek için aldım.”²⁸²

Hâlid sancağı aldı ve bir süre taşıdı. Müşrikler onun üzerine saldırmaya başladı. Sağlam bir şekilde onlara karşılık verdi ancak müşrikler saldırdıkça saldırıyorlardı.²⁸³ Hâlid b. Velîd geceyi öylece geçirdi. Sabah olunca ordunun arka kısmını öne ön kısmını arkaya, sağ tarafındakileri sola, soldakileri de sağ tarafa yerleştirdi. Düşmanlar karşılarında farklı bir ordu, farklı bir bayrak görünce tanıyamadılar ve bunlara takviye gelmiş dediler. Korktular hezimete uğramış olarak geri çekildiler.²⁸⁴ Hâlid ordusuyla beraber Medine’ye yaklaştığında, Medine halkı Mu’ted ordusunun geldiğini işitti ve Cüruf mevkiinde onları karşıladı.²⁸⁵ Çocuklar da koşarak onları karşıladı. Rasûlullah bineği üzerinde Müslümanlar ile beraber gitmekteydi. Şöyle buyurdu: “Çocukları tutunuz ve onları bineklere bindiriniz ve Ca’fer’in oğlunu bana veriniz.” Bunun üzerine Abdullah O’na getirildi. O da Abdullah’ı tuttu ve önüne bindirdi.²⁸⁶

İnsanlar askerlerinin yüzüne toprak serpmeye başladılar ve şöyle diyorlardı: “Ey firar edenler! Siz Allah yolundan mı kaçtınız?” Rasûlullah bunun üzerine şöyle demiştir: “Onlar fürrâr (firar edenler) değillerdir. İnşâalah onlar kürrârdır (dönüp dönüp vuruşanlar).”²⁸⁷ Mu’ted savaşı devam ederken Hz. Peygamber savaş alanında olup bitenleri Medine’deki ashâbına haber vermiştir. Bu hususa Hz. Ca’fer’in vefatı başlığı altında yer verildiği için burada üzerinde durulmayacaktır. Bu konuyla ilgili olarak İbn Kesîr, Mûsâ b. Ukbe’nin şu rivayette bulunduğunu ifade eder: “Ya’lâ b. Ümeyye, Mu’teliler’in haberini Hz. Peygambere getirdi. Hz. Peygamber de ona şöyle dedi:

— “İstersen sen bana anlat, istersen ben sana anlatayım.” Ya’lâ da:

— “Sen bana anlat ya Rasûlullah.” diyerek karşılık verdi. Hz. Peygamber Mu’teliler’in bütün haberlerini Ya’lâ’ya anlattı. Sonra Ya’lâ şöyle dedi:

²⁸² Vâkıdî, II/763.

²⁸³ Vâkıdî, II/763.

²⁸⁴ Vâkıdî, II/764.

²⁸⁵ Vâkıdî, II/765.

²⁸⁶ İbn Hişâm, III/1210.

²⁸⁷ Vâkıdî, II/765; İbn Hişâm, III/1210.

— “Seni hak peygamber olarak gönderen Allah’a yemin ederim ki, onların haberlerinden anlatmadığın bir tek harf bile bırakmadın. Onların durumları tıpkı anlattığın gibidir.” Hz. Peygamber de şöyle buyurdu:

— “Allah yeryüzünü benim gözlerimin önüne serdi. Böylece onların savaş alanlarını gördüm.”²⁸⁸

Bu sefere katılanlar arasında Seleme b. Hişâm b. Muğîre de vardı. Onun hanımı Hz. Peygamberin hanımlarından Ümmü Seleme’ye geldi. Ümmü Seleme ona: “Niçin Seleme b. Hişâm’ı göremiyorum bir şikâyeti mi var?” diye sordu. Hanımı, Ümmü Seleme’ye: “Allah’a yemin olsun ki hayır. Ancak o dışarıya çıkamıyor. Dışarıya çıktığı zaman ona ve arkadaşlarına “Ey firariler! Allah yolundan mı kaçtınız?” diye bağıyorlar. Bu nedenle o da evde oturuyor.” Ümmü Seleme bunu Rasûlüllah’a anlattı. Rasûlüllah da: “Aksine onlar Allah yolunda tekrar tekrar hamle yapanlardır. Evinden çıksın!” Bunun üzerine de Seleme b. Hişâm evinden dışarı çıkmaya başladı.²⁸⁹

Mu’ta savaşında muhâcirlerden Ca’fer b. Ebî Tâlib, Zeyd b. Hârise, Mes’ud b. Esved b. Hârise, Vehb b. Sa’d b. Ebî Serh; ensârdan ise Süraka b. Amr b. Atiye, Hâris b. Nu’mân b. Yesâf, Abdullah b. Revâha ve Ubâde b. Kays şehit düşmüşlerdir.²⁹⁰ Yüz bin kişilik bir orduya karşı savaşan İslâm ordusunda bu kadar az sayıda kişinin şehit olması ilk bakışta gariptir de İslâm askerlerinin yüksek gayreti – ki sadece Hâlid b. Velîd bu savaşta elinde dokuz adet kılıcın kırıldığını ve elinde yalnızca Yemen işi bir kılıcın dayandığını belirtmektedir.²⁹¹ - ve Hâlid b. Velîd’in başarılı bir taktikle düşmanlarını şaşırtarak orduyu savaş meydanından geri çekmesi bu büyük hadisenin gerçekleşmesinde etkili olmuştur. Hepsinin başında Allah’ın yardımı her zaman ve zeminde kendisine inananlarla beraberdir. Nitekim şu ayet de bu gerçeği ifade etmektedir:

“... Nice az sayıda bir birlik Allah’ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir...”²⁹²

²⁸⁸ İbn Kesîr, IV/246; İbn Seyyidi’n-Nâs, Uyûnü’l-Eser fî Funûni’l-Megâzi ve’ş-Şemâil ve’s-Siyer, Dârü’l-Ma’rife, Beyrût, t.siz, II/155–156.

²⁸⁹ Vâkıdî, II/765.

²⁹⁰ Vâkıdî, II/769.

²⁹¹ Buhârî, Megâzî, 46.

²⁹² Bakara 2:249.

Zira, Bedir savaşında da mü'minler, kendilerinden daha kalabalık bir orduyu yine Allah'ın yardımıyla mağlup etmişlerdir:

“(Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki gurubun halinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir gurup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir gurup. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır.”²⁹³

Vâkıdî'nin, Câbir b. Abdillâh'tan yaptığı rivayete göre Müslümanlar düşmanlarından bazı eşyaları ganimet olarak ele geçirmişlerdir. Bir adam ganimet olarak almış olduğu bir yüzüğü Hz. Peygambere getirerek, “Bugün bu yüzüğün sahibini öldürdüm” demiş ve Hz. Peygamber de yüzüğü adama ganimet olarak vermiştir.²⁹⁴ Umâre b. Huzeyme, babasının Mu'te savaşına katıldığını ve bu savaşta öldürmüş olduğu düşmanından aldığı içi yakut dolu miğferi Hz. Peygambere getirdiğini, Hz. Peygamberin de onu ganimet olarak babasına verdiğini, babasının da almış olduğu bu ganimeti Hz. Ömer zamanında sattığını ve bu parayla bir hurma bahçesi satın aldığını ifade etmektedir.²⁹⁵

Bu savaşta çarpışmanın, sonuç açık bir şekilde belli olmadan durması ile ilgili bazı görüşler vardır. İki tarafın da sadece bir kuvvet denemesiyle yetinmesine yol açan sebeplerden birisi de her iki tarafın da birbirinden çekinmesidir. Çünkü Bizans ordusu Müslümanların Yahudiler karşısında ve diğer savaşlarda kazandıkları başarıları biliyordu. Aynı şekilde Müslümanlar da İran karşısında yeni zafer kazanmış olan Bizans ordusunun gücünü bilmekteydiler.²⁹⁶ Bu savaş Müslümanların cesaret ve kahramanlıklarının çağdaş milletlerin hiç tanımadığı bir seviyeye ulaştığını göstermektedir.²⁹⁷ Sonuç olarak bu savaşın sonunda İslâm ordusu, Bizans ordusuna İslâm'ın gücünü göstermiştir. Nitekim tarih göstermiştir ki, Bizans ordusu olanca teçhizat ve askeri gücüne rağmen Mu'te'den ileriye geçememiştir.²⁹⁸

²⁹³ Âl-i İmran 3:13.

²⁹⁴ Vâkıdî, II/768.

²⁹⁵ Vâkıdî, II/769.

²⁹⁶ Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, I/508.

²⁹⁷ Gazzâlî, Muhammed, Fıkhu's Sîre, ter. Resul Tosun, İstanbul, 1997, s.401.

²⁹⁸ Sırma, İhsan Süreyya, Târih Şuûru, İstanbul, 1992, s.62.

III- YAPTIĞI GÖREVLER

İslâmiyeti ilk kabul edenler arasında yer alan Ca'fer b. Ebî Tâlib'in, nübüvvetin altıncı senesinde Habeşistan'a hicret ettiği ve hicretin yedinci senesinde Hayber'in fethi sırasında Hz. Peygamber'in yanına döndüğü önceki başlıklarda belirtilmişti.²⁹⁹ Yaklaşık on üç on dört yıl Peygamberden uzak kalan Hz. Ca'fer uzunca bir süre Hz. Peygamberin yanında görülmemektedir. Habeşistan'dan Medine'ye döndükten kısa bir süre sonra da şehit olduğu düşünüldüğünde Ca'fer b. Ebî Tâlib'in, Hz. Peygamberle daha fazla beraber olan ve O'ndan daha sonra vefat eden sahâbiler kadar çok fazla görevler üstlenmesi mümkün olamamıştır. Ancak Hz. Ca'fer'in İslâm tarihinde yüklenmiş olduğu iki önemli vazife vardır ki, uzunca yıllar Hz. Peygamber'in yanında olmamasına rağmen adından çokça söz ettirecek nitelikte görevlerdir. Bunlardan ilki; Habeşistan'a yapılan ikinci hicretteki emirlik vazifesi ve orada Necâşi'nin huzurunda yapmış olduğu savunma, diğeri de hicretin sekizinci yılında meydana gelen Mu'te savaşındaki komutanlık vazifesidir.

İslâmiyet'i ilk kabul edenler arasında yer alan ve Habeşistan'a yapılan ikinci hicrette bulunan Ca'fer b. Ebî Tâlib'in, akrabaları ve diğer müşriklerden gördüğü baskı ve işkence sonucu mu hicret ettiği, yoksa hicret edenlerin emîri olarak özellikle Hz. Peygamber tarafından mı görevlendirildiği meselesi üzerinde "Habeşistan'a Hicreti" başlığı altında durulmuş ve Hz. Ca'fer'in özellikle emîr olarak bu sefere katıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Hz. Peygamberin, Habeşistan'a hicret eden muhâcirlere beraber Necâşi'ye göndermiş olduğu mektupta "amca tarafından yeğenim olan Ca'fer'i, beraberinde az bir Müslüman topluluğu ile beraber sana gönderiyorum"³⁰⁰ ifadesi de Hz. Ca'fer'in Müslümanların emîri olduğu düşüncesini desteklemektedir. Sonuç olarak şüphe olmayan tarihi bir gerçektir ki; Ca'fer b. Ebî Tâlib, Habeşistan'a yapılan ikinci hicrette Müslümanların emîrliği görevini yapmıştır.³⁰¹ Ca'fer b. Ebî Tâlib, Necâşi'nin huzurunda Amr b. el-Âs'a karşı Müslümanları en iyi şekilde savunarak Necâşi'nin Müslümanların aleyhinde karar verme olasılığının ortadan kalkmasını sağlamıştır. Hz. Ca'fer'in Müslümanların sözcülüğünü yaparkenki durumu "idarî ve askerî yönü" başlığı altında ele alınacaktır.

²⁹⁹ İbn İshâk s.204; İbn Sa'd, III/584, IV/35.

³⁰⁰ Hamîdullah, el-Vesâiku's-Siyâsiyye, s.100.

³⁰¹ İbn Sa'd, IV/34; Nevevî, I/148.

Hız. Ca'fer'in, Hız. Peygamber tarafından muhâcirlerin başında emîr olarak görevlendirilmesinin yanında Habeşistan'da, oradaki insanları İslâm'a davet etmekle görevlendirilip görevlendirilmediği konusunda açık rivâyetler yoktur. Ancak muhaddis Nevevî ve Belâzürî gibi İslâm tarihçileri Hız. Ca'fer'in ve ashabının Habeşistan'dan Medine'ye dönerken, Habeşistan'da İslâmiyet'i kabul edenlerle birlikte döndüklerini belirtmektedirler.³⁰² Ayrıca İbn Hacer, Necâşî ve beraberindekilerin onun vesilesiyle müslüman olduklarını belirtmektedir.³⁰³ Necâşî'nin, Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin getirdiği mektuba cevap olarak Hız. Peygambere gönderdiği mektupta da Necâşî, Ca'fer'in eli üzerine Müslüman olduğunu ifade etmektedir.³⁰⁴ Bütün bunlar da gösteriyor ki; Ca'fer b. Ebî Tâlib, Habeşistan'da bulunduğu süre içerisinde İslâmiyet'i tebliğ etme görevini de yerine getirmiştir.³⁰⁵

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in yapmış olduğu diğer bir vazife de hicretin sekizinci yılında Mu'te savaşında yapmış olduğu ordu komutanlığıdır. Hız. Peygamber'in Busrâ Melikine gönderdiği elçisinin öldürülmesi üzerine, hazırlatmış olduğu üç bin kişilik ordunun ikinci komutanı olarak görev yapmıştır. Ayrıca Hız. Peygamberin öldürülen elçisi için üç bin kişilik bir ordu hazırlatması, sahabilerine verdiği önemi göstermesi açısından da önemli bir olaydır. Hız. Peygamber orduyu hazırlattıktan sonra üç komutan birden tayin etmiştir.³⁰⁶ Hız. Peygamber her seriyye için bir tek komutan tayin ederken diğer seriyyelerden farklı olarak birbiri ardına üç komutan tayin etmesi boşuna değildir.³⁰⁷ Tayin edilen komutanların şehit edileceği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Zaten Hız. Peygamberin komutanları tayin etmesinden sonra bir Yahudi olan Nûman b. Finhâs'ın Hız. Peygamber'e söylediği sözler³⁰⁸ de Hız. Peygamberin emîrlерinin öldürüleceğinin önceden fark edildiğini göstermektedir. Hız. Peygamber'in böylesine çetin geçeceği önceden bilinen bir savaşta ikinci komutan olarak Hız. Ca'fer'i tayin etmesi onun bu göreve liyakatini göstermesi açısından da önemli bir olaydır. Zira Ca'fer b. Ebî Tâlib, Hız. Peygamberin kendisine yıllar önce, Habeşistan'a hicret sırasında vermiş olduğu emîrlik görevini de başarıyla yerine

³⁰² Belâzürî, I/225; Nevevî, I/148.

³⁰³ İbn Hacer, I/237.

³⁰⁴ Beyhakî, II/309-310.

³⁰⁵ Saîd Havvâ, I/333.

³⁰⁶ Vâkıdî, II/756; Buhârî, Megâzî, 46.

³⁰⁷ Sırma, İhsan Süreyya, s.59.

³⁰⁸ Vâkıdî, II/756.

getirmiştir. Burada akla Hz. Ca'fer'in niçin birinci değil de ikinci komutan olarak tayin edildiğine dair bazı sorular gelmesi muhtemeldir. Hz. Peygamber'in, kumandanları sırasıyla açıklamasının ardından Hz. Ca'fer'in yerinden sıçrayarak Hz. Peygamber'e: "Zeyd'i benim üzerime kumandan tayin edeceğini sanmamıştım." dediği ve bunun üzerine Hz. Peygamberin de: "Sen emre göre hareket et. Zira neyin daha hayırlı olduğunu sen bilemezsin." diye karşılık verdiği belirtilir.³⁰⁹ Muâsır İslâm tarihçisi Mahmûd Şâkir, Zeyd'in birinci komutan olarak tayin edilmesinin sebebi olarak, harp tekniklerini iyi bilmesini ve daha önceden pek çok seriyyeye komuta etmiş olmasını göstermektedir.³¹⁰ Hz. Peygamber, daha sonraki yıllarda başka bir seriyyeye komutan olarak Üsâme b. Zeyd'i tayin ettiğinde bazı kimseler karşı çıkmış Hz. Peygamber de onlara: "Daha önce babasının emîrliğine de karşı çıkmıştınız. Allah'a yemin ederim ki elbette onun babası emîrliğe layıktı ve insanlar arasında en çok sevdiğim kimse idi. Bu (Üsâme) da babasından sonra insanlar arasında en çok sevdiğim kimsedir."³¹¹ diyerek karşılık vermiştir. Hz. Peygamber'in Zeyd ile ilgili bu sözleri, onu niçin birinci komutan olarak tayin ettiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hâlid b. Velîd gibi seçkin ve savaş tecrübesine sahip olan sahâbilerin bulunduğu bir orduya Zeyd b. Hârise'nin kumandan tayin edilmesi bazı tartışmalara yol açsa da kalıcı bir etkide bulunmamıştır.³¹² Azatlı bir köle olan Zeyd b. Hârise'nin kumandan tayin edilmesi aynı zamanda İslâmiyet'in getirmiş olduğu insanlar arasındaki eşitliğin önemli bir göstergesidir.³¹³ Mu'te savaşı, bir önceki başlıkta ayrıntılı bir şekilde ele alındığı için burada savaşın, Ca'fer b. Ebî Tâlib'in komutanlığı ile ilgili olan kısımlarına vurgu yapılmakla yetinilecektir.

Düşman, İslâm ordusunu yüz bin kişiden oluşan kalabalık bir orduyla karşılaşmıştır.³¹⁴ Üç bin kişinin yüz bin kişi karşısındaki durumu değerlendirildiğinde Ca'fer b. Ebî Tâlib'in ve şehit olan diğer iki komutanın üstlenmiş oldukları kumandanlık görevinin ne kadar önemli bir görev olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Savaş başladığında Hz. Peygamberin sancağını taşımakta olan Zeyd b. Hârise karşı

³⁰⁹ Taberî, II/322; İbn Kesîr, IV/246.

³¹⁰ Mahmûd Şâkir, II/321.

³¹¹ İbn Kesîr, IV/255.

³¹² Hizmetli, Sabri, s.267.

³¹³ Berki, Ali Himmet; Keskiöglü, Osman, s.359.

³¹⁴ Vâkıdî, II/760.

tarafın mızraklarıyla şehit olunca sancağı Ca'fer b. Ebî Tâlib almış ve savaş şiddetli bir şekilde devam etmekteyken kızıl atından inerek atının ayaklarını kesmiş ve şehit olana kadar savaşmıştır.³¹⁵

Hız. Ca'fer İslâm tarihinde atının ayaklarını kesen ilk Müslüman olmuştur.³¹⁶ İbn Kesîr, düşmanın yararlanmasından endişe edildiği takdirde Müslümanların savaş halinde kendi binek hayvanlarını kesmelerine cevaz verenlerin, bu olayı delil olarak gösterdiklerini belirtir. Yine bu konuyla ilgili olarak İbn Kesîr, İmam Ebû Hanîfe'nin orduyla birlikte yürüyememesinden ve bu sebeple düşmanın yakalayıp ele geçirmesinden ve yararlanmasından korkulduğu takdirde ganimet hayvanlarının ve eşyalarının kesilip yakılmasına fetva verdiğini belirtir. İbn Kesîr, Süheylî'nin, Ca'fer'in bu davranışını hiç kimsenin uygunsuz görmediğini ancak düşmanın o hayvanları ele geçirmesinden endişe edilmemesi halinde o hayvanları kesilmesinin câiz olmadığını belirttiğini ifade eder.³¹⁷

Hız. Ca'fer şehit edildiğinde vücudunda çok sayıda kılıç ve mızrak yarası tespit edilmiştir. Hız. Ca'fer'in vücudundaki yara sayısı hakkında çeşitli kaynaklarda farklı rivayetler bulunmaktadır. Ancak bu rivayetlerin birleştiği ve gösterdiği bir gerçek vardır ki, o da savaşın şiddetiyle doğru orantılı olarak Hız. Ca'fer'in bedeninde bulunan yara sayısının çokluğudur. Sonuç olarak Hız. Ca'fer, Hız. Peygamberin vermiş olduğu komutanlık görevini, kanının son damlasına kadar savaşarak yerine getirmeye çalışmıştır.

Hız. Ca'fer'in kılıcı bugün İstanbul'da Topkapı sarayında kutsal emanetler içerisinde yer almaktadır. 140 cm uzunluğunda, 2.854 gram ağırlığındadır. Kabzası ağaç üzerine siyah deri ile kaplı, kabza tepesi gümüşten ve yazılıdır. Balçağın kolları tabana doğru kıvrık, uçları spiralimsi kıvrık yaprak biçimindedir. Tabanın ortası oluklu ve sivri uçlu olup, ucunda üç sarı nokta görülmektedir. Kabzaya yakın kısmında altın ve gümüş kakma olarak ejderha ve anka kuşunun mücadelesi, rûmîli bir zemin üzerine işlenmiştir. Bunun üzerinde tâlik yazıyla Farsça bir beyit bulunmaktadır. Kını siyah deri kaplı, süslemeli, gümüş tokalı, kabartma çiçeklidir. Üzerinde yazılar görülmektedir.³¹⁸

³¹⁵ Vâkıdî, II/761.

³¹⁶ İbn Hişâm, III/1205.

³¹⁷ İbn Kesîr, IV/244.

³¹⁸ Aydın, Hilmi, Kutsal Emanetler, İstanbul, 2004, s.310-311.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAHSİYETİ VE VEFATI

I- FİZİKÎ ÖZELLİKLERİ

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in fizikî özellikleri ile ilgili olarak İslâm tarihi kaynaklarında ayrıntılı bilgiler mevcut değildir. Konuyla ilgili olarak İbn Sa'd'ın ifade ettiği bir rivayette O'nun şekilce, şemâilce ve ahlakça Hz. Peygambere benzediğini belirtilmektedir.³¹⁹ Bu rivayetten de anlaşıldığı üzere Hz. Ca'fer, aynı zamanda amcasının oğlu olan Hz. Peygamber'e ahlaken benzediği gibi fiziki özellikler açısından da çok benzemektedir.

II- İDARÎ VE ASKERÎ YÖNÜ

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in İslâm tarihi açısından yerine getirmiş olduğu iki önemli görev üzerinde daha önce durulmuştu. Yapmış olduğu bu görevlerden biri onun idârî yönünü, diğeri de askerî yönünü ön plana çıkarmaktadır. Hz. Ca'fer'in Habeşistan'a yapılan ikinci hicret sırasında Necâşi'nin huzurunda Amr b. el-Âs'a karşı yapmış olduğu savunma, onun ne derece zeki bir şahsiyet olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Mekkeli müşriklerin hediyeleri ile Necâşi'nin huzuruna gelen Amr b. el-Âs, Necâşi'den Müslümanları alabilmek için zekice iddialarda bulunmuş, Necâşi'nin Müslümanlar aleyhinde karar vermesi için meseleyi bir Hıristiyan olan Necâşi'yi de ilgilendiren farklı noktalara çekebilmeyi başarmıştır. Burada önemli olan ve konuyla alakalı olan nokta, Arapların önde gelen dâhileri arasında kabul edilen Amr b. el-Âs'ın iddialarını, Necâşi'yi ikna edecek şekilde cevaplayan Ca'fer b. Ebî Tâlib'in savunmasıdır. Ca'fer b. Ebî Tâlib güzel ve akıcı konuşabilen bir kişiydi. Aynı zamanda etkileyici bir kişiliğe de sahipti.³²⁰

Amr b. el-Âs, Necâşi'ye yakın olan ve onu yönlendirebilecek devlet adamlarına Necâşi ile görüşmeden önce hediyeler vererek müslümanların daha kendilerini savunmadan, aleyhlerinde kararlar çıkmasına ortam hazırlamıştır. Amr b. el-Âs'ın, Müslümanların geri verilmesini isterken, Necâşi'ye müslümanların atalarının dinlerinden ayrıldıklarını söylemekle yetinmeyip, sizin de dininize girmediler, ifadesini kullanması Necâşi'nin müslümanlara karşı daha baştan olumsuz

³¹⁹ İbn Sa'd, IV/36

³²⁰ Lings, Martin, Hz. Muhammed'in Hayatı, ter: Nazife Şişman, İstanbul, 2000, s.121.

düşünceler edinmesini sağlamak amacını taşımaktadır. Hz. Ca'fer'in böyle bir ortamda müslümanları savunması, göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Hz. Ca'fer'in Necâşi'nin "Sizin bu uymuş olduğunuz dininiz nedir?" sorusuna vermiş olduğu cevap onun idarî alanda yeteneğini ortaya koyan önemli bir göstergedir. Hz. Ca'fer'in Necâşi'ye; komşuluk hakkı, kan dökmeme, akraba ziyareti³²¹ gibi evrensel davranışlardan bahsetmesi Necâşi'yi etkileyen önemli etkenlerden bir tanesi olmuştur. Necâşi peygamberin getirdiğinden bir şey var mı, diye sorduğunda Meryem sûresinden Hz. İsâ'yı anlatan bazı âyetleri okuması da çok önemli bir tercihtir. Zira bu, Necâşi'yi etkilemekle kalmayıp onun yanındaki piskoposları da ağlatmıştır. Ayrıca Amr b. el-Âs'ın yönlendirmesiyle Necâşi'nin Hz. İsâ hakkında ne diyorsunuz sorusuna Hz. Ca'fer'in: "O, Allah'ın kulu, rasûlü, kelimesi ve ruhudur. Onu dünyadan ve erkekten uzak durarak Allah'a bağlanmış bir bakire olan Meryem'e ilkâ eylemiştir."³²² cevabını vererek Müslümanlar ve Hıristiyanların, Hz. İsâ hakkında birbirlerinden ayrıldıkları değil de birleştikleri noktalara temas etmesi de önemli bir noktadır.

Kıyası denilebilir ki; Müslümanların Habeşistan'da güven içinde kalmalarını sağlayan etkenlerden biri de, Necâşi'nin iyi niyeti ve adaletinin yanında Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Necâşi'nin huzurunda vermiş olduğu düzgün ve akla uygun cevapları ve İslâm dinini tanıtırken kullandığı üsluptur.

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in askerî yönünü tanımlayabilmek için katılmış olduğu savaşları incelemek gerekir. Ancak o, uzun yıllar Habeşistan'da kaldığı için Hz. Peygamber'in yanında veya onun göndermiş olduğu seriyyelerde çok fazla savaşa katılma imkânı bulamamıştır. Onun askerî yönü hakkında fikir edindirebilecek tek savaş ise hicretin sekizinci senesinde katılmış olduğu Mu'te seferidir. Bu savaşta onun vazifesi ikinci komutanlıktır. Bu savaşta birinci komutan olan Zeyd b. Hârise şehit edilince Hz. Ca'fer komutayı üstlenmiş ancak bu fazla uzun sürmeden Rum askerleri tarafından şehit edilmiştir. Hz. Ca'fer bayrağı sağ eline alıp savaşmıştır. Sağ eli düşman tarafından kesilince, bayrağı sol eline almıştır. Sol eli de kesilince bayrağı kucaklamış ve ölünceye kadar kucağında muhafaza etmiştir.³²³ Hz. Ca'fer'in son nefesine kadar sancağı bırakmaması da anlamlı bir davranıştır. Çünkü sancağın

³²¹ İbn İshâk s.195.

³²² İbn İshâk s.196.

³²³ İbn Kesîr, IV/244.

düşmesi yenilginin bir göstergesi olacaktır.³²⁴ Sonuç olarak Ca'fer b. Ebî Tâlib'in askeri yönüyle ilgili olarak üzerinde durulabilecek en önemli nokta, onun savaş meydanında göstermiş olduğu cesaret ve Hz. Peygamberin vermiş olduğu göreve sadakatle bağlılığıdır.

III- İLMÎ YÖNÜ

Ca'fer b. Ebî Tâlib, nübüvvetin altıncı yılında Habeşistan'a hicret etmiş ve hicretin yedinci yılında da Hz. Peygamberin yanına dönmüştür. Medine'ye döndükten kısa bir süre sonra da katılmış olduğu Mu'te savaşında şehit edilmiştir. Uzunca bir süre Hz. Peygamberin yanında bulunamadığı için O'nun sözlerini işitme ve nakletme imkânı da diğer sahabilere göre daha az olmuştur. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in rivayetleri çok azdır.³²⁵ Bunları kendisinden oğlu Abdullah³²⁶, Amr b. el-Âs, Ebû Mûsâ el-Eş'arî³²⁷, Abdullah b. Mes'ûd ve Ümmü Seleme rivayet etmişlerdir. Diğer iki oğlu Muhammed ile Avn'ın da ondan rivayette bulunduğu ifade edilmektedir.³²⁸

IV-AHLAKÎ ÖZELLİKLERİ

Ca'fer b. Ebî Tâlib, İslâm'ı ilk kabul edenler arasındadır.³²⁹ Bu nedenle dini açıdan fazileti büyüktür. Ebû Hureyre onun hakkında: “O Peygamber'den sonra insanların en hayırlısıdır.”³³⁰ demiştir. Hz. Peygamber de onunla ilgili olarak: “yaratılışı benim yaratılışıma benziyor.”³³¹ diyerek onun ahlakî ve insanî açıdan ne kadar kıymetli hususiyetlere sahip olduğunu belirtmiştir. Yine Ebû Hureyre onun ihtiyaç sahiplerine ikramı hakkında:

“Ca'fer miskinleri severdi, onlarla otururdu, onlara hizmet ederdi onlar da ona hizmet ederdi. Birlikte sohbet ederlerdi. Rasûlüllah onu Ebü'l-miskîn diye lakaplandırdı.” demiştir.³³² Yine Ebû Hureyre, onun bu ahlakî özelliği ile ilgili olarak şu rivâyette bulunmuştur:

³²⁴ Mahmûd Şâkir, II/323.

³²⁵ Önkal, Ahmet, “Ca'fer b. Ebî Tâlib”, D.İ.A, İstanbul, 1992, VI/549.

³²⁶ İbn Hacer, İsâbe, II/289.

³²⁷ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, I/287.

³²⁸ Önkal, Ahmet, “Ca'fer b. Ebî Tâlib”, D.İ.A, VI/549.

³²⁹ İbn Hacer, İsâbe, I/237.

³³⁰ İbn Hacer, İsâbe, I/237.

³³¹ İbn Hacer, İsâbe, I/237.

³³² İbn Hacer, İsâbe, I/237.

“...Fakirlere karşı insanların en hayırlısı Ca’fer b. Ebî Tâlib idi. O bizleri evine götürürdü ve evinde bulunan şeyleri bize yedirirdi. Hatta o bize bazen içinde hiçbir şey bulunmayan yağ tulumunu çıkarırdı da, biz de onu yarar ve etrafında bulunan yağ kırıntılarını yalardık.”³³³

Hz. Ca’fer, Habeşistan’da bulunduğu zaman içinde Necâşî ve beraberindekilerin müslüman olmalarına vesile olmuştur. Hz. Ca’fer, Habeşistan’dan Peygamberin yanına döndüğünde Peygamber onu karşılamış ve iki gözünün arasından öperek sevincini ortaya koymuştur.³³⁴ Bu rivayetten de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamberin Ca’fer’e olan muhabbeti ileri derecededir. Hz. Ca’fer inancı uğruna kanının son damlasına kadar savaşmaktan ve şehit olmaktan bir an bile geri durmamıştır. Hz. Ca’fer’in bu üstün meziyeti, Hz. Peygamberin diliyle pek çok hadis-i şerifte övülmektedir. İbn Abbas Hz. Ca’fer’in şehit olmasından sonra:

“Rasûlullah, Ca’fer’i elleri kesilinceye kadar savaştığı için kana bulanmış iki kanatlı melek olarak gösterdi.”³³⁵ demiştir. Yine İbn Abbas’ın:

“Rasûlullah Esmâ bint. Umeys ile otururken ona: Ey Esmâ! Bu Ca’fer b. Ebî Tâlib, Cebrâil ve Mikâil ile beraber uğradı. Allah ona ellerine karşılık iki kanat verdi dilediği gibi uçuyor, demiştir.”³³⁶ Bütün bu rivayetler onun şehit olduktan sonra ulaştığı mertebeleri ifade etmektedir. İbn Ömer, Hz. Ca’fer’in şehâdeti ile ilgili olarak şu rivayette bulunur:

“Rasûlullah ile beraber idik. Başımı göğe kaldırdı ve aleyküm selâm ve rahmetullahi ve berâketüh, dedi. İnsanlar, Ey Allah’ın Rasûlü neden böyle yaptın, dedi. O da Ca’fer b. Ebî Tâlib meleklerden bir topluluk ile bana uğradı ve bana selam verdi, diyerek karşılık vermiştir.”³³⁷ Abdullah b. Ömer de Ca’fer’in oğlu Abdullah’ı selamlarken : “Selam sana ey iki kanatlının oğlu!”³³⁸ diyerek selam verirdi. Abdullah b. Muhammed, Hz. Ca’fer ile ilgili olarak Rasûlullah’ın şöyle dediğini rivayet eder:

“Ca’fer’i bir melek gibi cennette uçarken gördüm. Zeyd’i de gördüm. Ca’fer’in biraz altında gördüm. Zeyd’in Ca’fer’in aşağısında olduğunu düşünmüyordum. Cebrâil geldi ve dedi ki: Zeyd, Ca’fer’in aşağısında değildir.

³³³ Buhârî, Fedâilü Ashâbi’n-Nebî, 10; not: Hadisin baş tarafı konumuzla ilgili olmadığı için alınmamıştır.

³³⁴ İbn Hacer, İsâbe, I/237.

³³⁵ İbn Hacer, İsâbe, I/237.

³³⁶ İbn Hacer, İsâbe, I/237.

³³⁷ İbn Hacer, İsâbe, I/237.

³³⁸ Buhârî, Megâzî, 46.

Ancak biz Ca'fer'i sana olan yakınlığından dolayı üstün kıldık.”³³⁹ Hz. Ca'fer ile ilgili bu kanat ve uçuş tabirleri zahirî manalarıyla anlaşılmalıdır. Çünkü beşer vücudu ve yaratılışı mahlûkatın en şerefliisidir. Bu kanatlarla Allah'ın Ca'fer'e ihsan ettiği melekî ve ruhânî sıfat ve kuvvet ve bu kuvvetle Hz. Ca'fer'in cennete i'tilas (yükselmesi) kast olunmaktadır.³⁴⁰ Kola kanat ıtlâkı Kur'ân'ın bir tabiridir.³⁴¹

“واضمم يدك الى جناحك...” “Bir de elini koltuğunun altına sok ki, bir başka mucize olmak üzere o, kusursuz ve lekesiz beyazlıkta çıksın.”³⁴²

Hz. Peygamber çok sevdiği Hz. Ca'fer'in ölüm haberi geldiğinde oldukça hüzünlenmiştir. Hz. Âişe: “Ca'fer'in vefat haberi gelince Rasûlullah'ın yüzünde hüzün gördük.”³⁴³ diyerek Hz. Peygamberin bu hüznünü ifade etmektedir.

Hz. Ali'nin, Esmâ bint. Umeys ile evlenmesinden sonra Esmâ'nın iki oğlu Muhammed b. Ca'fer ve Muhammed b. Ebûbekir birbirlerine karşı övünmeye başlamışlardır. Her biri diğerine kendisinin daha üstün ve kendi babasının daha hayırlı olduğunu söylediğinde, Hz. Ali, Esmâ'dan oğullarının arasında hüküm vermesini istemiştir. Esmâ: “Araplar içerisinde Ca'fer'den daha hayırlı bir genç, Ebûbekir'den daha hayırlı bir yetişkin görmedim.” deyince Hz. Ali kendisine bir şey bırakmadığını söylemiş Esmâ da cevap olarak Hz. Ali'nin seçkinlikte onların aşağısında olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Ali de: “Eğer başka türlü bir cevap verseydin yalan söylemiş olurdu.” diyerek ağabeyi Ca'fer'in faziletini ifade etmiştir.³⁴⁴ Ebû Hureyre onun için: “Rasûlullah'tan sonra Ca'fer'den daha hayırlı bir kimse deveye binmemiş, ayakkabı giymemiş ve toprağa basmamıştır.” demiştir.³⁴⁵

Hz. Ca'fer, inancı için yıllarca memleketinden uzak yaşamayı göze alabilecek derecede yüksek ahlakî değerlere sahiptir. O inancı uğruna iki defa hicret etmiştir. Hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret ettiği için Zü'l-Hicreteyn lakabını almıştır.³⁴⁶ Nitekim hanımı Esmâ, Hz. Peygamber'e: “Yâ Rasûlullah! Muhâcirlerden bazıları, bizim ilk muhâcirlerden olmadığımızı düşünerek bize karşı övünüyorlar.” dediğinde, Hz. Peygamber de: “Bilakis. Sizin iki hicretiniz var. İlk önce biz

³³⁹ Vâkıdî, II/762.

³⁴⁰ Miras, Kâmil, X/290.

³⁴¹ Miras, Kâmil, X/290.

³⁴² Tâhâ 20:22.

³⁴³ İbn Hacer, İsbâbe, I/237.

³⁴⁴ İbn Sa'd, IV/41.

³⁴⁵ İbn Kuteybe, s.89.

³⁴⁶ Nevevî, I/148.

Mekke'deyken Habeş ülkesine hicret etiniz. Daha sonra da Medine'ye hicret ettiniz.”³⁴⁷ karşılığını vererek Hz. Ca'fer ve beraberindeki sahâbilerin faziletini vurgulamıştır. Konuyla ilgili olarak Ebû Musâ da, Hz. Ömer ve Ca'fer b. Ebî Tâlib'in eşi Esmâ arasındaki bir diyalogu şu şekilde rivayet etmektedir: “Esmâ bint. Umeys-ki bizimle beraber gelenlerden biridir- ziyaret için Peygamberin hanımı Hafsâ'nın yanına girdi. Esmâ Necâşi'ye hicret edenler arasında hicret etmişti. Az sonra Ömer, Hafsâ'nın yanına girdi. Esmâ da Hafsâ'nın yanında idi. Ömer Esmâ'yı görünce:

- Bu kim? diye sordu. O da:
- Esmâ bint. Umeys! dedi. Ömer:
- Şu Habeşistanlı mı? Şu denizli mi? diye sordu. Esmâ:
- Evet! Cevabını verdi. Bunun üzerine Ömer:
- Hicrette biz sizi geçtik. Bu nedenle Rasûlüllah'a biz sizden daha yakınız, dedi. Esmâ kızdı ve şu sözü söyledi:

— Yanıldın ya Ömer! Hayır. Vallahi siz Rasûlüllah ile birlikteydiniz. Aç olanımızı doyurur, bilmeyeninize vaaz ederdi. Biz uzaklarda Habeşistan'daydık. Bu ise Allah ve Rasûlü içindi. Allah'a yemin olsun ki, senin söylediğini Rasûlüllah'a anlatmadıkça ne yemek yerim ne su içerim. Eziyet ediliyor ve korkutuluyorduk. Bunu Rasûlüllah'a anlatacağım ve soracağım. Vallahi ne yalan söylerim ne de saparım. Bundan fazla bir şey de söylemem, dedi. Peygamber gelince Esmâ:

—Ey Allah'ın Rasûlü! Ömer şöyle şöyle söyledi, dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah:

— O bana sizden daha yakın değildir. Onun ve arkadaşlarının bir hicreti, sizin ise ey gemi halkı iki hicretiniz vardır, buyurdular. Esmâ şöyle demiştir:

“Gerçekten Ebû Musâ ile gemi halkının grup grup bana geldiklerini gördüm. Bana bu hadisi soruyorlardı. Dünyada Rasûlüllah'ın onlar için söylediklerinden kalplerinde daha büyük daha sevindirici hiçbir şey yoktu.”³⁴⁸

Rasûlüllah'ın, Hz. Ömer için: “O bana sizden daha yakın değildir.” buyurması mutlak mânâda değil, sadece hicret hususundadır. Yoksa Hz. Ömer'in

³⁴⁷ İbn İshâk s.204.

³⁴⁸ Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 169.

mertebe ve hususiyeti herkesçe malûmdur.³⁴⁹ İbn Kesîr, Hz. Ca'fer'in dinî fazileti hakkında, onun Hz. Ebûbekir'den, Hz. Ömer'den, Hz. Osman'dan daha üstün olmadığını, kardeşi Ali'nin ise onunla denk veya Ali'nin ondan daha üstün olduğunu belirtir.³⁵⁰

V- VEFÂTI

Ca'fer b. Ebî Tâlib, hicretin sekizinci senesinde gerçekleşen Mu'te savaşında şehit olmuştur. Vâkıdî, Hz. Peygamberin bu savaşı ashabına Medine'den anlatmasını şu şekilde nakleder: “ İki ordu Mu'te'de karşılaştığında Rasûlüllah minbere oturdu. Şam ile arasındaki perde kaldırılmıştı ve savaşı seyrediyordu. Rasûlüllah anlatmaya başladı: Sancağı Zeyd b. Hârise aldı. Bunun üzerine şeytan ona geldi, hayatı ve dünyayı ona hoş ve ölümü ise kötü gösterdi. Zeyd şöyle dedi: “Şimdi imânın mü'minlerin kalbinde yerleşme zamanıdır dünya bana hoş gösteriliyor.” Zeyd bir adım yürüdü ve sonunda şehid oldu. Rasûlüllah onun için namaz kıldı ve: “Onun için mağfiret dileyin. Çünkü o koşarak cennete girdi. Sonra sancağı Ca'fer b. Ebî Tâlib aldı. Şeytan ona da gelerek hayatı hoş gösterdi ve ölümü kötüledi. Dünyayı kendisine arzu edilecek bir meta olarak arz etti. Ca'fer de: “Şimdi imanın mü'minlerin kalbine yerleşme zamanıdır. Dünya bana arzu edilir bir meta olarak gösteriliyor.” dedi ve sonra ilerledi ve o da şehit oldu. Rasûlüllah onun için de namaz kıldı ve dua etti. Kardeşiniz için bağışlanma dileyin çünkü o şehittir. Cennete girdi, o cennette yakuttan iki kanadıyla dilediği yere uçuyor, dedi. Ondan sonra sancağı Abdullah b. Revâha aldı. O da şehid edildi ve cennete onlardan sonra girdi. Bu Ensâr'ın zoruna gitti ve denildi ki: “Ey Allah'ın Rasûlü! Niçin onlardan sonra cennete girdi?” Bunun üzerine Rasûlüllah şöyle dedi: “Yaralandığında biraz tereddüt etti. Sonra nefsinin kınadı ve kendini cesaretlendirdi. Bundan sonra şehid edildi ve cennete girdi.” Bu söz ensârı memnun etti.³⁵¹ Buhârî de aynı olayı Enes (r.a.)'den şöyle nakleder:

“Peygamber; Zeyd'in, Ca'fer'in ve Abdullah b. Revâha'nın şehit edildiklerini, insanlara onların haberleri gelmeden önce bildirdi. Peygamber: Zeyd sancağı eline aldı, vuruldu. Sonra Ca'fer aldı, o da vurulup şehit oldu. Sonra sancağı

³⁴⁹ Davudoğlu, Ahmed, Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi, İstanbul, 1983, X/418.

³⁵⁰ İbn Kesîr, IV/256.

³⁵¹ Vâkıdî, II/761-762.

İbn Revâha aldı, o da vurulup şehit oldu, buyurdu. Peygamber bunları bildirirken iki gözü yaş döküyordu...”³⁵²

Ca’fer b. Ebî Tâlib, sancağı eline aldığı anda şeytan kendisine gelerek dünya hayatını hoş gösterip ölümü kötölemiştir. Bunun üzerine Ca’fer de şöyle demiştir: “Şimdi imanın mü’minlerin kalbinde yerleşme zamanı.” Sonra ileri doğru yürümüş ve şehid olmuştur. Hz. Peygamber ölümünün ardından onu selamlamış ve onun için dua ederek: “Kardeşiniz Ca’fer’e dua edin, çünkü o şehid olmuş ve cennete girmiştir. Orada dilediği yere yakuttan iki kanadıyla uçmaktadır.” buyurmuştur.³⁵³ Hz. Ca’fer’in, elinde Allah Rasûlü’nün sancağı ile savaşırken şu beyitleri okuduğu rivâyet edilir:

“Cennet ve ona yakınlık ne hoştur.

İçecekleri ise soğuktur.

Rumlara gelince azapları yakındır.

Ahdim var: Onlarla karşılaşırsam vuracağım diye.”³⁵⁴

Hz. Peygamber, O’nun Habeşistan’dan döndüğüne çok sevindiği gibi ölümüne de oldukça üzülmüştür.³⁵⁵ İbn Hacer, Zübeyr b. Bekkâr’dan rivayetinde, Ca’fer b. Ebî Tâlib’in Mu’ta günü şehit edildiğinde kırk bir yaşında olduğunu belirtmektedir.³⁵⁶ Zehebî’de yer alan bir rivayette de otuz küsur yıl yaşadığı belirtilmiştir.³⁵⁷ Belâzürî ise onun kırk yaşını birkaç ay geçmiş veya kırk yaşından birkaç ay eksik yaşadığı belirtilir.³⁵⁸ Ancak Nevevî de onun kırk bir yaşında vefat ettiğini ifade etmektedir ve rivayetler ağırlıklı olarak bu yöndedir.³⁵⁹ Hz. Ca’fer’in vefat senesi hususunda herhangi bir şüphe yoktur. Hicrî 8, miladî 629 yılında vefat etmiştir.³⁶⁰

Ca’fer b. Ebî Tâlib’in vefatı ile ilgili bir başka mesele de onun vücudunda bulunan yara sayısıdır. Hz. Ca’fer’in bir Rum tarafından ikiye bölündüğü ve vücudunda otuz küsur yara bulunduğu rivayet edilir.³⁶¹ Başka bir rivayette de;

³⁵² Buhârî, Megâzî, 46.

³⁵³ İbn Sa’d, IV/37–38.

³⁵⁴ İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Târîh, II/236.

³⁵⁵ Zehebî, I/206.

³⁵⁶ İbn Hacer, el-Askalânî, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali, Tehzibü’t-Tehzib, Beyrût, 1968, II/98.

³⁵⁷ Zehebî, I/212.

³⁵⁸ Belâzürî, I/225.

³⁵⁹ Nevevî, I/149.

³⁶⁰ Zirîklî, II/118.

³⁶¹ Zehebî, I/210.

Vâkıdî, Hz. Ca'fer'in bedeninde atmış kûsûr yara bulunduğu ve yaraların onu delik deşik ettiğini belirtilir.³⁶² Zehebî de onun cesedinin ön kısmında kırk kusur kılıç ve mızrak yarası olduğunu ifade etmiştir.³⁶³ İbn Hacer, İbn Ömer'den konuyla ilgili olarak şu rivâyeti aktarır: "Bu savaşta onlarla beraber idim. Ca'fer'i aradık. Bedeninön ön tarafında doksan kûsûr kılıç ve mızrak yarası bulduk. Rasûlüllah Ca'fer'i cennette meleklerle beraber uçarken gördüm, dedi."³⁶⁴ Buhârî de İbn Ömer'in şöyle dediğini belirtir: "Ben Ca'fer'in vücudunda süngü ve kılıç darbesi olarak elli yara saydım. Bu elli yaradan hiçbirisi arkasında değildi."³⁶⁵ Yine Buhârî, Abdulah b. Ömer'in: "Bu gazvede ben de mücahitler arasında bulundum. Ca'fer b. Ebî Tâlib'i aradık da, onu şehitler arasında bulduk. Onun bedeninde doksan kûsûr süngü ve ok yarası tespit ettik."³⁶⁶ dediğini ifade eder. Bu iki hadis arasında yara sayısında farklılık vardır. Birinde doksan kûsûr, diğer rivayette ise elli yara bildirilmektedir. Bu şöyle giderilebilir. Elli yara göğüste ve ön tarafta, doksan yara ise vücudun her tarafında bulunmuş olabilir.³⁶⁷ Ayrıca, İbn Ömer'in bu ifadeleri Hz. Ca'fer'in cesaret ve kahramanlığını, düşmandan yüz çevirmediğini ortaya koymaktadır.³⁶⁸ İbn Kesîr, Hz. Ca'fer'in vücudundaki yara sayısı hakkındaki farklı rivayetleri şu şekilde uzlaştırmıştır: İbn Ömer, Ca'fer'in vücudunda ancak elli kadar yara ve darbe görebilmiştir. Ondan başkaları ise daha fazla sayıda yara ve darbe bulmuş olabilirler veya elli kadar darbe onun öldürülmesinden önceyken, öldürölüp yere düşmesinden sonra sırtına daha fazla darbe vurulmuş olabilir. İbn Ömer ise onun vücudunun ön tarafındaki darbe ve yaraları saymıştır. Ca'fer'in öldürölmesinden önce bu kadar yara ve darbeyi onun vücudunda görmüştür.³⁶⁹

Hz. Âişe, Ca'fer b. Ebî Tâlib'in vefat haberinin Hz. Peygambere bildirilmesi ile ilgili şu rivâyette bulunur: "Ca'fer'in vefat haberi geldiğinde Rasûlüllah'ın üzüldüğünü gördük. Bu sırada bir adam Hz. Peygambere gelerek kadınların ağladığını söyledi. Hz. Peygamber de adamdan kadınlara gidip onları susturmasını istedi. Adam ikinci kez gelerek yine aynı şeyleri söyledi. Hz. Peygamber de adama

³⁶² Vâkıdî, II/761.

³⁶³ Zehebî, I/210.

³⁶⁴ İbn Hacer, İsbâbe, I/237.

³⁶⁵ Buhârî, Megâzî, 46.

³⁶⁶ Buhârî, Megâzî, 46.

³⁶⁷ Miras, Kâmil, X/290.

³⁶⁸ Miras, Kâmil, X/290.

³⁶⁹ İbn Kesîr, IV/246.

aynı cevabı verdi. Adam üçüncü kez gelip kadınların hala ağladığını söyleyince Hz. Peygamber bu defa: “Eğer susmazlarsa ağızlarına toprak saç” buyurmuştur.³⁷⁰ Aynı rivâyeti biraz farklılıkla Buhârî yine Hz. Âişe’den şu şekilde nakleder: “Zeyd b. Hârise’nin, Ca’fer b. Ebî Tâlib’in ve Abdullah b. Revâha’nın öldürüldükleri haberi geldiği zaman Rasûlullah mescitte oturdu, kendisinin hüznü olduğu görülüyordu. Âişe devamla dedi ki: Ben de kapının Rasûlullah’ın görüleceği bir aralığından kendisine bakıyordum. Bu sırada Rasûlullah’a bir adam geldi ve:

— Yâ Rasûlullah! Ca’fer’in kadınları... dedi ve onların ağladıklarını söyledi.

Rasûlullah da o kimseye, kadınları çılgınlıkla ağlamaktan nehy etmesini emretti. O adam gitti, sonra ikinci defa geldi ve:

— Ben kadınları nehy ettim, dedi ve onların kendisine (Rasûlullah’a) itaat etmediklerini söyledi.

— Rasûlullah yine aynı şeyi emretti. O adam gitti ve sonra yine geldi:

— Vallahi kadınlar bize galip geldiler, dedi. Rasûlullah o adama:

— Bu kadınların ağızlarına toprak saç! Buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben de o adama:

— Allah senin burnunu sürtsün. Vallahi sen ne sana verilen emri yerine getirdin ne de Rasûlullah’ı kendi haline bıraktın.³⁷¹ dedim. Bu hadiste geçen Ca’fer’in kadınları ifadesinden kasıt, hanımı Esmâ bint. Umeys ile aile ve akraba kadınlarıdır. Zira Hz. Ca’fer’in bir tek hanımı vardı o da Esmâ bint. Umeys idi.³⁷²

Esmâ bint. Umeys, Hz. Peygamberin kendisine üç gün sabredip sonra dilediğini yapabileceğini söylediğini rivâyet etmiştir.³⁷³ Yine Esmâ bint. Umeys: “Ca’fer ve arkadaşlarının şehit edildiği zaman Rasûlullah bana geldi. O anda ben kırk rıtlı deri tabaklamıştım. Hamurumu yoğurmuştum. Oğullarımın yüzlerini yıkamış, onları kokulandırmıştım Rasûlullah bana: “Ey Esmâ! Ca’fer’in oğulları nerede?” diye sordu. Ben de çocukları Rasûlullah’a getirdim. Onları kucakladı, kokladı. Gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Ben de O’na: “Seni ağlatan nedir ey Allah’ın Rasûlü? Yoksa sana Ca’fer ile ilgili bir haber mi geldi?” diye sordum. Rasûlullah: “Evet. Bugün öldürüldü.” Bunun üzerine bağıarak ayağa kalktım. Kadınlar

³⁷⁰ İbn Sa’d, IV/40.

³⁷¹ Buhârî, Megâzî, 46.

³⁷² Miras, Kâmil, IV/424.

³⁷³ İbn Sa’d, IV/41.

etrafımda toplandılar. Rasûlullah bana: “Ey Esmâ üzüntünde aşırı gitme.” dedi ve ailesinin yanına giderek şöyle dedi: “Ca’fer’in ailesine yemek yapın. Çünkü onlar bugün kendileri ile meşguldürler.”³⁷⁴ Bu İslâm tarihinde ölü ailesi için yapılan ilk yemek olmuştur.³⁷⁵ Hz. Peygamber, Abdullah b. Ca’fer’i bağrına basarak başını okşamış ve şöyle dua etmiştir: “Allah’ım! Ca’fer’in soyundan hiçbir sâlih kulunun arkasından bırakmadığın kadar güzel halifeler bırak.”³⁷⁶

İbn Sa’d da Hz. Ca’fer’in vefatının ardından Hz. Peygamberin Ca’fer’in ailesinin yanına uğramasını ve onlara söylediklerini Abdullah b. Ca’fer’den şu şekilde rivayet eder: “Rasûlullah Ca’fer’in ev halkının yanına üç gün uğramadı. Onları kendi hallerine bıraktı. Sonra onların yanlarına giderek: “Bu günden sonra kardeşim için ağlamayın.” dedi. Sonra, “Kardeşimin oğullarını bana getirin.” buyurdu ve bizi kuş yavrusu gibi evine getirdi. “Bana bir berber çağırınız.” buyurdu. Berber çağrıldı, gelip başımızı tıraş etti. Rasûlullah: “Muhammed, amcamız Ebû Tâlib’e benziyor. Abdullah ise fizikçe ve huyca bana daha çok benziyor.” buyurduktan sonra ellerini kaldırdı: “Allah’ım! Ca’fer’in ev halkına hayırla halef ol. Abdullah’ın sağ elini alış verişte mübarek ve verimli kıl.” diyerek dua etti ve bunu üç kere tekrarladı. Annemiz gelince ona bunu anlattım. Çok sevindi. Rasûlullah da kendisine, sen bu çocukların geçim ve bakımları hakkında hiç endişelenme! Dünyada ve âhirette onların velisi benim.”³⁷⁷ Hassân b. Sâbit, Hz. Ca’fer’in vefatının ardından onun için şu şiiri söylemiştir:

“Ağladım ve Ca’fer’in ölümü bana çok güç geldi.

O, bütün halkın üstünde bir sevgi ile Peygamberin sevdiğiidir.

Kesinlikle bildim ve bana ölüm haberi geldiği zaman dedim ki:

Ukâb’ın yanında ve onun gölgesinde, kınlarından çıkarıldıkları

zaman kılıçlarla bir bir peşine vuruşmak için kim vardır?

Fâtıma’nın oğlu mübarek Ca’fer’den sonra bu vuruşmayı acaba kim yapacak?

O, bütün mahlûkatın hayırlısı, cömertlikte en büyüğü, asalette

herkesin en kerimi, zulme karşı sabr etmede en güçlüsü, bir

³⁷⁴ Vâkıdî, II/ 766; İbn Hişâm, III/ 1208.

³⁷⁵ İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Târîh, II/238.

³⁷⁶ Belâzürî, II/298.

³⁷⁷ İbn Sa’d, IV/37; Ahmed b. Hanbel, Müsned, Dâru’l-Meârif, Mısır, 1377/1958, III/192-194.

makama geldiğinde yalan uydurmaksızın hak karşısında boynu en incesi, onların en cömerdi, kötülükte en az işleyeni, bir lutuf ve ihsan talep edildiği zaman en çok vereni, iyilikte en önde gideni, tabi ki Muhammed'den başka herkesten.

Çünkü canlılardan hiçbir canlı Muhammed'in dengi değildir.”³⁷⁸

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in kabri Mu'te'dedir.³⁷⁹ Yalnız Müslümanlarca değil, Hıristiyanlarca da ziyaret edilen kabri bugün Mu'te civarında hâlâ mevcuttur. Bu mevkideki cami, Eyyûbîler zamanında el-Melik el-Muazzam İsâ tarafından inşâ ettirilmiştir.³⁸⁰

³⁷⁸ İbn Hişâm, III/1215.

³⁷⁹ Hamevî, Yâkût, V/220.

³⁸⁰ Zettersteen, K. V., “Ca'fer b. Ebî Tâlib”, İ.A., III/7.

SONUÇ

Ca'fer b. Ebî Tâlib, Hz. Peygamber'in amcası Ebu Tâlib'in oğludur. Hz. Peygamber'e ilk iman eden kimseler arasındadır. Ca'fer b. Ebî Tâlib, Müslüman olduktan sonra, inancı uğruna doğup büyüdüğü şehir olan Mekke'yi terk ederek Habeşistan'a, oradan da Hz. Peygamber'in hicretinden yaklaşık yedi yıl sonra Medine'ye hicret ederek yıllarca kendi vatanından uzakta yaşamıştır. "Zü'l-Hicreteyn" ve "Zü'l-Cenâheyn" lakaplarını almıştır.

Ca'fer b. Ebî Tâlib, Hz. Peygamberin görevlendirmesiyle çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Hicretin altıncı yılında Habeşistan'a giden ikinci muhâcir kafilesine başkanlık ederek, Necâşi'nin huzurunda Müslümanları savunmuştur. Hz. Ca'fer, hicretin sekizinci yılında yapılan Mu'te savaşına da katılarak üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Hz. Ca'fer, ikinci komutan olarak katıldığı ve çetin geçen savaşın sonunda ise şehit edilmiştir. Bu savaşta gösterdiği mücadele ve İslâm sancağını yere düşürmemek için iki kolunu da feda etmesi nedeniyle Hz. Peygamberin övgülerini kazanmış ve yine Hz. Peygamberin diliyle cennette kendisine kollarının yerine verilen kanadıyla dilediği yere uçtuğu haber verilmiştir. Bu sebeple kendisi İslâm tarihinde "Ca'fer-i Tayyâr" lakabıyla meşhur olmuştur.

Ca'fer b. Ebî Tâlib, yıllarca Hz. Peygamberden uzak kaldığı ve O'nun vefatından önce şehit olduğu için sınırlı sayıda hadis rivayet edebilmiştir. Bunları kendisinden oğlu Abdullah, Abdullah b. Mes'ûd, Amr b. el-Âs ve Ümmü Seleme rivayet etmişlerdir. Diğer iki oğlu Muhammed ile Avn'ın da ondan rivâyetleri olmuştur.

Hz. Ca'fer ve beraberindeki muhâcirler, başta Necâşi olmak üzere Habeşistan'da pek çok kişinin İslâm'a girmesine vesile olmuştur. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden sonra pek çok muhâcirin Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına hicret etmesine rağmen, Ca'fer b. Ebî Tâlib'in hicretin yedinci yılına kadar Habeşistan'da kalarak, dönmek için Hz. Peygamber'in mektubunu beklemesi, onun Habeşistan'da İslâmiyet'in yayılması için özellikle bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca araştırma sonunda Hz. Ca'fer'in eli üzerine müslüman olduğunu söyleyen Necâşi'nin İslâm'ı kabulüyle ilgili olarak herhangi bir şüphenin bulunmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. Yıllarca Habeşistan'da ikamet eden muhâcirlerin, bu süre

çerçevesinde Habeşistan'da neler yaşadıkları da yine bu araştırmayla birlikte ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Ca'fer b. Ebî Tâlib, İslâm uğruna adanmış bir ömrün simgesidir. Ca'fer b. Ebî Tâlib, Habeşistan'da ve Mu'te savaşında yapmış olduğu hizmetler ve özellikle de Hz. Peygamberin deyimiyle "Ca'fer-i Tayyâr" olarak Müslümanlar tarafından hep hatırlanıp örnek alınması gerekmektedir. Hz. Ca'fer'in ve şahsiyetinin tanınması, Hz. Peygamberin ve O'nun çevresindeki insanların da daha iyi tanınmasını sağlayacaktır. Nasıl ki bugün dünyaya ışığı ulaşan yıldızların çoğu milyarlarca yıl önce sönmüş ama ışıkları hâlâ insanlığı aydınlatıyorsa, Hz. Peygamber ve ashâbı da bugün hayatta olmamalarına rağmen insanlığı kıyamete kadar aydınlatmaya ve insanlığa örnek olmaya devam edeceklerdir.

BİBLİYOGRAFYA

- Afzalur Rahman, Sîret Ansiklopedisi, ter: H.Bayrak, Y. Balcı, (I-VI), I/465, İstanbul, 1996.
- Ahmed b. Hanbel (241/885), Müsned, (I-VI), Dâru'l-Meârif, Mısır, 1377/1958.
- Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, (I-IV), İstanbul, 1986.
- Apak, Adem, İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs, Ankara, 2001.
- Aydın, Hilmi, Kutsal Emanetler, İstanbul, 2004.
- Berki, Ali Himmet; Keskiöğlü, Osman, Hatemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı, Ankara, 1998.
- el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), Ensâbu'l-Eşrâf, (I-XIII), Thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'I-Fikr, 1417/1996.
- el-Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin, (458/1066), Delâilü'n-Nübüvve, (I-VII), Beyrût, 1405/1985.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil (256/869), Sahihu'l-Buhârî, (I-VIII), İstanbul, 1981.
- el-Bûtî, M.Said Ramazan, Fıkhu's-Siyre, ter. Ali Nar, Orhan Aktepe, İstanbul, 1992.
- Davudoğlu, Ahmed, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, (I-XII), İstanbul, 1983.
- Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan, (990/1582), Târihü'l-Hamis fî Ahvâli Enfesi Nefis, (I-II), Beyrût, t.siz.
- Derveze, İzzet, Muhammed, Sîretü'r-Rasûl, ter. Mehmet Yolcu, İstanbul, 1995.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, Redaktör: H.Dursun Yıldız, (I-XV), İstanbul, 1986.
- Döndüren, Hamdi, "Vesk", Şâmil İslâm Ansiklopedisi, VIII/232, İstanbul, 2000.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, "Ali b. Ebî Tâlib", D.İ.A. , II/371, İstanbul, 1994.
- , "Ebû Tâlib", D.İ.A. , X/237, İstanbul, 1994.
- Gadbân, Münir Muhammed, Nebevî Hareket Metodu, ter: Tarık Akarsu, İstanbul, 1998.
- Gazzâli, Muhammed, Fıkhu's Sire, ter: Resul Tosun, İstanbul, 1997.
- el-Hamevî, Yâkût (626/1228), Mu'cemu'l-Büldân, (I-V), Dâru Sâdr, Beyrût, 1986.
- Hamîdullah, Muhammed el-Haydarabâdî, İslâm Peygamberi, (I-II), Ter: Salih Tuğ, İstanbul, 1993.
- , el-Vesâiku's-Siyâsiyye li Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râşide,

- Beyrût, 1985 / 1405.
- Hasan İbrahim, Hasan, Târihu'l-İslâm, (I-IV), Kâhire, 1964.
- Hizmetli, Sabri, Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslâm Tarihi, Ankara, 1995.
- İbnü'l-Esîr, İzzuddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1233), el-Kâmil fi't-Târih (I-XIII), Beyrût, Dâru Sâdır, 1399/1979.
- , Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe, (I-III), Kâhire, 1285/1859.
- İbn Hacer, el-Askalânî, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali (852/1448), el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe, (I-IV), Beyrût, H. 1328.
- , Tehzîbü't-Tehzîb, (I-XII), Beyrût, 1968.
- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed (808/1406), Târîhu İbn Haldun, (I-VII), Beyrût, 1391/1971.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said ez-Zâhirî (456/1064), Cemheretu Ensâbi'l-Arab, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Dârü'l-Maârif, Kâhire, 1982.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed (354/965), es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, Beyrût, (1987/1407).
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), es-Sîrâtü'n-Nebeviyye, (I-IV), Dâru'l-Fikr, Kâhire, t.siz.
- İbn İshâk, Muhammed (151/768) Sîretü İbn İshak, Thk: Muhammed Hamîdullah, Konya, 1981.
- İbn Kayyım, el-Cevziyye, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Bekr, (751/1350), Zâdü'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd, (I-IV), Mısır, 1347/1928.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil (774/1372), el-Bidâye ve'n-Nihâye, (I-XIV), Mektebetü'l-Meârif, Beyrût, 1966.
- İbn Kuteybe, ed-Dineverî (276/889), el-Maârif, Beyrut, 1970.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, (711/1325), Lisânü'l-Arab, (I-XIV), Dâru Sâdır, Beyrût, t.siz.
- İbn Sa'd, Muhammed (230/844), et-Tabakâtü'l-Kübrâ, (I-IX), Beyrût, 1957.
- İbn Seyyidi'n-Nâs, (734/1333), Uyûnu'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzî ve'ş-Şemâil ve's-Siyer, (I-II), Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, t.siz.
- Kandemir, M. Yaşar, "Esmâ bint. Umeys", D.İ.A., XI/422-423, İstanbul, 1992.

- el-Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir b. Muhammed, (1382/1962),
et-Terâtibü'l-İdâriyye (Hazreti Peygamber'in Yönetiminde Sosyal
Hayat ve Kurumlar), ter. Ahmet Özel, (I-III), İstanbul, İz Yayıncılık,
1990.
- Köksal, M. Asım, İslâm Tarihi, (I-XI), İstanbul, 1981.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
Ankara, 2000.
- el-Külâî, Süleyman b. Mûsâ el-Endelüsî (H. 634/1237), el-İktifâ, (I-II), thk. Mustafa
Abdulvâhid, Beyrût, 1970/1389.
- Lings, Martin, Hz. Muhammed'in Hayatı, ter: Nazife Şişman, İstanbul, 2000.
- Mahmûd Şâkir, et-Târihu'l-İslâmî, (I-XXII), Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût, 1411/1991.
- Mantran, Robert, İslâm'ın Yayılış Tarihi, ter: İsmet Kayaoğlu, Ankara, 1981.
- el-Mes'ûdî, , Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali, (346/956), Murûcû'z- Zeheb ve
Maâdinü'l-Cevher,(I-II), thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid,
el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1964.
- el-Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin
Hayatı, (I-III), ter: Ahmed Asrar, İstanbul, 1992.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, (261/874), Sahihu Müslim,
(I-V), Beyrût, 1972.
- en-Nedvî, Ebü'l-Hasan Ali el-Hasenî, es-Siretün-Nebeviyye, Ter: Osman Keskiöğlu,
Konya,1981.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn (676/1277), Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lügâ, (I-III),
Dâru'l-Kütübi'l-İlmî, Beyrût, t.siz.
- Saîd Havvâ, el-Esas fi's-Sünne, Ter: M. Hamdi Varol, O. Aktepe, A.Özdemir, Aksa
yay. , İstanbul, 1989.
- Sırma, İhsan Süreyya, Târih Şuûru, İstanbul, 1992.
- es-Süheylî, Ebü'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah (581/1185), er-Ravdü'l-Unf fî
Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li İbn Hişam, thk. Abdurrahman Vekil,
Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, Kâhire, 1967.
- Önkal, Ahmet, "Ca'fer b. Ebî Tâlib", D.İ.A. ,VI/549, İstanbul, 1992.
- , "İslâm Tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi", İslâmî Araştırmalar
Dergisi, C.6, sayı:3, s.189, Ankara, 1992.

- Özkuyumcu, Nadir, “Asr-ı Saâdette Hıristiyanlarla İlişkiler”, Bütün Yönleriyle Asrı Saâdette İslâm, II/406, İstanbul, 1994.
- Öztürk, Levent, “Etiyopya”, D.İ.A. , XI/491–492, İstanbul, 1992.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr (310/923), Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, (I-VIII), Kâhire, 1357/1939.
- el-Vâkıdî, Muhammed b.Ömer (207/822), Kitâbu'l-Megâzî, (I-III), Beyrût, 1984.
- Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, I-IX, İstanbul, 1979.
- Varol, Bahaüddin, Ehl-i Beyt Gerçeği, Şamil Yayınevi, İstanbul, t.siz.
- ez-Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed Abdi'l Latif, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh, Ter. ve Şerh: Ahmed Naim, Kâmil Miras, (I-XIII), Ankara, 1983.
- ez-Zehbî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1374), Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, (I-XXV), Beyrût, 1985.
- Zettersteen, K. V, “Ca'fer b. Ebî Tâlib”, İ.A., C.III/7, İstanbul, 1977.
- ez-Ziriklî, Hayreddin, el-Â'lâm (Kâmûsu Terâcim), (I-XI), Beyrût, 1389/1969.
- ez-Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâki (1122/1710), Şerhü'l-Mevâhibi'l-Ledünniye, Dârü't-Tıbâati'l- Miriyye, Kâhire, 1854.